Johanna Paukku

VIHTAVUOREN PAMAUS 1934—2013

TAPAUSTUTKIMUS URHEILUSEURAN TOIMIJAKENTÄN MUUTOKSESTA

Jyväskylän yliopisto
Liikuntakasvatuksen laitos
Liikunnan yhteiskuntatieteet
Pro gradu -tutkielma
Kevät 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Liikuntakasvatuksen laitos
PAUKKU, JOHANNA: Vihtavuoren Pamaus 1934—2013.
Tapaustutkimus urheiluseuran toimijakentän muutoksesta
Pro gradu -tutkielma, 100 s, 4 liites.
Liikunnan yhteiskuntatieteet
2013

Pro gradu -tutkielmani kertoo Vihtavuoren Pamaus -nimisen urheiluseuran historiasta ja toimijakentän muutoksesta. Vihtavuori on Laukaan kunnan taajama Keski-Suomessa. Paikkakunnan oma urheiluseura Vihtavuoren Pamaus perustettiin vuonna 1934 Vihtavuoren tehtaiden yhteyteen ja seuran jäsenmäärä on vaihdellut historian aikana noin 50—500 liikkujan välillä.

Pro gradu -tutkielmassa kuvaan Pamauksen seuratoimintaa historian saatossa keskittyen erityisesti seuralle läheisten toimijatahojen aiheuttamiin muutoksiin sekä pyrin selittämään muutoksia paikallisilla ja yhteiskunnallisilla tekijöillä. Historiallisina arkistolähteinä olen käyttänyt Pamauksen omia asiakirjoja ja Laukaan kunnan arkistoa. Tutkielman viitekehyksenä on liikuntakulttuurin muutosta, tehdasyhdyskuntia ja kuntien liikuntatoimea käsittelevä kirjallisuus. Tutkielmassa kiinnostuksen kohteena oleva toimijakentän muutos on noussut aiemman urheiluseurahistoriallisen tutkimuksen pohjalta. Pamauksen tapauksessa se on erityisen mielenkiintoinen, sillä seuran toimintaympäristöön ovat kuuluneet kiinteästi Vihtavuoren tehtaat, Laukaan kunta ja seura omine intresseineen.

Vihtavuoren Pamauksen toiminnasta hahmottui tutkimuksen perusteella kolme toimijakentän muutoskautta. Perustamisvuodesta 1934 aina 1950-luvun loppuun saakka Vihtavuoren tehtaat olivat seuralle tärkein ja läheisin taho. 1960—1980-luvuilla Pamauksen toimintaa sävytti Laukaan kunnan ja Vihtavuoren tehtaiden ristiriidat. Tuona aikana koettiin myös kunnallisen liikuntahallinnon roolin nousu. Pamaus joutui sijaiskärsijäksi tehtaiden ja kunnan intressien ja valtataistelun kohtaamattomuuden keskellä. 1990-luvulta eteenpäin Vihtavuoren paikallisyhteisön sosiaalinen merkitys on purkautunut. Pamauksen toiminta on hiljalleen itsenäistynyt eri toimijoista riippumattomaksi. Aikaa luonnehtii toimijakentän kannalta kunnallisen liikuntahallinnon etääntyminen seuran perustoiminnoista sekä Vihtavuoren tehtaiden jatkuvien muutosten tuoma paikallisyhteisön sosiaalisen merkityksen rapautuminen.

Vihtavuoren Pamauksen historiasta voisi jatkotutkimuksilla saada edelleen yhteiskunnallisesti ja paikallisesti merkittävää tietoa. Toimijakentän muutoksen tutkimista avartaisi Vihtavuoren tehtaiden arkistojen tutkiminen. Haastatteluiden avulla olisi mahdollista syventää tietämystä paikallisen seuratoiminnan murroksista. Mielenkiintoista olisi selvittää myös yksittäisten urheilijoiden tai lajien menestystekijöitä.

Asiasanat: urheiluseurat, paikallishistoriat, teollisuusyhdyskunnat

SISÄLLYS

1. JOHDANTO 5

2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN 7

2.1. Tutkimustehtävä ja sen muotoutuminen 7

2.2. Tutkimuksen toteuttaminen 8

2.3. Laadullisen tutkimuksen perusteet 10

2.4. Historiantutkimuksen lähtökohtia 12

2.4.1. Historia tieteenä 12

2.4.2. Historialliset lähteet 15

2.4.3. Historiallisen tutkimuksen tekeminen 18

2.4.4. Paikallishistorian tutkimus 20

2.5. Tutkimuksen keskeiset käsitteet 22

3. VIHTAVUOREN PAMAUS 1934—2013 26

3.1. Pamauksen ja tehtaiden tiiviin yhteistyön aika 1934—1959 26

3.1.1. Vihtavuori 1900-luvun alussa 27

3.1.2. Pamauksen perustaminen ja sotavuodet 29

3.1.3. Urheilupaikkarakentamisen ja kilpailumenestyksen kulta-aika 36

3.2. Toimijakentän ristiriitojen aika 1960—1989 41

3.2.1. Aktiivinen kilpaurheiluseura kuntoliikuntaa kehittämässä 43

3.2.2. Liikuntapaikat ristiriitojen sijaiskärsijänä 52

3.2.3. Suuria muutoksia liikuntalain hengessä 59

3.3. Paikallisyhteisön purkautumisen aika 1990-luvulta lähtien 70

3.3.1. Kilpailumenestyksen uusi nousu ja toimintojen eriytyminen 70

3.3.2. Kohti itsenäistä seuratoimintaa 78

3.3.3. Tulevaisuus herrain hallussa 81

4. POHDINTA 83

4.1. Toimijakentän muutos Vihtavuoren Pamauksessa 83

4.2. Tutkimuksen luotettavuus 89

4.3. Ehdotuksia jatkotutkimuksille 92

LÄHTEET 94

Arkistolähteet 94

Media 94

Kirjallisuus 95

Internetlähteet 98

Muut lähteet 100

LIITTEET 101

KUVAT JA KUVIOT

Kuva 1. Vihtavuoren kartta vuodelta 2013. © Maanmittauslaitos. 33

Kuvio 1. Vihtavuoren Pamauksen jäsenmäärät vuosina 1934—2003. 49

Kuvio 2. Vihtavuoren Pamauksen saamat toiminta-avustukset 1958—2000. 75

1. JOHDANTO

Vihtavuori vilahtaa ohi Laukaan kirkonkylälle päin ajettaessa ennen kuin ehtii huomaamaankaan. Tuo mitätön kyläpahanen on kotipaikkani, jonka tehdasonnettomuuksista ja vuoden 1952 olympiasoihtukulkueesta tuskin kukaan ulkopaikkakuntalainen on koskaan kuullutkaan. Vihtavuoren taajama sijaitsee Keski-Suomessa noin 20 kilometriä Jyväskylästä koilliseen. Vihtavuori kuuluu Laukaan kuntaan ja sen asukasluku vuonna 2010 oli 2.158 henkeä[1]. Tarkoituksenani tässä pro gradu -tutkielmassa on tutkia vanhan kotiseurani Vihtavuoren Pamauksen historiaa ja toimijakentän muutoksia.

Opiskelija usein valitsee omaan kokemusmaailmaansa liittyvän aiheen tutkimuskohteekseen, jolloin yhtenä pyrkimyksenä on vahvistaa omaa tai paikallista identiteettiä[2]. Kiinnostuin historiantutkimuksesta opiskeluaikana, ja pitkän pohdinnan jälkeen valitsin tutkimuskohteekseni Vihtavuoren Pamauksen. Aluksi oman kotipaikkakunnan urheiluseura tuntui erityisen tylsältä aiheelta, ja pidin omaa taustaani vihtavuorelaisena huonona tekijänä tutkielman objektiivisuuden kannalta. Kotiseuturakkauteni Vihtavuoren käpykylää kohtaan ei ollut erityisen hekumallista. Lopulta tutkimusasetelman mielenkiintoisuus vei voiton, sillä Pamauksen historia tehdasyhteyksineen alkoi tuntua erityisen hedelmälliseltä tutkimusaiheelta. Pienen perehtymisen jälkeen opin, että Vihtavuoresta on tullut kaksi olympiaedustajaa ja tämän teollisuuspaikkakunnan urheiluseura kuului porvarilliseen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliittoon. Pienten anekdoottien myötä kiinnostukseni kotipaikkakunnan historiaa kohtaan alkoi nousta kohisten.

Yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkiminen paikallisnäkökulmasta käsin on arvokasta ja aiheellista. Kuten Itkonen on Alapuroa mukaillen todennut, paikallisen tutkiminen voi tuottaa yhteiskunnan kehityksestä sellaista tietoa, jota ei valtakunnallisissa tutkimuksis-

---

[1] Laukaan kunta 2012.
[2] Hietala 2001, 16—20.

sa pystytä tuomaan esille. Pienen paikallisyhteisön tutkiminen tuottaa näkemyksiä siitä, mikä yhdistää juuri kyseisiä ihmisiä.[3] Kuten muukin yhteiskunta, myös perinteinen urheiluseuratyö on murroksessa. Liikunta ja urheilu kamppailevat vapaaehtoistyön ja maksetun ammattityön ristitulessa. Nuorisokulttuurin ja kuntokeskusten mukana Suomeen on rantautunut kahmalokaupalla uusia lajeja, joiden harrastaminen ei rajoitu perinteisten urheiluseurojen piiriin. Onkin tärkeää tutkia niitä tekijöitä, jotka ovat saaneet ihmiset kiinnittymään urheiluseuroihin. Pienellä paikkakunnalla urheiluseura on saattanut olla monenlaisen toiminnan virittäjä, jolle ihmiset ovat antaneet erilaisia merkityksiä. Millaista seuratyö oli ennen? Millaiset lainalaisuudet ja vaihtuvat yhteiskunnalliset tilanteet ovat olleet Vihtavuoren Pamauksen toiminnan takana?

Tutkielman viitekehyksen muodostavat suomalainen liikunta- ja urheiluseurahistoria, suomalaisten tehdasyhdyskuntien historia sekä kunnallisen liikuntatoimen historia. Työhön liittyy tiiviisti myös Vihtavuoren taajaman tutkiminen kirjallisten lähteiden avulla. Vihtavuorta on tutkittu vain vähän, joten tämänkaltainen työ on erityisen tarpeellinen. Vihtavuorelaisen urheiluseuratoiminnan tutkiminen on paitsi tieteellisesti, myös kulttuurisesti arvokasta. Lähtökohta tarkastelulle on pääasiassa paikallinen. Suuri osa työstä käsittelee Pamauksen historiaa, josta olen ottanut selvää tutustumalla seuralta löytyviin primäärilähteisiin. Tutkin Pamauksen historiaa yhdistyksen asiakirjojen pohjalta ja siten selvitin seuratoiminnan kehityksen sekä seuran toimijakentän muutoksen vaiheita. Tärkeitä lähteitä ovat olleet myös Laukaan kunnan urheilu-, liikunta- ja vapaa-ajan lautakunnan arkistot.

Tämän pro gradu -tutkielman avulla pystyn yhdistämään innostukseni liikunnan kansalaistoiminnan muutoksista ja uudesta tavoitteestani saattaa Vihtavuori maailmankartalle. Tutkielmani tuottaa uniikkia tietoa Vihtavuoresta ja sen urheiluseuratoiminnasta 1930-luvulta nykypäivään saakka. Tutkielman kautta Pamauksen 80-vuotinen seikkailu Vihtavuoressa saa akateemisen tulkinnan.

---

[3] Itkonen 2007, 101.

2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

Pro gradu -työni aiheena on Vihtavuoren Pamaus -nimisen urheiluseuran historian pääpiirteiden sekä toimijakentän muutoksen kuvaaminen. Tämän luvun tarkoituksena on perehtyä tutkimuskysymyksiin ja selvittää, kuinka aion saada niihin vastaukset historiantutkimuksen keinoin. Jotta lukija tietäisi, millä perusteilla ja tiedoilla olen valinnut tutkimusmenetelmäni, lukuun kuuluvat perusteet laadullisen tutkimuksen keinoista ja nykyaikaisesta historiantutkimuksesta. Olen käynyt läpi pitkän oppimisprosessin tutkielmani kanssa, ja tämä luku kuvastaa oppimaani. Lukuun kuuluu myös tutkimuksen keskeisten käsitteiden määrittäminen, joihin kuuluvat urheiluseura, tehdasyhdyskunta ja toimijakentän muutos.

2.1.Tutkimustehtävä ja sen muotoutuminen

Pro gradu -tutkielmani on jatkoa syksyllä 2011 valmistuneelle kandidaatintyölleni. Kandidaatintyössä selvitin Vihtavuoren Pamaus -nimisen urheiluseuran historiaa ja sen murroskohtia Pamauksen arkistomateriaalien avulla. Tämän työn tarkoituksena on syventää kandidaatintyöni tutkimustuloksia paikallisesta näkökulmasta käsin ja teoreettista viitekehystä hyödyntäen. Tutkimustehtäväni on selvittää ja kuvata Vihtavuoren Pamauksen historiaa ja toimijakentän muutosta. Tehtävään liittyy kiinteästi Vihtavuoren kylän kehittymisen seuraaminen. Tutkimuksen viitekehys koostuu kolmesta ilmiöstä, jotka ovat vaikuttaneet Pamauksen seuratoiminnan kehittymiseen ja toimijasuhteisiin. Nämä ovat suomalaisen liikuntakulttuurin muutos, kunnallisen liikuntahallinnon muutos ja tehdasyhdyskuntien muutos. Pro gradu -työni tutkimuskysymykset ovat:

1. Millainen Vihtavuoren Pamauksen historia on ja mitkä ovat sen keskeisimmät tapahtumat ja murroskohdat?
2. Miten Vihtavuoren Pamauksen toimijakentän suhteet ovat muuttuneet seuran historian saatossa?

2.2.Tutkimuksen toteuttaminen

Olen havainnut, että keskeistä historiantutkimuksessa on löytää konteksti tapahtumille, eli tässä tutkimuksessa liittää Vihtavuoren Pamauksen urheiluseuratoiminta aikaan ja paikkaan. Tässä tutkielmassa kontekstuaalisuus syntyy erilaisten lähdeaineistojen ja oman kokemuspohjaisen tulkintani perusteella. Menetelmästä voi käyttää termiä aineistotriangulaatio, koska käytän saman ongelman ratkaisemiseen useita eri aineistoja[4]. Kokemuspohjani perustuu sille, että olen elänyt lapsuuteni ja nuoruuteni Vihtavuoressa. Minua voi pitää asiantuntijana esimerkiksi taajaman liikuntapaikkojen suhteen. Olen valinnut tutkielmaan laajan kirjallisuus- ja arkistoaineistomateriaalin, jotta pystyn tekemään niiden pohjalta perusteltuja tulkintoja tutkimusaiheestani. Tutkin Vihtavuoren Pamauksen historiaa laadullisin menetelmin, mikä on ollut luonnollinen valinta. Käyttämäni menetelmät sopivat historiantutkimuksen perinteeseen. Myös metodikirjallisuus tukee valintaani tutkielman tutkimusmenetelmistä.

Tutkimustehtäviini saan vastaukset pääasiassa Pamauksen arkistoitujen materiaalien avulla. Apuna arkistomateriaalien jäljittämisessä ovat olleet Vihtavuoren Pamauksen pitkäaikaiset toimijat puheenjohtaja Tapio Valkonen ja suruksemme jo edesmennyt Aimo Lehtimäki. Aineistoon kuuluu pöytäkirjoja, vuosikertomuksia, toimintasuunnitelmia, talousarvioita ja kirjeenvaihtoa. Kirjeenvaihdoksi olen tämän tutkielman aineistossa määritellyt sekä varsinaisen kirjeenvaihdon seuran ja esimerkiksi kunnan tai Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton välillä, mutta myös erilaiset muistiot, jotka on tarkoitettu lähinnä seuran sisäiseen käyttöön. Perusteluna tähän on se, että kaikki nämä Pamauksen epäviralliset materiaalit on arkistoitaessa niputettu yhteisiin kansioihin. Seuran arkistoissa on materiaaleja lähes 50 täyttä mapillista, mutta silti tutkielmastani löytyy ajallisia aukkoja. Osa seuran materiaaleista on harmittavasti kadonnut tyystin. Tarkoituksenani oli muodostaa kuva historian kulusta pääasiassa vuosikertomusten avulla, mutta niiden puutteen vuoksi syvennyin kaikkeen käsillä olevaan materiaaliin. Yritän paikkailla puuttuvien vuosikertomusten jättämiä aukkoja esimerkiksi johtokunnan kokouspöy-

[4] Hirsjärvi 2009, 233.

täkirjojen, tapahtumasuunnitelmien ja kriisipalaverien muistioiden avulla. Arkistomateriaalien kattavuus vuosittain on esitetty liitteessä 1.

Pamauksen arkiston lisäksi tutkin Laukaan kunnan urheilu- ja liikuntalautakuntien arkistomateriaalit sekä Suomen virallisen tilaston (SVT) väestö- ja vaalitietoja koskevia dokumentteja. Pamauksen toimintaan on kautta sen historian vaikuttanut myös Vihtavuoren tehtaiden toiminta, ja seuran päätarkoitus oli vuosikymmenien ajan järjestää ennen kaikkea liikuntaharrastustoimintaa tehtaan henkilökunnalle. Siksi seuraan tiiviisti myös Vihtavuoren kehitystä taajamana. Tässä päälähteinä toimivat Pertti Torikan ”*Vihtavuoren seitsemän vuosikymmentä*” ja Jyrki Käpin pro gradu -tutkielma. Valitettavasti en ole pystynyt jäljittämään Vihtavuoren Valtion Ruutitehtaan aikaisia asiakirjoja sitkeistä yhteydenotoista huolimatta, joten tehtaan rooli Pamauksen historian alkuvaiheilta on sekundääristen lähteiden varassa. Vihtavuoren tehtaita on kutsuttu vuosikymmenten saatossa useilla eri nimillä esimerkiksi tehtaiden omistajasta riippuen. Liitteessä 2 esitellään, millä nimillä tehtaita on milloinkin kutsuttu ja mitä toimintoja tehtaille on kuulunut.

Empiirisen historiantutkimuksen lisäksi tutkielmaan kuuluu teoreettisia perusteita ilmiöistä, joiden ymmärtäminen luo perustan Vihtavuoren Pamauksen historialle. Liikuntakulttuurin muutosta Suomessa tarkastelen pääasiassa Hannu Itkosen luoman tyypittelyn avulla. Apuna on myös tieteellinen tutkimus muista urheiluseurahistorioista. Toinen ilmiö on kuntien liikuntahallinnon muutos, jossa päälähteenä toimii Kalervo Ilmasen väitöskirja ”*Kunnat liikkeellä*”. Kolmas Vihtavuoren Pamaukseen tiiviisti liittyvä yhteiskunnallinen muutosilmiö koskee elinkeinoelämää ja erityisesti tehtaita, jotka ovat muuttuneet paternaalisista holhoajista globaaleiksi tuotantoyksiköiksi. Myös tällä muutoksella on ollut merkittävä sija Pamauksen historiassa.

Tutkielmassa käsitellään jonkin verran erilaisia Vihtavuoren Pamauksen talouteen liittyviä summia. Kaikki rahasummat on ilmoitettu sekä alkuperäisessä muodossaan että

nykyrahaksi muutettuna, jotta lukija pystyisi hahmottamaan tietyn vuoden rahasumman arvon nykyrahassa[5]. Summat on muutettu Suomen Pankin rahamuseon Arvorahalaskurin[6] avulla vuoden 2011 arvoiksi.

2.3.Laadullisen tutkimuksen perusteet

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus tarkoittaa karkeimmillaan sitä, että sen tutkimusmenetelmät ovat ei-numeerisia. Laadullisessa tutkimuksessa usein ymmärtämistä pidetään selittämistä tärkeämpänä. Eskolan ja Suorannan[7] mukaan kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen vastakkainasettelu ja arvovertailu on turhaa. Laadullinen tutkimus korostaa käsitteellisen pohdinnan merkitystä ja yleensä tutkimusongelma määrittää sen, kannattaako ilmiötä lähestyä kvalitatiivisella vai kvantitatiivisella menetelmällä[8].

Laadullisen tutkimuksen empiirisen aineiston voi koota monella eri tavalla. Usein teksti syntyy haastatteluilla ja havainnoinnilla sekä esimerkiksi päiväkirjojen, omaelämäkertojen ja kirjeiden avulla. Tutkittavien näkökulma ei ole ehdoton edellytys laadulliselle tutkimukselle, mutta usein mukana on subjektiivisuutta. Laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan usein aineistolähtöisestä analyysistä, joka tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijalla ei myöskään yleensä ole lukkoon lyötynä oletuksia tutkimuksen tuloksista. Tutkijan asema laadullisessa tutkimuksessa on keskeinen. Sen ei kuitenkaan saa antaa vaikuttaa tutkimuksen tarkkuuteen, vaan tutkijan kokemukset ja kyky eläytyä tulee ottaa hyödyksi tutkimukselle. Tutkimuksen objektiivisuus tulee subjektiivisuuden tunnistamisesta. Narratiivisuus laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa tutkimuksen aineiston kertomuksellisuutta,

---

[5] Esim. vuonna 1950 Laukaan kunta myönsi Pamaukselle 11.000 markkaa (376 euroa) avustusta.
[6] Suomen Pankin rahamuseo 2013.
[7] Eskola & Suoranta 1998, 14.
[8] Eskola & Suoranta 1998, 13—15.

jota tutkija analysoi.[9] Nämä kuvaukset laadullisesta tutkimuksesta pätevät suurelta osalta niihin lähtökohtiin, joista olen lähtenyt työstämään tutkielmaani.

Aineiston tutkimukseen voi usein kerätä muutenkin kuin empiirisesti. Valmiita aineistoja ovat esimerkiksi aikaisempien tutkimusten aineistot, tilastot, ihmisten henkilökohtaiset dokumentit kuten päiväkirjat tai omaelämäkerrat, organisaatioiden asiakirjat sekä joukkotiedotuksen ja kulttuurin tuotteet. Valmiiden aineistojen ongelmana on aineiston koon vaihtelu ja sen vaikea ennustettavuus. Näitä aineistoja voidaan käyttää tutkimuksessa monella tapaa. Keinoja ovat esimerkiksi historiantutkimuksen perinteiset keinot, aineiston kvantifiointi sekä tapaustutkimuksen keinot.[10] Tässä työssä aineisto koostuu kokonaan valmiista aineistoista.

Kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa, myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistolle tehdään analyysi. Aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa. Aineisto pyritään tiivistämään kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Analyysissä pyritään informaatioarvon kasvattamiseen luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. Analyysiä tehdessä kannattaa varautua siihen, että analysointi on usein vaikeaa.[11]

Teoreettisesti aineiston purkamiseen, koodaamiseen ja analysointiin on useita keinoja. Tutkija saattaa erehtyä tekemään harha-analyyseja jo purkuvaiheessa, jolloin olisikin hyvä pyrkiä olemaan analysoimatta aineistoa. Aineisto tulee tuntea perinpohjaisesti, jotta analysoinnista tulee menestyksekästä.[12] Aineistolähtöisessä analyysissä ilmiöstä on olemassa etukäteistietoa ja -olettamuksia, mutta niiden ei saa antaa häiritä aineistosta nousevia teemoja. Abduktiolla tarkoitetaan sitä, kun aineistoa tarkastellaan tietystä teo-

---

[9] Eskola & Suoranta 1998, 15—24.
[10] Eskola & Suoranta 1998, 117—126.
[11] Eskola & Suoranta 1998, 136—137, 145.
[12] Eskola & Suoranta 1998, 150—154.

riasta tai näkökulmasta käsin. Tutkijan tulee muistaa, että aukotonta koodausta ei ole olemassakaan. Käytännössä eri analyysitavat kietoutuvat toisiinsa esimerkiksi sen vuoksi, että harvoin vain yksi tapa riittää aineiston analyysiin.[13] Kandidaatintutkielmassani pyrin Eskolaa ja Suorantaa mukaillen tulkinnassa grounded-teorian mukaiseen fenomenologisuuteen, jossa ilmiö pyritään näkemään mahdollisimman pelkistettynä ilman etukäteisoletuksia ilmiön luonteesta[14]. Siinä edetään yksityisestä yleiseen, jolloin on mahdollista nähdä ilmiöön liittyviä syvempiä merkityksiä. Tämä lähestymistapa tekee yksittäistapauksesta esimerkin yleisestä. Nyt pro gradu -vaiheessa tarkoitukseni on viedä tulkintaa pidemmälle teoreettisen viitekehyksen avulla.

2.4.Historiantutkimuksen lähtökohtia

Tässä alaluvussa perehdytään historiantutkimukseen, jonka lähtökohtiin liikuntasosiologian ohella tämä tutkimus perustuu. Historiantutkimuksen käsitteleminen pro gradu -työni yhteydessä on erityisen tärkeää, sillä sen perusperiaatteet eivät ole tulleet opiskelun yhteydessä tutuiksi samalla tavoin kuin yhteiskuntatieteellinen ja sosiologinen tutkimus.

2.4.1. Historia tieteenä

Millaista tiedettä historia on? Renvall[15] antaa tieteen tunnusmerkeiksi järjestelmällisen kokonaisuuden, pätevät menetelmät, pyrkimyksen vallitsevien näkökulmien selvittämiseen, verifiointimahdollisuuden ja objektiivisuuden. Historiantutkimuksesta poikkeavan tekee se, että tutkimuksen pohjan muodostavat menneisyyden ihmisten jälkeensä jättämät lähteet. Historian todetaan usein olevan ihmisten omaa tietoa menneisyydestään. Historiantutkimukselle ominaista on asioiden synnyn ja kehityksen kaaret sekä samanaikaisuudet, sillä näiden seikkojen avulla on mahdollista löytää yhteyksiä asioiden välil-

---

[13] Eskola & Suoranta 1998, 154—159.
[14] Eskola & Suoranta 1998, 146—148.
[15] Renvall 1983, 12—16.

le. Kaikki, mitä historiassa tapahtuu, on osa suurempaa kokonaisuutta ja seurausta useista tekijöistä. Tapahtumille on siksi usein vaikeaa antaa yksiselitteisiä syitä. Sen sijaan tapahtumat riippuvat kokonaistilanteesta sekä yksittäisistä sattumuksista. Ratkaisevana tekijänä menneisyyden ja nykyisyyden tapahtumissa on monesti ihmisen suhtautuminen, jolloin hän olosuhteiden sijaan määrittää tapahtumien lopputuloksen. Historialle tieteenä on ominaista myös pyrkiä generalisoimaan tapauksia. Tämä on Renvallin mukaan luonnollista, sillä ilman kontekstia ei henkilöille ja tapahtumille saada lainkaan sisältöä.[16] Ymmärrän generalisoinnin periaatteen osana historiallisen päättelyn prosessia, joka perustuu ilmiöiden käsitteellistämiseen ja tapahtumien yhteyksien hallitsemiseen päättelyn avulla.

Historian tutkimukseen kuuluu aina keskeisenä osana pyrkimys luoda kokonaiskuvaa ihmisestä ja inhimillisestä toiminnasta. Kaikki päätelmät, joita tutkija tekee tutkimusprosessin aikana, perustuvat hänen käsitykseensä ihmisluonnosta. Toisin sanoen lähdetietojen pohjalta tehdyt tulkinnat riippuvat niistä käsityksistä, mitä tutkija pitää ihmiselle mielekkäänä toimintana. Ihmiskäsityksen problematiikan ydin on kaksiosainen. Ensinnäkään ei ole yksimielistä käsitystä siitä, onko ihmisluonto ollut aikojen saatossa muuttumaton, eli siis ovatko nykyajan ihmiset samanlaisia henkisiltä ominaisuuksiltaan kuin entisajan ihmiset. Toisekseen ymmärryksemme menneistä ajoista ja ihmisistä saattaa olla rajoittunutta. Eläydymmekö menneisyyteen vain omista lähtökohdistamme käsin? Eläytymisen lisäksi tarvitaan suhteuttamistajua, sillä monet historian tapahtumat menevät yli nykyihmisen ymmärryksen. Tutkimuksen tekemiseen liittyy myös yksinkertaistamisen riski, jolloin menneisyys nähdään vain nykyajan näkökulmasta.[17] Historioitsijan suurin synti on nähdä tapahtumat oman kulttuurinsa edellyttämällä tavalla, ja vaara on sitä suurempi, mitä lähempänä omaa kulttuuria tutkimuskohde on.[18] Näiden seikkojen vuoksi on erittäin tärkeää, että tutkija itse pystyy erittelemään omaa ihmiskäsitystään, sillä mitään yleispätevää ja yksiselitteistä käsitystä ihmisluonnosta ei ole olemassa.

---

[16] Renvall 1983, 19—21; 76—78.
[17] Renvall 1983, 98—110; 321.
[18] Kalela 2000, 88.

Ihminen ei koskaan voi päästä täysin eroon omasta kokemusmaailmastaan, mutta historiantutkimuksessa on tärkeää pyrkiä käsittämään menneisyys sellaisenaan ja saamaan selville totuus siitä. Historiallinen totuus on aina päättelemistä, sillä tutkija ei voi hypätä ajassa taaksepäin ja kokea menneisyyttä sellaisena kuin se on ollut.[19] Tutkimustulokset perustuvat todistuskappaleisiin, jotka eivät välitä tietoa ilman tutkijan päättelyä. Totuus on historian tutkimuksessa monimutkainen käsite, jolla on monia eri ulottuvuuksia, kuten eettinen, tietoteoreettinen, kulttuurinen ja metodologinen ulottuvuus. Historiantutkijat pitävät usein totena sellaista tietoa, joka on hyvin perusteltua ja puoltaa tutkijan esityksen ristiriidattomuutta. Totuudellinen tieto pohjaa pätevään lähteeseen, jolloin kaikki nämä päätelmät ovat sopusoinnussa viitteidensä ja toistensa kanssa.[20]

Tutkija on väistämättä lähtökohdiltaan tiettyjen ennakkokäsitysten vallassa. Näitä ovat henkilökohtaiset sympatiat ja antipatiat, elämänpiiriin liittyvät ryhmäkatsomukset, maailmankatsomukselliset ja tieteelliset periaatteet sekä ihmiskäsitys. Historiantutkimus ei ole kuitenkaan objektiivisuuden suhteen muista tieteistä poikkeava, mikäli se perustuu tieteellis-objektiiviseen ihmiskäsitykseen.[21] Historiantutkijoiden ammattikuntaa kahtia jakava ongelma on ollut objektivistien ja osallistujien välinen dilemma. Objektivistit pitävät tutkijan osallisuutta vaaratekijänä. He vaativat tutkijalta ehdotonta objektiivisuutta, jotta historiaa ei voida käyttää väärin. Osallistujat taasen pitävät täydellistä objektiivisuutta mahdottomuutena. Selvää on joka tapauksessa, että tutkijan pitää pystyä tunnistamaan ja erittelemään lähtökohtansa.[22] Aution, Katajala-Peltomaan ja Vuolannon mukaan tutkijaa ohjaavat aina hänen oma ajatusmallinsa, jotka ovat tulkinnan perustana. Historia on tutkijansa kaltainen, tutkijan tulkinta menneisyydestä. Menneisyyden eri ulottuvuudet on otettava kokonaisuudessaan huomioon mahdollisimman kattavasti, vaikka tutkijalla onkin aina jokin näkökulma aiheeseen.[23] Oma suhtautumiseni ennak-

---

[19] Renvall 1983, 47—48; 52—53.
[20] Kalela 2000, 140—141; 144—145.
[21] Renvall 1983, 88; 116.
[22] Kalela 2000, 57—60.
[23] Autio, Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2001, 10—12.

kokäsityksiin ja objektiivisuuteen on muovautunut kuuden yliopisto-opiskeluvuoden saatossa. Minulle nämä tekijät merkitsevät sitä, että tutkijan tulee pyrkiä parhaalla mahdollisella tavalla objektiivisuuteen tunnustamalla ne asiat, jotka saattavat vaikuttaa hänen käsityksiinsä. Tämä vaatii ajatustyötä, sillä usein ennakkokäsitykset ovat syvään juurtuneita ja tiedostamattomia. Ennakkokäsitykset ja objektiivinen asema voivat vaihdella paljonkin tutkimusaiheen mukaan. Humanistisessa tutkimuksessa tutkijan inhimillisyydellä on aivan erilainen rooli kuin luonnontieteissä. Se on yksinkertainen tosiasia, joka tulee ottaa huomioon tutkimuksen teossa, mutta joka ei tee tutkimuksesta automaattisesti parempaa tai huonompaa. Ehdoton vaatimus tutkimuksen tekemisessä on aina korkea moraalinen eetos pyrkimyksessä totuuden löytämiseen ja siitä raportointiin.

Yksi tärkeä näkökulma historiantutkimuksessa on tutkijan asema tulkkina oman ja tutkimuskohteen kulttuurin välissä, jota voi kutsua kahdeksi samanaikaiseksi dialogiksi. [24] Vihtavuoren Pamauksen tapauksessa koen tämän niin, että tehtävänäni on luoda tarinallinen kokonaisuus nyky-yleisölle ymmärrettävällä tavalla. Kuten jo aiemmin on kerrottu, tutkijan tulee tehdä oikeutta niille ihmisille, joita tutkimus koskee. Olen haastavan tehtävän edessä, kun pyrin sovittamaan yhteen kulttuurin muutoksen paikallisesta näkökulmasta käsin. Haastetta riittää sekä akateemiselta että kirjalliselta kannalta.

2.4.2. Historialliset lähteet

Historiantutkimus perustuu lähteisiin. Lähteet eivät voi olla irrallisia, vaan niistä tulee muodostua mielekäs kokonaisuus. Koska tutkitaan menneisyyttä, kaikilla lähteillä on myös menneisyytensä, eivätkä ne välttämättä ole neutraaleja. Sen vuoksi lähdemateriaalia pitääkin aina pyrkiä vertaamaan muihin, kenties välillisiin, lähteisiin ja etsiä yhtäläisyyksiä niiden tarjoamasta todistemateriaalista. Historian tutkimukseen kuuluu se tosiseikka, että mikäli joltakin ajalta ei löydy lähdeaineistoa, ei ole mitään tutkittavaa, eikä aiheesta siten voi tehdä myöskään päätelmiä. Historialliseen tutkimukseen kuuluu

[24] Kalela 2000, 217; 243.

lisäksi se, että tutkija ei pysty luomaan kokeellisia asetelmia ja saada sitä kautta aineistoa tutkimukseensa. Sen sijaan historiantutkijan aineisto koostuu epätieteellisestä lähdeaineistosta, josta tutkija arvioi lähteiden todistusvoimaa.[25] Sain Pamauksen materiaalit suurilta osin järjestelemättöminä, mikä vaikeutti järkevän kokonaisuuden muodostamista. Minun on tutkijana muokattava Pamauksen arkiston tarjoamasta tietomassasta tieteellisesti pätevää punnitsemalla jatkuvasti lähteistä saamiani tietoja ja niiden ristiriitaisuuksia. Tutkimus etenee päätelmien ja tulkintojen kautta.

Renvall[26] jakaa historialliset lähteet jäämistöön ja esittäviin lähteisiin. Historiantutkimuksesta suurin osa pohjautuu kirjalliseen jäämistöön, joka kuuluu esittävän jäämistön ryhmään. Kirjallinen jäämistö jakautuu edelleen kolmeen luokkaan sen perusteella, millaisen vastuun alaisena se on syntynyt, ja millaisen kontrollin alaiseksi sen on ajateltu joutuvan. Kirjallinen jäämistö voi olla yksityisluontoista, jolloin se on laadittu yksityishenkilönä suppeaan piiriin. Se voi olla myös julkista, jolloin yksityinen henkilö on ajatellut kirjoituksensa sellaistenkin ihmisten luettavaksi, joihin hänellä ei ole henkilökohtaista suhdetta. Kolmanneksi kirjalliseen jäämistöön kuuluvat asiakirjat, joissa kirjoittaja toimii jonkin roolin alaisena. On huomattava myös, että kaikki asiakirjat on tehty jotain tarkoitusta varten. Asiakirja sisältää vain sellaisia asioita, jotka siinä on tarpeellista tuoda ilmi, ja siten, että asiakirja parhaalla mahdollisella tavalla edistää sitä tarkoitusta, jota palvellakseen se on luotu.[27] Tässä tutkielmassa käytetyt arkistomateriaalit kuuluvat kirjalliseen jäämistöön, jotka on kirjoitettu tiettyjen roolien alaisena. On myös huomioitava se, että esimerkiksi urheiluseurojen vuosikertomukset ovat sisällöltään hyvin vaihtelevia, eikä niissä kerrota kaikkea, mitä seuran toimintavuoteen on kuulunut.

Lähteiden ajatellaan olevan eri tavoin informatiivisia, eikä niitä kannata jakaa luotettaviin ja epäluotettaviin. Tutkijan panoksella on merkittävä vaikutus siihen, mihin kysy-

---

[25] Renvall 1983, 60—61; 66; 153; 163.
[26] Renvall 183, 117—118.
[27] Renvall 1983, 129—135; 154.

myksiin lähteen avulla kyetään vastaamaan. Lähteitä tulee tutkia kysymyslähtöisesti, eikä ajatella niiden puhuvan puolestaan.[28] Historiantutkimukseen kuuluu, että ristiriitaisilta vaikuttavistakin lähdetiedoista pyritään muodostamaan mielekäs kokonaisuus. Historiantutkimuksen ulkoinen lähdekritiikki muodostuu kahdesta pääongelmasta: mikä asema asiakirjalla on ollut, ja miten tuo asema on vaikuttanut siinä mainittujen asioiden paikkansapitävyyteen ja todenperäisyyteen. Sisäinen lähdekritiikki tähtää lähteen lopullisen todistusvoiman selvittämiseen, eli tutkija punnitsee sitä, mitä lähde todistaa.[29]

Vihtavuoren Pamauksen tapauksessa päälähteenä toimivat yhdistyksen asiakirjat, joiden laatijat ovat vaihdelleet vuosien saatossa. Olen pohtinut ja suodattanut paljon sitä, mitä olen saanut vuosikertomusten avulla selville, mutta myös sitä, mitä niihin on jätetty kirjoittamatta. Lisäksi osa asiakirjojen tiedoista saattaa olla inhimillisistä syistä virheellisiä. Olen viettänyt aineiston kanssa lukemattomia turhauttavia hetkiä, kun lähteet eivät olekaan tarjonneet viitteitä tietyiltä ajanjaksoilta, tai niissä ei ole tuotu ilmi mielestäni tutkimustehtävien kannalta oleellisia asioita. Yksi jatkuva pohdinnanaihe Pamauksen arkistojen parissa minulla oli huoli omasta pätevyydestäni. Omat edellytykseni ovat rajalliset, onhan tämä ensimmäinen historiantutkimukseni. Pienen seuran tapahtumista ja sattumuksista suurin osa on sellaisia, joista on jäänyt enintään yksi kirjallinen jälki. Toisin sanoen valtaosa seuran historiasta jää väistämättä hämärän peittoon, sillä tapahtumia ei ole dokumentoitu millään tavalla. Toisekseen suurin osa kirjoitetusta on sellaista, jota on mahdoton varmentaa toisesta alkuperäislähteestä. Historiantutkijana minun on hyväksyttävä se, että täydellisen rekonstruktion luominen mistään menneisyyden tapahtumasta on mahdotonta, saati sitten pienen urheiluseuran koko 80-vuotisesta taipaleesta.

---

[28] Kalela 2000, 92.
[29] Renvall 1983, 158; 166; 198.

2.4.3. Historiallisen tutkimuksen tekeminen

Tutkimusprosessilla on kolme premissiä eli lähtökohtaa, joiden ratkaiseminen rajaa tutkimustehtävän. Nämä ovat tutkimuskohteen valinta, näkökulman valinta ja näkökulman merkittävyys. Tutkijan tulee perustella tutkimustehtävän rajausta puoltavat seikat. Myös rajauksen ulkopuolelle jäävät näkökulmat tulee huomioida ja perustella valitun näkökulman paremmuus. Yksi vaatimus näkökulman valinnalle on, että näkökulman on tehtävä oikeutta tutkimuskohteelle. Tutkijan tulisi mahdollisimman tarkasti pystyä arvioimaan, millä tavoin hän on sidoksissa yhteiskuntaan, ja kuinka yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät ovat vaikuttaneet tutkimuksen kysymyksenasetteluun.[30] Ilmasen[31] mukaan myös kunnallisen liikuntahallinnon historiantutkimuksen heikko kohta on yhteiskunnallisen tarkastelun puutteellisuus. Pyrinkin työssäni vastaamaan tähän haasteeseen kirjallisuuden avulla.

Jo ennen tutkimusta aloitettaessa on otettava huomioon monia seikkoja, kuten tutkimusongelman mielekkyys, mielenkiintoisuus ja vaikeusaste sekä aineiston saatavuus.[32] Historiallista tutkimusaihetta tulee aina rajata mielekkäällä tavalla. Rajaukseen kuuluu esimerkiksi ajanjaksollinen ja paikallinen rajaaminen. Ajanjakson rakentamisessa tulisi välttää vuosilukukaavamaista ajattelua, sillä ilmiöt ja tapahtumat eivät noudata mitään tällaista kaavaa. Vuosilukuja tulisi pitää lähinnä muistamista helpottavina rakenteina. Ajanjakson rajauksessa lähdetään usein jonkin ilmiön alkamisajankohdasta, mutta myös ilmiön syntymiseen liittyvät taustat tulee ottaa huomioon. Paikallisella rajauksella tarkoitetaan paitsi maantieteellistä rajaamista, myös sellaisia tapahtumia, jotka ovat sattuneet tietylle ihmisjoukolle.[33] Tässä tutkielmassa ajallinen rajaus lähtee 1900-luvun alkupuolelta Vihtavuoren paikallisten olosuhteiden kuvaamisella. Varsinainen Pamauksen historia alkaa vuodesta 1934, jolloin seura perustettiin. Tutkielmassa on myös paikallinen rajaus ja näkökulma. Näen tämän niin, että tutkielma käsittelee Vihtavuorta paikkana kaikkine ilmiöineen sekä seuran jäsenten kokemusmaailmana. Olen ottanut tutkiel-

---

[30] Kalela 2000, 76; 80; 83; 86—87.
[31] Ilmanen 1996, 15.
[32] Hietala 2001, 16—20.
[33] Renvall 1983, 252—255; 262—263.

maa tehdessäni huomioon olosuhteita myös laajemmassa mittakaavassa. Esimerkiksi Valtion Ruutitehtaiden perustaminen paikkakunnalle on selkeästi ollut osa suurempaa kokonaisuutta, johon paikallisväestöllä ei ole ollut osaa eikä arpaa. Tehtaat ovat kuitenkin olleet niin merkitykselliset seuran alkuajoista lähtien, että niiden historiaa on käsiteltävä tässä tutkimuksessa.

Kuten muukin tutkimus, myös historia nojaa aikaisempaan tutkimustietoon. Hietala kirjoittaa, että ”*Mitä laajempi lukeneisuus ja älyllinen uteliaisuus tutkijalla on, sitä paremmin aukeavat tietyn alueen ja aikakauden lähteet ja sitä helpommin hän ymmärtää tutkimuskohdettaan.*”[34] Lähes jokaisesta aiheesta löytyy aiempaa tutkimus- ja selvitystyötä, joka tutkijan tulee ottaa oman työnsä lähtökohdaksi. Aikaisempi tutkimustieto on tunnettava mahdollisimman tarkasti, sillä sitä kautta tutkija saa käsityksen niistä tapahtumista, joihin hänen oma tutkimusaiheensa saattaa jollakin tapaa kuulua. Aiempaan tietoon tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti ja arvioida saatujen tietojen luotettavuutta. Tutkimuksen prosessiin kuuluu tätä kautta jatkuva aiemman tutkimuksen ja lähdetiedon perusteella muotoutuvan käsityksen tarkastaminen. Käsitys saa jatkuvasti lisävahvistuksia tai se asetetaan kyseenalaiseksi. Historiantutkimukselle ominaista on kokonaisvaltainen päättely, jossa etsitään jatkuvasti ristiriidatonta ratkaisua. Tapahtumaketjua ei voi muodostaa pala palalta, vaan havaituista piirteistä syntyy yhtäaikainen kokonaisuus.[35] Tutkijaa kuitenkin varoitetaan, että valmiiden teorioiden soveltaminen menneeseen saattaa johtaa pinnallisuuteen[36].

Historiallisessa tutkimuksessa pyritään aina näkemään toisiaan seuraavien ilmiöiden välisiä kehitysyhteyksiä sekä osoittamaan tutkittavan ilmiön yhteydet muihin samanaikaisiin ilmiöihin. Menneisyyttä rekonstruoidaan tiettyjen periaatteiden mukaan. Koska yksittäiset menneisyyden tapahtumat ovat aina osa kokonaisuutta, synteesiä lähdetään

---

[34] Hietala 2001, 16.
[35] Renvall 1983, 83—87; 224—225.
[36] Hietala 2001, 26.

muodostamaan pyrkimällä hallitsemaan näiden ilmiöiden keskinäisiä yhteyksiä. Tätä kautta saadaan muodostettua uniikkeja, mutta jäsentyneitä rakennekokonaisuuksia. Rakennekokonaisuudet ovat vasta hypoteeseja, joita tutkijan tulee jatkuvasti täsmentää. Seuraava vaihe historiallisessa synteesissä on alkaa etsiä muutoksista piirteitä, joita voidaan pitää kehityksenä. Kehitys tulee siis ajatella muutoksena, jolla on tietynlainen suunta, eikä siinä oteta kantaa siihen, onko muutos edistystä parempaan suuntaan. Tämänkin prosessin tarkoituksena on helpottaa tietomäärän moninaisuutta.[37] Esimerkiksi Vihtavuoren Pamauksen historiaa tutkiessani liitän ajatuksellisesti yksittäiset tapaukset pala palalta osaksi seuran 80-vuotista taivalta. Etsimällä yhteyksiä tapahtumista pystyn luomaan ilmiöihin yhdenmukaisuutta. Tällaisen toimintaperiaatteen avulla historiallisten tapahtumien suurta määrää on helpompi hallita. Historiantutkimuksen pääperiaatteena on lukemani perusteella käsitteellistää tietomäärää pala palalta ja tiivistää tutkijan tulkintojen kautta valtava tietomäärä hallittavaksi kokonaisuudeksi. Tätä kautta tutkimus saadaan loppujen lopuksi sellaiseen muotoon, että ulkopuolisetkin pystyvät tarkastelemaan sitä.

2.4.4. Paikallishistorian tutkimus

Paikallishistoriassa on mahdollista tutkia kollektiivista toimintaa ja sen edellytyksiä yksilöiden kannalta. Tätä kautta voidaan kuvata toimijaverkostoja, joiden merkitystä toiminnan selittäjinä etenkin sosiologit korostavat.[38] Paikallishistoria tutki maantieteellisesti rajoitetun alueen historiallisia tapahtumia ja ilmiöitä. Tutkimuksen lähtökohtana ovat tutkittavan alueen ominaispiirteet ja kuinka nämä piirteet ovat vaikuttaneet ihmisen toimintaan. Tutkimus voi olla joko yleiskuvaus tai keskittyä johonkin erikoisalueeseen. Paikallishistorian tutkimuksessakin tulee ottaa huomioon laajemmat historialliset ilmiöt, sillä ne kuvastuvat paikallisesti. Paikallishistoriallinen tutkimus lähtee paikallisista oloista, ja yleiset tekijät ovat mukana selittävinä tekijöinä. Pääsuunta on siis paikallisesta yleiseen, vaikka päinvastaisiakin lähestymistapoja on.[39] Paikallishistorian tutkimuk-

---

[37] Renvall 1983, 335; 344; 350—351; 365—366.
[38] Rantatupa 1996, 81.
[39] Juva 1945, 23—28; Nummela 1996, 41.

sessa käytetään pitkälti samoja lähteitä kuin muussakin historiantutkimuksessa. Tutkimuksessa hyödynnetään yleensä arkistoja, kuten Kansallisarkistoa, Maanmittauslaitoksen arkistoja, maakunta-arkistoja, kirkollisia arkistoja, kunnallisia arkistoja sekä yksityisiä arkistoja[40].

Väestö- ja sosiaalihistoria kuuluu kiinteästi paikallishistorialliseen tutkimukseen. Väestöhistoriaa tutkitaan esimerkiksi väkiluvun, väestön koulutuksen ja ammattien sekä väestön jakautumisen iän, sukupuolen ja siviilisäädyn mukaan. Kun tutkimukseen otetaan mukaan väestön rakennetta koskevia tietoja, tutkimus etenee yhteiskunnalliseen suuntaan. Väestössä tapahtuvilla muutoksilla on usein sosiaalisia, psykologisia ja luonnontieteellisiä syitä, joita paikallishistoriassa kannattaa pyrkiä selvittämään. Sosiaalihistoriassa on perinteisesti luokiteltu väestö erilaisiin ryhmiin, joiden rakenteellisia muutoksia sitten tarkastellaan. Tällaiset poikkileikkaukset eivät kuitenkaan usein anna oikeaa kuvaa yksilötasolla. [41]

Poliittinen historia paikallishistoriallisessa tutkimuksessa antaa näkökulmaa yhtäläisyyksiin ja eroavaisuuksiin suhteessa laajempiin poliittisiin yhteyksiin ja vuorovaikutussuhteisiin. Poliittinen historia voidaan nähdä paikallisilmiöinä, joilla ei välttämättä ole jatkuvuutta, mutta jotka selittävät kunkin hetken tapahtumia. Kuva paikallisesta poliittisesta tilanteesta on alkanut muotoutua kunnallislain ja ensimmäisten kunnallisvaalien myötä vuosina 1918—1919. Alkuaikoina vaalit käytiin asetelmalla porvarit vastaan sosialistit, ja vasta vuodesta 1968 lähtien puolueet ovat esiintyneet itsenäisesti. Tutkimuksessa vaalitulokset on syytä käsitellä kunnan sisällä äänestysalueittain. Suomessa on tyypillistä, että kerran omaksuttu kanta on osoittautunut varsin pysyväksi paikkakunnittain. Vasta 1960—1980-lukujen aikana poliittisessa kentässä on alkanut tapahtua muutoksia, joita voidaan selittää muuttoliikkeellä ja elinkeinorakenteella. Muun muassa vuoden 1918 sota, työväenliikkeen asema 1920-luvulla, Lapuan liike ja sotien jälkeinen

---

[40] Paikallishistoriallinen toimisto (toim.) 1945, IX—X; Arkistolaitos 2012.
[41] Nummela 1996, 41—45.

siirtolaisuus sekä uusien puolueiden paikallistuminen ovat valtakunnallisia ilmiöitä, jotka ovat vaikuttaneet paikallishistorialliseen kehitykseen.[42] Tässä tutkielmassa käsitellään myös poliittista historiaa kuntavaalien tulosten avulla. Suomen virallisen tilaston ilmaispalvelusta ei pystynyt saamaan Vihtavuoren alueen tuloksia, joten aihetta käsitellään koko Laukaan kunnan tasolla.

Kun tutkija ottaa huomioon yleisen kehityksen, paikallishistorian tutkimukseen saadaan luotua syy-suhteita ja syvyyttä. Tässä tutkielmassa Vihtavuoren Pamauksen historian kuvaus keskittyy Vihtavuoren taajamaan. Taajaman kehityksen ohessa on tutkittu liikuntakulttuurin, kuntien liikuntahallinnon sekä tehdasyhteisöjen muutosta. Nämä kolme ilmiötä antavat riittävän ja antoisan näkökulman Vihtavuoren Pamauksen historian tutkimiselle ja siitä syntyville tulkinnoille. Vihtavuoren väestöä tutkiessani minun täytyy ottaa huomioon esimerkiksi väkilukujen ohella ulkopaikkakunnille suuntautunut muuttoliike, sillä pelkkä väkiluvun seuraaminen ei anna riittävää kuvaa tehdaspaikkakunnan muutoksesta. Väkilukuhan on saattanut olla suhteellisen pysyvä, vaikka paikkakunnan väki vaihtuisi muuttoliikkeen myötä. Tällainen näkökulma väestöön avartaa selitysmalleja tapahtumiin. Koen myös tarpeelliseksi tutustua Vihtavuoren poliittiseen historiaan, sillä Pamauksen perustusolosuhteet ovat poikkeukselliset. Taustaan vaikuttavat sisällissota vuonna 1918 ja tehtaan perustaminen 1920-luvulla. Seura on kuulunut porvarilliseen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliittoon, mutta sen jäsenet ovat olleet todennäköisesti pääasiassa tehtaan työläisiä, jotka taas ovat taipuvaisia kannattamaan vasemmistoa.

2.5.Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Historiantutkimuksessa käsitteiden määrittely on ensiarvoisen tärkeää. Sitä tarvitaan, jotta ilmiöistä tulee vertailtavia ja ymmärrettäviä, ja jotta historiallinen tieto voidaan välittää nykypäivään ymmärrettävällä tavalla.[43] Käsitteet ovat usein ongelmallisia sen

---

[42] Rantatupa 1996, 81—82; 86; 88—89.
[43] Hietala 2001, 25.

vuoksi, että ne ovat monesti sekä työvälineitä että kohteita tutkimuksessa[44]. Tutkimukseni keskeisin osa on urheiluseura Vihtavuoren Pamauksen historiankulku. Liikuntaseura Heinilän mukaan *”…on sosiaalinen organisaatio, jonka jäsenistö toteuttaa yhteisiä intressejään liikuntaosallistumisessa ja yhteisvastuullisesti kartuttaa ja ohjaa voimavarojaan seuran toimivuuden ja toimintatarkoituksen hyväksi*”.[45] Urheiluseurat ja muut harrastuspiirit ovat ihmisille tärkeitä ja merkityksellisiä elämänalueita[46]. Koski[47] nostaa liikuntaseuran toimivuuden keskeisiksi elementeiksi seuran ympäristön, rakenteen, johtamisen ja inhimilliset resurssit. Liikuntaseurojen sisäisestä toiminnasta pystytään siis erottamaan sekä itse liikuntatapahtumat että seuran toimivuuden ohjaus, jota tässä tutkielmassa kutsutaan seuratoiminnaksi. Urheiluseuroissa toiminnan on yleensä tarkoitus olla jatkuvaa, mikä edellyttää aktiivista seuratoimintaa. Kytkentä yhteiskunnalliseen kehitykseen on yksi tämän tutkielman ydinkohdista.

Tutkielmassa käsitellään Vihtavuorta tehdasyhdyskuntana. Yhdyskunta on integroitunut asutuksellinen kokonaisuus, jolla on sekä toiminnallinen perusta että sosiaalinen merkitys[48]. Yhdyskuntatutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jonka tarkoituksena on selvittää paikkakuntien kehityksen taustalla olevia yleisiä prosesseja[49]. 1920—1980-luvuilla Vihtavuoren pysyvästä väestöstä noin 20—60 % työskenteli tehtaiden palveluksessa[50]. Pysyvän väestön määrässä ovat mukana myös lapset ja vanhukset. Väestön huoltosuhde Suomessa 1920—1980-luvuilla on vaihdellut noin 45—60 %:n välillä[51]. Vihtavuorta on perusteltua pitää tehdasyhdyskuntana, sillä sen työikäisestä väestöstä suurin osa on työskennellyt 1980-luvulle saakka tehtaiden palveluksessa. Vihtavuoren yhdyskuntamaisen toiminnallisen perustan loi tehdas, jonka vaikutuspiiriin tavalla tai toisella suurin osa vihtavuorelaisista aikanaan kuului. Vihtavuoren Pamausta voi pitää yhtenä yhdyskunnan sosiaalisen merkityksen ilmentymänä.

---

[44] Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2001, 45.
[45] Heinilä 1986, 126.
[46] Ilmonen 2004, 3.
[47] Koski 1994, 137.
[48] Rannikko 1992a, 76.
[49] Rannikko 1992b, 11.
[50] Torikka 1992, 213.
[51] Tiainen 2012, 31.

Liikunnan yhteiskuntatieteelliselle ajattelulle on tyypillistä tarkastella liikunnan organisoitumista kolmen yhteiskunnallisen sektorin kautta. Ensimmäinen näistä on julkinen sektori, johon kuuluu valtiovallan, kuntien sekä näillä tahoilla työskentelevien virkamiesten ja luottamishenkilöiden harjoittama päätöksentekopolitiikka. Liikunnan kannalta julkisen sektorin tärkein tehtävä on allokoida liikunnalle ja urheilulle julkisia varoja ja siten luoda puitteet liikunnan harrastamiselle sekä esimerkiksi huippu-urheilulle. Toinen näistä yhteiskunnan sektoreista on yksityinen sektori, jolla tarkoitetaan elinkeinoelämää ja yksityistä elinkeinonharjoittamista. Sillä ei ole virallista yhteiskunnallista roolia liikuntalain puitteissa. Kuitenkin esimerkiksi erilaisten kuntokeskusten ja personal trainer -toiminnan kautta yksityinen sektori on nostanut rooliaan ihmisten liikuttajana ja liikunnan järjestäjänä etenkin edellisten kymmenen vuoden aikana. Viimeistä sektoria kutsutaan kolmanneksi sektoriksi, jolla tarkoitetaan kansalaisyhteiskuntaa ja etenkin sen organisoitunutta osaa, kuten yhdistystoimintaa[52]. Nämä yhdistykset ja muut järjestäytyneet kansalaistoiminnan muodot toteuttavat usein jotakin aatteellista tai filantroopista tarkoitusta. Niiden tarkoitus voi myös olla lisätä luottamusta sosiaalisena pääomana[53]. Kolmanteen sektoriin kuuluvien liikuntajärjestöjen ja -seurojen tehtävänä on liikuntalain mukaan huolehtia liikunnan järjestämisestä[54].

Vihtavuoren Pamauksen historian selvittämisen analyyttisenä viitekehyksenä tässä tutkimuksessa on sen toimijakentän muutos. Vihtavuoren Pamauksen toimintaan on vaikuttanut kautta sen historian muutkin tahot kuin seuran oma toiminta. Sen vuoksi toiminnan tarkastelu edellä mainittujen kolmen sektorin suhteista ja muutoksista onkin erityisen hedelmällistä. Kolmatta sektoria tutkimuksessa edustaa itse Vihtavuoren Pamaus. Yksityisen sektorin roolia Pamauksen toimintaan vaikuttaneena toimijana kantavat Vihtavuoren tehtaat. Pamauksen toiminta oli pitkään tiiviisti sidoksissa Vihtavuoren tehtaisiin ja tehtaanjohdon intresseihin. Lisäksi Pamauksen toimintaan on vaikuttanut

---

[52] Ilmonen 2004, 14.
[53] Ilmonen 2004, 4.
[54] Finlex 2013.

myös Laukaan kunta, joka on julkisen sektorin toimija tässä eri roolien ja muutoksen tarkastelussa. Tarkoituksena on selvittää, millä tavoin ja minä ajankohtina nämä kolme entiteettiä eli seura itse, Vihtavuoren tehtaat ja Laukaan kunta ovat vaikuttaneet Vihtavuoren Pamauksen toimintaan. Tätä eri toimijoiden välisen vuorovaikutuksen ja valtasuhteiden muutosta kutsutaan tutkielmassa toimijakentän muutokseksi.

3. VIHTAVUOREN PAMAUS 1934—2013

Tässä luvussa kerrotaan Vihtavuoren Pamauksesta aineistolähtöisen historiantutkimuksen keinoin. Aineistona ovat olleet Pamauksen ja Laukaan kunnan arkistot. Tiiviissä seurannassa ovat myös Vihtavuoren kylän muutos ja murroskohdat. Paikallista näkökulmaa avarretaan liikuntahistoriallis-sosiologisen viitekehyksen avulla. Aineistolähtöisyyden ja sitä tukevan viitekehyksen yhdistelmällä tutkielmaan on tarkoitus saada ymmärrettävyyttä, selitettävyyttä ja yhteiskuntaa pohtivaa näkemyksellisyyttä. Teksti etenee kronologisessa aikajärjestyksessä.

Kun tutkitaan pitkää ajanjaksoa historiantutkimuksen keinoin, tutkimusta ohjaa muutosten ja murroskohtien tutkiminen[55]. Niin myös tässä tutkimuksessa. Olen tyypitellyt Vihtavuoren Pamauksen historian kolmeen toimijakentän muutosta kuvaavaan kauteen. Tämän jaottelun tarkoituksena on ohjata lukijan mielenkiinto historian murroskohtiin. Kuitenkin on muistettava, että kyseessä on jälkeenpäin muodostettu ajatuksellinen kehikko, joka on syntynyt tutkittujen materiaalien ja niistä tehtyjen tulkintojen pohjalta.

3.1. Pamauksen ja tehtaiden tiiviin yhteistyön aika 1934—1959

Perustamisvuodesta 1934 aina 1970-luvulle saakka Pamauksen toiminta liittyi kiinteästi Vihtavuoren tehtaiden toimintaan. Useimmat seuran jäsenet olivat tehtaan työläisiä, ja tehdas myönsi seuraan toimintaan merkittäviä avustuksia. Ensimmäisessä alaluvussa tutustutaan Vihtavuoren kylään 1900-luvun alussa, mikä toimii alustuksena sille, millaiset tekijät ja missä olosuhteissa johtivat Pamauksen perustamiseen. Vihtavuoren Pamaus perustettiin kesäkuussa 1934. Ensimmäisten kymmenen vuoden toiminta sujui vaihtelevalla menestyksellä esimerkiksi Vihtavuoren demografisten muutosten ja sota-ajan vuoksi. Jatkosodan jälkeisten kymmenen vuoden aikana koittivat Pamauksen kukoistuksen vuodet sekä kilpailullisesti että kylän liikuntapaikkojen kehittymisen kannalta.

---

[55] Ilmanen 1996, 16.

3.1.1. Vihtavuori 1900-luvun alussa

Vihtavuoren kylä alkoi muodostua vuodesta 1791 alkaen Ahlbackan tilan ympärille, joka siirtyi vuonna 1840 Riipisten suvun omistukseen. Ahlbacka oli suurimmillaan 1920-luvulla, jolloin sen tilukset olivat 1200 hehtaaria. Talon torpat itsenäistyivät vuonna 1918, vaikka periaatteessa muutos tuli voimaan vasta vuonna 1929.[56] Valtion Ruutitehtaan perustaminen vuonna 1923 mullisti Vihtavuoren kylän elämän[57]. Tehtaan toiminta käynnistyi maaliskuussa 1926 ja sen vihkiäisiä vietettiin 9.10.1926[58]. Tehtaan perustaminen oli osa sotatalousministeriön (myöhemmän puolustusministeriön) alullepanemaa kokonaisratkaisua, jossa tarkoituksena oli luoda kokonaan kotimainen sotatarveteollisuus. Vuodesta 1918 eteenpäin ympäri Suomea perustettiin erilaisia tehtaita, jotka olivat puolustusministeriön valvomia valtiollisia yrityksiä. Ruutitehtaan toiminnan edellytyksenä oli Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden perustaminen, joiden kautta saatiin ruudin valmistukseen tarvittavaa rikkihappoa kotimaasta.[59]

Valtioneuvoston asettaman komitean jäsenet etsivät ruutitehtaalle parasta mahdollista sijoituspaikkaa Suomesta. Sijoittamisvaihtoehtoja olivat Jyväskylän seutu ja Etelä-Pohjanmaa. Komitean jäsen Juho Kukkula kävi tutustumassa Vihtavuoreen jo vuonna 1919, mutta tyrmäsi vaihtoehdon vedoten Jyvässeudun työväestön epäluotettavuuteen. Päätös valtiojohtoisen ruutitehtaan perustamisesta tehtiin eduskunnassa keväällä 1922. Ruutitehdasta käsittelevä komitea ei meinannut päästä yksimielisyyteen tehtaan sijoituspaikasta, mutta lopulta Ahlbackan alue Laukaassa todettiin strategisesti ja taloudellisesti edullisimmaksi.[60] Yksi merkittävä taustavaikuttaja tehtaan perustamiselle oli Ahlbackan tilan Riipisten myötämielinen suhtautuminen hankkeeseen. Isäntä Juho Mikko ”Jussi” Riipinen ehdotti omista maistaan sopivaa paikkaa tehtaalle ja myöhemmin esi-

---

[56] Käppi 1988, 21.
[57] Torikka 1992, 191, 194.
[58] Torikka 1992, 70, 79—80.
[59] Seppälä 1995, 37; 44—45.
[60] Torikka 1992, 18—24.

merkiksi myi ja vaihtoi tiloja tehdasta ja asuinalueita varten.[61] Loppujen lopuksi voi todeta, että tehtaan perustaminen Vihtavuoreen oli melkoinen sattuma, johon vaikuttivat edullisen sijainnin ja esimerkiksi paikallisen voimalaitoksen rakentamisen lisäksi komitean jäsenten henkilökohtaiset intressit.

Ruutitehdas rakennettiin kesän 1923 ja kevään 1926 välillä. Lähiympäristön lisäksi merkittävä osa rakentajista tuli Etelä-Pohjanmaalta, sillä tehtaan tulevia työpaikkoja mainostettiin etenkin Etelä-Pohjanmaan lehdissä. Ruutitehtaan toimikunnan tavoitteena oli saada luotettavia suojeluskuntalaisia työväeksi punaiseen Laukaaseen. Iso osa pohjalaisista jäikin tehtaan valmistumisen jälkeen Vihtavuoreen työläisiksi.[62] Käpin[63] mukaan työntekijöiden valinta tehtaalle oli valikoivaa ja poliittisesti latautunutta, ja tehtaan työtekijöiksi otettiin pääasiassa suojeluskuntalaisia. Ruutitehtaan rakennusvaiheessa sekä toiminnan käynnistyttyä tehdasta vartiointiin tarkasti. 1920-luvun lopulla sotilasvartiot todettiin kuitenkin suurimmalta osalta tarpeettomiksi. Syinä oli tehtaan syrjäinen sijainti ja ”*sisätyöläisten valikoituminen pääasiassa suojeluskuntaväestä, joka kontrolloi luotettavuuttaan sisäisesti*”.[64] Torikka kirjoittaa, että ”*Jokaisesta ruudinvalmistajasta antoivat lausunnon etsivä keskuspoliisi, puolustusvoimain yleisesikunta, hakijan kotipaikan suojeluskunta tai kotipaikan poliisiviranomainen*”[65]. Suojeluskunta rinnastettiin haussa siis poliisiviranomaiseen. Yksi tehtaan sijoittumisen tavoitteista oli tuoda muutosta punaiseen Keski-Suomeen; istuttaa porvarillisia arvoja ja sosiaalistaa tehtaalaisista kuuliaista kansaa. Vuonna 1928 Vihtavuoreen siirrettiin valtion ammuslataamo[66], mikä lisäsi työvoiman tarvetta.

Vuonna 1923 Vihtavuoren ohi menevän rautatien varteen rakennettiin erillinen pistoraide junakuljetuksia varten. Lisäksi vuonna 1924 rautatiehallitus myöntyi rakentamaan Ahlbackan pysäkille odotustila ja lippukassan henkilöliikennettä varten.[67] Vihtavuoren

---

[61] Torikka 1992, 29; Käppi 1988, 23—26.
[62] Torikka 1992, 42—43.
[63] Käppi 1988, 35—39.
[64] Torikka 1992, 77.
[65] Torikka 1992, 200.
[66] Torikka 1992, 84.
[67] Torikka 1992, 50—51.

tehtaan läheisyyteen rakennettiin asuinympäristöä vuodesta 1923 alkaen. Ensin rakennettiin Mäen alueelle pari- ja rivitaloja sekä Puiston alueelle tehtaan johdon asuinrakennuksia vuosina 1923—1926. Nämä rakennukset olivat Hugo Karstenin suunnittelemia.[68] Tehdas- ja asuinalueille rakennettiin myös katuvalaistus jo vuonna 1925.[69] Työväen ja tehtaan johdon asunnot rakennettiin siis erilleen. Tehtaan valmistumisen myötä Vihtavuoren junarata kuljetti sekä ruutitehtaan tuotteita ja työväestöä. Paikkakunnalle tuli muitakin palveluja tehtaan työntekijöiden tarpeeseen, esimerkiksi ruokala sekä sauna-, pesu- ja leipomotuvat.[70] Ympäristön suunnitelmallisuus ja kehittyneet palvelut kertovat yhtiön voimakkaasta asemasta paikkakunnalla.

3.1.2. Pamauksen perustaminen ja sotavuodet

Vihtavuoren Pamaus perustettiin 27.6.1934. Seuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin työnjohtaja Holger Pihlström. Vihtavuoreen haluttiin perustaa oma seura, vaikka naapuritaajamassa jo toimi urheiluseura Laukaan Urheilijat. Laukaan Urheilijoiden toimintaan ei oltu tyytyväisiä, sillä ”*toiminta ja miesten lähettäminen muualle kilpailemaan oli melkein olematonta*”[71]. Toimintaa haluttiin keskittää nimenomaan Vihtavuoreen. Heti alkuun seura päätti anoa Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton alaisten voimisteluliiton, urheiluliiton, pesäpalloliiton, pyöräilyliiton, poikaurheiluliiton ja hiihtoliiton jäsenyyksiä.[72] Seuran perustamisen sytykkeenä olivat Valtion Ruutitehtaan työosastojen väliset kilpailut. Seuran perustaminen kylälle mahdollisti myös muiden kuin tehtaan työntekijöiden tulemisen mukaan toimintaan.[73] Torikka[74] huomauttaa, että alkuvaiheessa Pamauksen lajit olivat samat kuin suojeluskunnissa harrastetut suunnistusta lukuun ottamatta. Myös Käpin[75] mukaan Pamausta edelsi suojeluskunnan harjoittama poikatyö,

---

[68] Museovirasto 2009; Torikka 1992, 60.
[69] Torikka 1992, 56.
[70] Käppi 1988, 27—28, 50.
[71] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1934
[72] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1934.
[73] Torikka 1992, 8.
[74] Torikka 1992, 250.
[75] Käppi 1988, 75, 80.

mutta itsenäisen urheiluseuran perustamisella haluttiin erottautua suojeluskunnan toiminnasta.

Urheiluseuratyö on ollut suomalaisissa tehdasyhdyskunnissa yleistä. Esimerkiksi Jyväskylässä Rautpohjan tykkitehtaiden työtekijät perustivat oman urheiluseuran vuonna 1952[76]. Kuten Vihtavuoren Pamaus, myös Jyväskylän Pallokerho sai merkittävästi rahallista tukea omalta tehtaaltaan. Näiden kahden seuran aatteellinen tausta tosin oli ainakin papereilla erilainen, sillä Pamaus kuului SVUL:oon ja Jyväskylän Pallokerho Työväen Urheiluliittoon. Yksi merkittävistä tekijöistä taustaorganisaatioon ohjautumisessa oli seurojen perustamisajankohta. Pamaus perustettiin vuonna 1934, jolloin esimerkiksi Mäntsälän kapina ja sisällissotakin olivat tuoreessa muistissa. Lisäksi Pamauksen perustajajäsenistä suuri osa oli suojeluskuntalaisia. Siten SVUL oli luonnollinen valinta. Jyväskylän Pallokerho perustettiin aikana, joka oli jo hieman neutraalimpi punaisten ja valkoisten vastakkainasettelulle. Rautpohjassa sitä paitsi toimi jo entuudestaan Jyväskylän Ahmat -niminen urheiluseura, joka taas kuului SVUL:oon[77]. Siten Pallokerhon työläisjäsenten kannalta TUL:oon liittyminen oli helppo valinta.

Itkosen[78] tutkimuksessa 1900—1930-lukuja kuvanneelle järjestökulttuurin kaudelle urheilutoimintaa on yleensä harrastettu aluksi jonkin toisen aatteellisen järjestön alaosastoissa, ja lopulta liikunta- ja urheilutoiminta ovat eriytyneet omiksi järjestöikseen, urheiluseuroiksi. Toimintaan toi tuolloin haasteita myös liikuntapaikkojen niukkuus.[79] Tehdasurheilu alkoi Suomessa yleistyä 1930-luvun puolivälissä. Maaseudulla se oli erityisen yleistä, kun tehdas saattoi hoitaa monia julkiselle vallalle kuuluvia vastuita.[80] Perinteisesti teollisuuslaitosten urheiluseuratoiminta oli tiukasti kytköksissä tehtaan toimintaan ja sen tarkoituksena oli liikuttaa työväkeä. Usein toiminnan hallinta oli suo-

---

[76] Aapajärvi 2002, 13; Nieminen 2007, 25.
[77] Aapajärvi 2002, 13.
[78] Itkonen 1996—217—218.
[79] Itkonen 1996, 218—217.
[80] Eloranta 1948, 135, Okkosen 2008, 16 mukaan.

raan tehtaan johdolla.[81] Ennen Pamauksen perustamista Vihtavuoressa ei ole ollut urheiluseuraa. Tässä suhteessa Pamauksen perustaminen noudattelee järjestökulttuurin kauden ominaispiirteitä. Tosin ajallisesti Pamaus on perustettu melko myöhäisessä vaiheessa. Kenties Vihtavuoren Pamauksessa pystyttiinkin ottamaan mallia seuratoimintaan aiemmasta yhdistystoiminnasta ja muualta Laukaasta. Vihtavuoren Pamauksen perustamista ei ole suoraan pystynyt liittämään tehtaan johdon toivomuksiin. Varovainen tulkinta onkin, että Pamauksen toiminnan käynnistämiseen ei liittynyt suurempia poliittisia intressejä. Ponteena olivat ennemminkin urheilulliset ja yhteisöllisyyden tavoitteluun liittyvät mielihalut.

Vuonna 1935 seuran toiminta lähti todenteolla käyntiin. Jäsenhankinta oli tehokasta, samaten varainhankinta huvitoimikunnan puolesta. Ensimmäisen täyden toimintavuoden aikana seuraan saatiin myös ensimmäinen Suomen mestari: Onni Nousiainen ikämiesten 10 km:n maantiepyöräilyssä. Seura osallistui innokkaasti kilpailuihin ja myös järjesti niitä. Moitteita vuoden ajalta tuli valmennuskapteeneille. Sihteeri kuvaa miesten ottaneen valmennustehtäviä nimellisesti osakseen, mutta vastuulliset eivät hoitaneet velvollisuuksiaan toimen vaatimalla tavalla.[82]

Vuonna 1936 Pamaus menestyi urheilullisesti hienosti ollen yksi piirin menestyneimmistä seuroista. Onni Nousiainen polki jälleen Suomen mestariksi, tällä kertaa ikämiesten 50 km:n sarjassa. Seuratoimintaa kuitenkin kohtasivat vastoinkäymiset. Seuran puuhakkaimpia miehiä joutui siirtymään töiden perässä Kallavedelle, jonne osa tehtaan toiminnoista siirtyi. Seuraa kohtasivat myös rahalliset vaikeudet. Vihtavuoren alkuun niin voimakas urheiluinnostus laantui, ja seura menetti lähes puolet jäsenistään. Huvitoimikunnan varainkeruulle ongelmia aiheutti loppuvuodesta 1936 iskenyt kulkutautiepidemia, jonka johdosta asetettiin voimaan iltamakielto.[83] Samat suuntaukset jatkui-

---

[81] Okkonen 2008, 17.
[82] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1935.
[83] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1936.

vat seuraavanakin vuonna[84], mutta vuoden 1938 aikana urheiluinnostus virisi jälleen. Toiminnan mahdollisti etenkin huvitoimikunta tehokkaalla varainkeruullaan. Vihtavuoressa järjestettiin piirimestaruushiihdot. Pyöräily toimi edelleen seuran kilpailullisena lippulaivana. Pamaus aloitti myös jalkapallotoiminnan. Lisäksi kokeiltiin suunnistusta, jota kuitenkin haittasi se, että Vihtavuoren alueesta ei vielä ollut olemassa karttaa.[85] Vuoden 1939 merkittävimpiä tapahtumia seurassa oli 11.6. järjestetyt kansalliset pyöräilykilpailut. Vuosikertomuksessa arvioidaan Pamauksen olevan paras pyöräilyseura piirissään. Vuonna 1940 ei sodan vuoksi harrastettu lainkaan talvilajeja, eli toiminta oli alkuvuoden kokonaan pysähdyksissä. Samana vuonna seura haki ja sai Suomen Nyrkkeilyliiton jäsenyyden.[86]

1930-luvun lopulta 1940-luvun alkuun Vihtavuoreen rakennettiin lisämäärärahojen turvin uutta asutusta. Vuonna 1938 muun asutuksen läheisyyteen rakennettiin Ala-Sudetti, joka sai nimensä Tŝekkoslovakian Saksalle luovuttamista Sudeettialueista. 1940-luvulla rakennettiin vielä Ylä-Sudetin paritaloalue. Kokonaisuudessaan tehtaan johdolle ja työväelle 1900-luvun alkupuoliskolla rakennetut Mäen, Puiston ja Sudetin asuinalueet muodostavat arkkitehtonisesti yhtenäisen alueen puistomaisine ominaispiirteineen.[87] Kuvassa 1 näkyy osa Vihtavuoresta vuodelta 2013. Tehtaat sijaitsisivat kartasta länteen ja niille pääsee Vihtavuorentietä pitkin. Tehtaiden asuntolat ja palvelut sijaitsivat Mäen alueella sekä Sudetintiellä ja Yläsudetintiellä. Parakkimäentie oli aikoinaan työntekijöiden asuinaluetta. Tehtaan johdon taloja oli Vihtavuorentien varressa Puistossa sekä Sudetissa[88]. Vihtavuoren kerho oli aiemmin ruokala, ja pesutupa ja sauna sijaitsivat Sudetissa nykyisen nuorisotalon tiloissa[89]. Liitteessä 3 on kartta koko Vihtavuoren taajamasta vuodelta 2013.

---

[84] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1937.
[85] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1938.
[86] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1939—1940.
[87] Museovirasto 2009; Torikka 117—118.
[88] Käppi 1988, 27—28.
[89] Henkilökohtainen tiedonanto 2011.

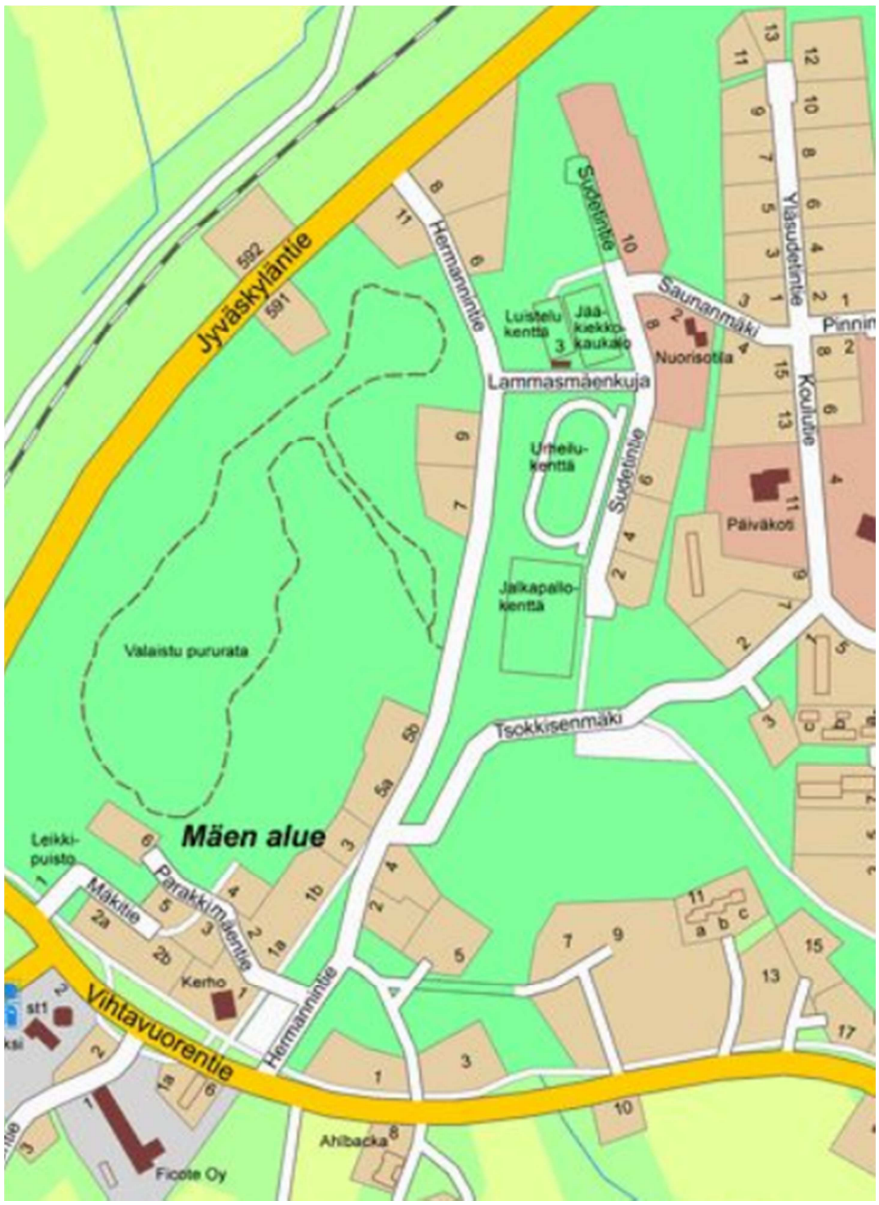

Kuva 1. Vihtavuoren kartta vuodelta 2013[90]. © Maanmittauslaitos.

Tehtaan toiminnan kasvu ja muuttuminen sävyttivät Vihtavuoren kylän kehittymistä ja samalla vaikuttivat Vihtavuoren Pamauksen toimintaan. Yhteenvetona voi todeta, että koko 1930-luvun ajan seuran toimintaa haittasi muuttoliike. Seuran menestystä ei voitu

[90] Laukaan kunta 2013.

luottaa yksittäisten ihmisten harteille, sillä tehdaspaikkakunnan asukkaat saattoivat lähteä toiselle paikkakunnalle. 1930-luvun aikana muuttoliikettä oli ainakin Kallavedelle ja Kuopioon. Rahavaroja oli niukasti, ja siksi oli mahdotonta hankkia tarpeeksi esimerkiksi urheilu- ja voimisteluvälineitä. Nämä vaihtelut vaikuttivat jäsenmääriin. Toimintaa rasitti myös suorituspaikkojen vähyys tai kehno kunto. Vihtavuoressa ei ollut urheilukenttää, jossa olisi voinut harrastaa yleisurheilua tai pesäpalloa. Pamauksen kirjeenvaihdon mukaan kyseisten lajien suorituspaikkoina toimivat siten maantie ja pesäpalloa käytiin lyömässä Leppävedellä kahdeksan kilometrin päässä. Toimintaa oli vaikea juurruttaa 1930-luvun Vihtavuoressa, jolloin seuratoimijoillakaan ei välttämättä ollut rutiinia seurahallinnon pyörittämiseen.

Vuoden 1941 ensimmäisen puoliskon aikana seuran toiminta oli vilkasta. Uusi nyrkkeilyharrastus oli lähtenyt vireänä käyntiin. Mainetta seuralle alkoi niittää Mikko Hietanen, joka oli koko kesäkauden kärkipäässä piirikunnallisissa pitkän matkan juoksuissa. Pyöräilyssä järjestettiin propagandakilpailuja, joihin Pamauksen jäsenet ottivat osaa. Vihtavuori oli keskeinen alue panosteollisuutensa vuoksi, joten välirauhan aikana seuran normaali toiminta oli hiipunutta Suomen valmistautuessa uuteen sotaan. Kirjeenvaihdosta[91] käy ilmi, etteivät seuran urheilijat saaneet lomia armeijasta, eikä tehdastyön ulkopuolella jäänyt juuri vapaa-aikaa käytettäväksi urheiluharrastuksiin. Vuonna 1941 uusi sota syttyi, mikä keskeytti jälleen Pamauksen toiminnan. Sota hankaloitti seuran taloudellista tilannetta, sillä iltamia alettiin järjestää suojeluskunnan asettaman yhteistyötoimikunnan taholta. Näistä iltamista tuotot luovutettiin sodan vuoksi puutteesta kärsiville. Tällä kertaa sota vaati myös Pamaukselta uhrinsa, ja kaksi seuran jäsentä kaatui vuoden 1941 aikana.[92]

Vuodelta 1942 ei löydy vuosikertomusta. Tämän selittää se, että se oli täysi sotavuosi. Vuonna 1943 seuralla oli toimintaa sodasta huolimatta. Kuitenkin sota vei jälleen seuran

---

[91] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1940—1941.
[92] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1941.

menestyviä ja ahkeria toimijoita. Seuran toiminta keskittyi sota-aikana enemmän lasten ja nuorten kilpailuihin, sillä aikuinen miesväki oli sotimassa. Uudeksi lajiksi seura olisi halunnut ottaa painin. Sen harrastaminen osoittautui käytännössä mahdottomaksi, sillä seura ei saanut hankittua painimattoa. Painimatolle ei myöskään olisi ollut tiloja.[93] Tämä kuvastaa hyvin Pamauksen tilannetta: intoa oli, mutta resurssit olivat puutteelliset.

Vuonna 1944 sota vei mennessään Pamauksen pesäpallovalmentajan sekä kaksi muuta jäsentä. Seuralla oli toimintaa, mutta edelleen se tapahtui sodan ehdoilla. Esimerkiksi pyöräilyn harrastaminen oli mahdotonta, sillä pyöränrenkaita ei ollut saatavilla.[94] Muutamia vuosia aiemmin seurassa aloitettu nyrkkeilytoiminta oli aktiivista, etenkin kun Karjalasta siirtyi Keski-Suomeen ja Vihtavuoreenkin innokkaita nyrkkeilijöitä. Vuonna 1944 Vihtavuoressa järjestettiin nyrkkeilynäytöksiä.[95] Vuosina 1942—1944 Mikko Hietanen oli joka vuosi kolmen parhaan joukossa Kalevan kisojen 25.000 metrin juoksussa.[96]

Sota-aika vaikutti kyläläisiin paljon, sillä tehtaan kasvu toi esimerkiksi asuntopulan myötä sosiaalisia ongelmia. Vihtavuori saattoi tuntua erityisen vaaralliselta asuinpaikalta sabotaasille ja Neuvostoliiton hyökkäyksille alttiin ruuti- ja ammusteollisuuden vuoksi. Vuonna 1939 ruutitehtaan tuotanto kasvoi valtavasti, kun talvisota syttyi. Vuonna 1936 tehtailla työskenteli 166 ihmistä, talvisodan aikaan noin 700 henkilöä ja vuoteen 1944 mennessä työntekijämäärä oli kasvanut 906 henkilöön[97]. Sotien aikana raaka-ainepula pakotti suunnittelemaan uudenlaisia tuotanto- ja varastointimenetelmiä. Vaikka normaalikapasiteettiin verrattuna työvoimaa oli sotien aikana moninkertainen määrä, tehtailla oli silti työvoimapula. Väkiluvun kasvu aiheutti myös jatkuvan asuntopulan

---

[93] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1943.
[94] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1944.
[95] Kulha 1967, 161.
[96] Hannus, Laitinen ja Martiskainen 2002, 201.
[97] Torikka 1992, 111, 168—169.

kylällä.[98] Sota toi muitakin muutoksia: päivätyöstä siirryttiin kolmivuorotyöhön ja osa työtekijöistä joutui myös vartiointitehtäviin ilmasuojelujoukkoihin ja ilmatorjuntapattereihin. Sotien aikana tehtaalla tapahtui myös paljon onnettomuuksia.[99] Talvi- ja jatkosodan ajaksi tehdasalue ja kylä naamioitiin Neuvostoliiton ilmatiedustelun varalta. Vihtavuoreen ei pudotettu ainoatakaan pommia sotien aikana, mutta paikallisia järjestyshäiriöitä riitti.[100]

3.1.3. Urheilupaikkarakentamisen ja kilpailumenestyksen kulta-aika

Sotien jälkeen Vihtavuortakin kohtasivat rauhansopimuksen tuomat muutokset. Tehtaiden sotatarviketuotanto ajettiin alas[101]. Tilanne oli sama kaikissa sotateollisuuslaitoksissa. Esimerkiksi Jyväskylän Rautpohjan tykkitehtaalla oli puolustusministeriön pyynnöstä valmistauduttu mahdolliseen siviilituotevalmistukseen siirtymiseen välirauhasta lähtien[102]. Uusien järjestelyiden kautta ruutitehdas myytiin Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat Oy:n tytäryhtiöksi, jonka nimeksi tuli Vihtavuori Oy. Tehtaat myös siirrettiin puolustusministeriöltä kauppa- ja teollisuusministeriön alaiseksi.[103] Vihtavuoren tehdas oli ainoa kauppa- ja teollisuusministeriön alaisuuteen siirtyneistä tehtaista, joka ei siirtynyt Valtion Metallitehtaisiin (Valmet Oy:öön). Näiden valtion omistamien tehtaiden välillä oli jatkuva kilpailu kotimaan markkinoista.[104]

Vuonna 1950 Vihtavuori Oy yhtiöitettiin osaksi Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaita[105]. Tehtaiden toiminta hiljeni sotien jälkeen ja 1950-luvulla toiminta oli epäsäännöllistä, kun uusia tuotteita ei ryhdytty valmistamaan. Ruudin tarve oli vähäisempää kuin aiem-

---

[98] Torikka 1992, 114, 117—120.
[99] Käppi 1988, 29—30.
[100] Torikka 1992, 109—111, 120—123.
[101] Torikka 1992, 204.
[102] Nieminen 2007, 22.
[103] Seppälä 1995, 183—184; Seppälä 1999, 65.
[104] Seppälä 1999, 65—66.
[105] Seppälä 1999, 66

min ja tehtaiden uudeksi päätuotteeksi muodostui dynamiitti.[106] Tehdas aiheutti Vihtavuoressa elinkeinorakenteen totaalisen muutoksen. Kylä siirtyi suurimmalta osalta omavaraisesta taloudesta, kuten kotieläinten kasvatuksesta, kotitarveviljelystä ja kiertävien kauppiaiden palveluista, tehtaan tarjoamien palvelujen piiriin. Tehdas toi mukanaan terveyspalvelut, päivähoidon, sairauskassan ja tehtaan huoltokonttorikin toimi pankkina. Lähes kaikki taloudellinen ja palvelutoiminta oli yhteydessä tehtaaseen 1950-luvulle saakka, minkä jälkeen suurin osa palveluista hiljalleen siirtyi kunnalle.[107] Tämä aiheutti myös palveluiden hajaantumista ympäri kuntaa, Vihtavuoren taajaman ulkopuolelle.

Vuosi 1945 oli ensimmäinen kokonainen rauhanvuosi sitten vuoden 1938. Pamauksen toiminta virisi jälleen, mutta sodan aiheuttamat menetykset estivät toimintaa pääsemästä kukoistukseen. Useimmat aktiivit pystyivät kuitenkin nyt uhraamaan enemmän aikaansa seuratyölle kuin aiemmin. Lotta- ja suojeluskuntatoiminnan loppuminen sotien jälkeen vei Pamauksen toiminnan nosteeseen[108]. Lajeista pyöräily jäi yhä huonolle tolalle, sillä varustetilanne oli surkea. Seuran johtotähti Mikko Hietanen nousi viimeistään nyt kansalliseksi tähdeksi, sillä hän voitti Suomen mestaruuden maratonilla.[109] Pamauksessa alettiin pelata koripalloa vuonna 1947. Vihtavuori olikin Keski-Suomen piirissä kaupungin ulkopuolella ensimmäisiä paikkoja, joissa koripallo aloitettiin.[110]

Seuran tähtiä olivat Onni Nousiainen pyöräilyssä sekä Mikko Hietanen ja Vilho Partanen juoksussa. Huomionarvoista on se, että Hietanen edusti Pamausta menestyksekkäästi myös hiihdossa. Ajalle tyypillisesti amatööriurheilija ei ollut sitoutunut ainoastaan yhteen lajiin. Hietanen sai kuitenkin korvausta seuran tuomisesta maailmankartalle. Kilpailumatkat korvattiin hänelle, eikä hän siten joutunut itse maksumieheksi[111]. Vuosina 1945—1948 Mikko Hietanen voitti maratonkultaa ja oli vuonna 1952 hopealla Kale-

---

[106] Torikka 1992, 132.
[107] Käppi 1988, 59—60.
[108] Käppi 1988, 76.
[109] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1945.
[110] Kulha 1967, 157.
[111] Vepsäläinen 1984, 50.

van kisoissa. Myös Vilho Partanen oli menestyksekäs, sillä hän oli vuosina 1949—1951 Kalevan kisojen maratonilla aina kolmen parhaan joukossa. Vuonna 1950 hän otti maratonilta voiton.[112]

Mikko Hietanen menestyi myös maailmalla. Hän voitti vuoden 1946 yleisurheilun Euroopan mestaruuskilpailuissa Oslossa kultaa maratonjuoksussa sekä juoksi samana kesänä 25.000 m maailmanennätyksen[113], jota hän paranteli vielä myöhemminkin[114]. Urheilulehden lautakunta valitsi Hietasen EM-voiton vuoden urheiluteoksi, ja lehden lukijat hänet vuoden urheilijaksi: ”*—viidensadan vastanneen joukossa oli vain neljätoista lukijaa, jotka äänestivät muuta urheilijaa kuin Hietasta*”[115]. Menestyksen johdosta Hietaselle myönnettiin Suomen Urheiluliiton kultainen ansiomerkki[116]. Vuodesta 1947 lähtien alettiin valita Vuoden Urheilija -tittelin saaja. Hietanen valittiin kaikkien aikojen ensimmäiseksi Vuoden Urheilijaksi Suomessa.[117] Mikko Hietanen edusti Suomea myös kaksissa olympialaisissa: Lontoossa vuonna 1948 ja Helsingissä vuonna 1952[118].

Vuonna 1949 Pamaus anoi Laukaan raittiuslautakunnalta avustusta raittiustyön tekemiseen alueellaan. Anomuksessa mainitaan, että määrärahat aiottaisiin käyttää ”*järjestämällä raittiusaiheisia iltamia, elokuvaesityksiä, palkata puhujia ja esitelmöitsijöitä y.m.s.*”. Seuraavan vuoden kirjeenvaihdon perusteella varat kuitenkin käytettiin aivan toiseen tarkoitukseen, nimittäin hyppyrimäen rakentamiseen. Vuodelle 1951 raittius- ja nuorisotyölautakunta ei enää myöntänytkään rahaa Pamaukselle. Lisäksi se vaati käyttämään edellisenä vuonna myönnetyt 11.000 markkaa (376 euroa) välittömään raittiustyöhön; hyppyrimäen vaikutusta raittiustyön edistäjänä ei hyväksytty.[119]

---

[112] Hannus, Laitinen ja Martiskainen 2002, 201—202.
[113] Vepsäläinen 1984, 50.
[114] Vihtavuoren Pamaus 2004, 42.
[115] Vihtavuoren Pamaus 2004, 42.
[116] Kulha 1967, 246.
[117] Raevuori, Arponen, Hannus 1994, 33—35.
[118] Kulha 1967, 253—254.
[119] Vihtavuoren Pamaus, kirjeenvaihto 1951.

Seura kuitenkin menestyi kilpailullisesti. Vuodesta 1950 alkaen sanomalehti Keskisuomalainen myönsi Keski-Suomen parhaiten menestyneelle seuralle kiertopalkinnon. Menestystä mitattiin kaikissa piirinmestaruuslajeissa. Vihtavuoren Pamaus voitti kiertopalkinnon kolmena ensimmäisenä vuonna peräkkäin.[120]

Aiemmin rakennetun hyppyrimäen lisäksi Vihtavuori sai oman urheilukentän, joka valmistui syyskuussa 1951. Kentälle löydettiin Vihtavuoresta sopiva paikka, jonka omisti Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat Oy. Yhtiö luovutti alueen vuokralle. Urheilukenttäprojekti hoidettiin yhtiöitymisenä, ja Vihtavuoren Urheilukenttä Oy:n osakkaiksi tulivat Vihtavuoren tehtaat, Vihtavuoren Pamaus ja Laukaan kunta[121]. Vihtavuoren Urheilukenttä sai veikkausvoittovaroista tukea rakennusprojektiin 500.000 markkaa (14.658 euroa)[122]. Kentän valmistumista juhlittiin, ja Pamaus piti kansalliset yleisurheilukilpailut, joissa päälajina oli 25.000 m[123]. Vihtavuoressa oli 14.7.1952 olympiasoihdun läpikulkujuhlallisuudet, jotka kuuluvat urheilukentän ehdottomiin huippuhetkiin. Tapahtumaa oli seuraamassa tuhathenkinen yleisö, ja soihtua kantoi luonnollisesti muun muassa Mikko Hietanen.[124] Vuonna 1953 Vihtavuoren Pamaus järjesti 10-ottelun, 5-ottelun ja maratonin Suomenmestaruuskilpailut[125]. Urheilukentän sijainnin näkee liitteestä 3.

Vihtavuoren Pamauksen kolmas suuri urheilusankari ja toinen olympiaedustaja oli Sirkka Vilander (os. Polkunen). Olympialaisten talvikisoissa Oslossa vuonna 1952 oli ensimmäistä kertaa mukana naisten maastohiihto, ja Vilander saavutti tuolloin 5. sijan. Falunin MM-kilpailuissa vuonna 1954 Suomen naiset saavuttivat hopeamitalin 3x5 km:n viestissä, jossa Vilander hiihti avausosuuden. Vilanderin uran kruunu on Cortinan

---

[120] Kulha 1967, 144—145.
[121] Vihtavuoren Urheilukenttä Oy:n pöytäkirjat 1951.
[122] Vihtavuoren Urheilukenttä Oy:n kirjeenvaihto 1952.
[123] Vihtavuoren Pamaus, kirjeenvaihto 1951.
[124] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1952, Vepsäläinen 1984, 12.
[125] Kulha 1967, 178—179.

olympialaisista vuodelta 1956, jolloin Suomen naisten joukkue voitti kultaa 3x5 km:n viestistä.[126] Sirkka Vilanderin, Mirja Hietamiehen ja Siiri Rantasen olympialaisten naisten viestin kultamitali on edelleen vuonna 2013 ainoa laatuaan Suomessa.[127] Vilanderille myönnettiin vuonna 2001 Pro Urheilu -tunnustus[128].

Vihtavuoren Pamauksen kilpailulliseksi kulta-ajaksi voi selkeästi nostaa sodanjälkeisen ajan vuodesta 1945 vuoteen 1956. Silloin Pamauksen kilpaurheilullinen menestys oli poikkeuksellista kansainvälisten tähtien suhteen ja seuratoiminnan kehittymistä edesauttoi uusien liikuntapaikkojen rakentaminen. 1950-luvulta lähtien myös tehtaan rahoitus seuralle alkoi kasvaa. Koko seuran toiminnan kannalta sotien jälkeen alkoi vakinaisempi vaihe, jolloin myös jäsenmäärät nousivat.

Vuoden 1956 jälkeen Paavo Laitinen, joka oli toiminut seuran puheenjohtajana 19 vuotta, vetäytyi puheenjohtajan roolista[129]. Kaikki Pamauksen puheenjohtajat näkyvät liitteessä 4. Paavo Laitinen oli ollut vuonna 1953 myös SVUL:n Keski-Suomen piirin johtokunnan jäsen[130]. Heti seuraavana vuonna Pamauksen toimintaa varjosti heikohko taloudellinen tilanne. Toimintakertomuksessa todetaan, että ”*iltamatoimikunta on tänäkin vuonna yrittänyt järjestää juhlia varojen keräämiseksi ja jäsenten virkistykseksi*.” Ilmeisesti toiminta ei kuitenkaan ole ollut tuottoisaa. Vuosi 1957 oli SVUL:n Keski-Suomen piirin 50-vuotisen taipaleen juhlavuosi. Myös Pamauksen toimijoita muistettiin juhlallisuuksissa SVUL:n ansiomerkeillä ja plaketeilla.[131] Yksi syy siihen, miksi iltamatoiminta ei ollut tuottoisaa, löytyy Pamauksen kirjeenvaihdosta[132]. Pamaus oli järjestänyt perinteiset vapun vastaanottajaiset, joihin oli myyty pääsylippuja. Pääsylipuista ei kuitenkaan ollut maksettu veroa. Lisäksi iltamissa oli järjestetty tanssia, johon ei ollut pyydetty ni-

---

[126] Vihtavuoren Pamaus 20047, 9—12.
[127] Suomen Hiihtoliitto 2011.
[128] Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.
[129] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1956.
[130] Kulha 1967, 223.
[131] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1957.
[132] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1957.

mismieheltä lupaa. Tilaisuus jouduttiin lopettamaan, sillä poliisit tekivät tarkastuksen juhlapaikalla.

Painonnosto saatiin aloitettua todenteolla Vihtavuoressa, kun seura viimein hankki välineet ja löysi sopivat tilat harrastukselle Parakkimäellä olevasta parakista vuonna 1958. Aiempina vuosina painonnostoa oli harrastettu Pamauksen nimissä Pernasaaren alueella, muutaman kilometrin päässä Vihtavuoren kylästä. Koripallo alkoi saavuttaa seurassa suurta suosiota, kun laji otettiin takaisin valikoimaan 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa.[133] Taloudellinen tilanne alkoi vakaantua vuonna 1959. Rikkihappo-yhtymältä saatu avustus mahdollisti toiminnan ylipäätään sekä sen eheyttämisen. Lisäksi tuloja saatiin iltama- ja kilpailutoiminnasta, jotka oli jälleen saatu raiteilleen. Vuonna 1958 seuralle alettiin talkoovoimin rakentaa uutta hyppyrimäkeä, sillä vanha oli alkanut mädäntyä eikä sen sijaintiinkaan oltu tyytyväisiä. Lisäksi mäki oli valaisematon[134]. Rikkihappo ja superfosfaattitehtaat Oy oli jo luovuttanut Pamaukselle maa-alueen uuden hyppyrimäen rakentamista varten[135], mutta mäkeä ei loppujen lopuksi koskaan saatu valmiiksi[136]. Pamaus järjesti elokuussa Laukaan pitäjänmestaruuskilpailut yleisurheilussa[137]. Laukaan kunnan tietojen mukaan urheilukentällä ei ollut huoltohuonetta tai katsomoa[138]. Pamauksen pyöräilyjaosto lakkautettiin vuonna 1958[139].

3.2. Toimijakentän ristiriitojen aika 1960—1989

1960—1970-luvuilla Vihtavuoren Pamaus toimi tehtaiden ja uudistuvan kunnallisen liikuntahallinnon ristipaineiden aallokossa. Vihtavuoren Pamauksessa oli pitkään keskitytty ajalle tyypillisesti kilpaurheiluun, mutta tehtaiden painostuksesta ja myös ylei-

---

[133] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1958; Vihtavuoren Pamaus 2004, 23; 45.
[134] Laukaan kunnan urheilulautakunnan kirjeenvaihto 1959
[135] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1958.
[136] Vihtavuoren Pamaus 2004, 45
[137] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1959.
[138] Laukaan kunnan urheilulautakunnan kirjeenvaihto 1959.
[139] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1961.

semmän kansallisen kuntoliikuntatrendin johdosta seurassa alettiin panostaa yhä enemmän ei-kilpailulliseen toimintaan. Tarkoituksena oli liikuttaa etenkin niitä tehtaan työntekijöitä, jotka eivät harrastaneet liikuntaa muuten vapaa-ajallaan.

Maalaismaisissa kunnissa urheilu- ja liikuntalautakunnat alkoivat yleistyä toisen maailmansodan jälkeen. 1960-luvulta lähtien kunnat olivat selkeästi tärkeimpiä liikuntapalveluiden tuottajia Suomessa.[140] Laukaaseenkin perustettiin urheilulautakunta 1950-luvun lopussa, ja kunnallisen liikuntahallinnon merkitys seuralle alkoi kasvaa. Silti tehtailla oli merkittävä rooli vihtavuorelaisten liikuttamisen mahdollistajana. Pamauksen toimintaa vaikeuttivat kunnan ja tehtaiden keskinäiset ristiriidat, joiden seurauksena esimerkiksi Vihtavuoren liikuntapaikat kärsivät huonosta huollosta. 1980-luvulla Laukaan kunnan vaikutus seuran toimintaedellytyksiin oli ilmeinen liikuntalain ja muiden valtakunnallisten liikuntatrendien myötä. 1980-luvulla Pamauksen toimintaa luonnehti liikuntalain tuomat muutokset, joiden myötä Laukaan kunta oli läheinen käytännön toimija esimerkiksi taajaman liikuntapaikkojen hoitajana.

1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla Suomeen syntyi paljon erilaisia kansalaisaktiivisuusliikkeitä, kuten uusia poliittisia liikkeitä sekä arkea uudella tavalla politisoivia liikkeitä, kuten rauhanliike, ympäristöliike ja naisliike. Kun elämän rytmi muuttui arjen myötä kaupungistuvassa ja lähiöityvässä Suomessa uudenlaiseksi, myös kulttuuri maallistui ja aiempaan maailmankuvaan liittynyt protestanttinen velvollisuusetiikka heikkeni.[141] Pääsääntöisesti 1960—1980-luvuilla liikuntakulttuuri alkoi muuttua yhä organisoidumpaan suuntaan. Kilpaurheilijat olivat yhä enenevissä määrin tieteellisten tietojen pohjalta valmennettuja ja lasten liikunta sai uutta pontta, kun yhä nuorempien parista etsittiin kykyjä valmennusta silmällä pitäen. Tiedon merkitys lisääntyi, minkä johdosta alettiin puhua kuntoliikunnasta ja sen hyödyistä.[142]

---

[140] Ilmanen 1996, 13.
[141] Ilmonen 15.
[142] Itkonen 1996, 223—226.

3.2.1. Aktiivinen kilpaurheiluseura kuntoliikuntaa kehittämässä

Vuoden 1961 toimintakertomuksessa todetaan, että vuosia jatkunut tiukka taloudellinen tilanne osoitti helpottumisen merkkejä. Seurassa syinä elpymiseen pidettiin Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden ja kunnan avustuksia, suunnistusjaoston taloudellista panosta sekä näytelmäjaoston ahkeruutta, jotka olivat tuottaneet seuralle sievoisen summan. Näytelmä- ja huvitoimikunnan piirissä olikin toiminut 40 seuran jäsentä ja jaostolla oli ollut toimintavuoden aikana viisi näytelmää. Toiminnan kuvataan olleen yleisesti sisäänpäin suuntautunutta, ja seura oli järjestänyt lähinnä keskinäisiä kilpailuja. Seurassa oli kuitenkin runsaasti luokiteltuja urheilijoita yleisurheilussa, hiihdossa, yhdistetyssä ja mäkihypyssä, yhteensä 33 henkilöä. Rekisteröityjä tuomareita seuralla oli 56. Yleisurheilijat olivat olleet ahkeria ja menestyviä. Seuran lasten kilpailuissa oli ollut paljon osallistujia. Mäenlaskijat saivat moitteita laiskuudesta. Voimailijoiden vuosi oli ollut menestyksekäs ja harjoittelussa oli keskitytty tekniikan parantamiseen. Tämän ansiosta seurassa oli useita teknisesti taitavia nostajia. Vuonna 1961 seuraan perustettiin kuntourheilujaosto. Tehdas oli alkanut ylläpitää uutta uimarantaa ja huolehti edelleen urheilukentän, palloilukenttien ja luistinradan huollosta.[143] Kuntourheilujaoston perustaminen kertoo Pamauksen ja Rikkihappo-yhtymän välisestä suhteesta. Seuralla oli toimintakertomusten perusteella vahva kilpaurheilupainotus, mutta tehtailta toivottiin kuntoliikunnallisempaa painotusta. Tämän taustalla oli myönteinen käsitys liikunnan terveellisyydestä ja vaikutuksesta työkyvyn ylläpitoon.

Useat seuran johtokunnan jäsenet olivat aktiivisia piirin luottamustehtävissä. Esimerkiksi puheenjohtaja Yrjö Rautavuoma oli toiminut SVUL:n Keski-Suomen piirin johtokunnan jäsenenä vuodet 1953—1961 sekä SUL:n liittovaltuuston jäsenenä. Mikko Hietanen menestyi edelleen kansallisissa kilpailuissa ja vietti vuonna 1961 50 ikävuoden kunniaksi juhlavuotta. Juoksumenestyksen lisäksi Hietanen voitti piirin 10 kilometrin

---

[143] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1961.

hiihtokilpailut. Sekä Hietanen että Rautavuoma palkittiin SVUL:n Keski-Suomen piirin kultaisella ansiomerkillä: Hietanen vuonna 1961 ja Rautavuoma seuraavana vuonna.[144]

Vuonna 1962 seurassa todettiin taloudellinen tilanne täysin tyydyttäväksi ja urheiluvälinetilanteen parantuneen jatkuvasti. Yleisurheilussa oli ollut aktiivinen vuosi. Seura järjesti esimerkiksi pitäjän mestaruuskilpailut sekä 19 muut kilpailut. Lisäksi urheilijat kilpailivat aktiivisesti muualla. Hiihtojaosto järjesti Keski-Suomen piirin nuorten hiihto-, viestihiihto-, yhdistetyn ja mäkihyppykilpailut. Seura järjesti myös Rikkihapon talvikisat. Edellisenä talvena seura sai hyppyrimäkeen valot, mikä nosti harrastusintoa. Voimailijat olivat olleet jälleen ”*ahkeria ja menestyksellisiä*”. Jaosto järjesti 16 kilpailut. Kuntourheilujaoston toiminta pyöri Rikkihappo-yhtymän ympärillä ja saavutti paljon suosiota. Vihtavuoreen saatiin myös jääkiekkokaukalo[145], minkä myötä pystyttiin aloittamaan jääkiekon harrastaminen[146]. 1960-luvun alun toimintakertomuksissa johtokunnalla oli tapana kiittää seuran jäseniä ja innokkaita toimijoita, ja samalla esittää toive uusista jäsenistä ja toiminnoista[147]. Tämä saattoi olla merkki siitä, että seura-aktiivit toivoivat hieman helpotusta urakkaansa.

Vuonna 1963 Pamauksen lajivalikoimaan tuli mukaan jalkapallo[148]. Vuonna 1964 seura nousi seuraluokittelussa 2-luokkaan, mitä pidettiin suurena saavutuksena. Seura kuitenkin asetti tavoitteekseen nousta seuraavan vuoden aikana 1-luokkaan. Vuosikertomuksessa kirjoitetaan: ”*Sen [tavoitteen nousta 1-luokkaan] täyttymiseen emme tarvitse ketään muita. Itse me Pamauksen jäsenet sen teemme. Ennenkaikkea te aktiiviurheilijat, naiset ja tytöt, miehet ja pojat sekä me seuratoimitsijat autamme teitä omalta osaltamme parhaamme mukaan.*” Toiminta oli vilkasta ja esimerkiksi suunnistusjaoston talvi-

---

[144] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1961; Kulha 1967, 247.
[145] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1987
[146] Kulha 1967, 199.
[147] Esim. Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1962.
[148] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1964.

kauden teoreettisissa harjoituksissa kansakoululla oli parhaimmillaan yli 40 suunnistajaa. Vuonna 1964 ei voitu harrastaa painonnostoa sopivien tilojen puuttuessa. [149]

Vihtavuoren tehtaiden työntekijöistä suuri osa oli uskollisia tehtaalle. Vuoden 1963 tehtaan Neliapila-henkilöstölehdessä esiteltiin 21 sukua, jotka työskentelivät tehtaalla jo kolmessa sukupolvessa.[150] Erilaisten tehdasyhdyskuntien väestön pysyvyys on ollut hyvin vaihtelevaa. Esimerkiksi suomalaisilla paperitehtailla pyrittiin parantamaan paikkakuntien vetovoimaisuutta, jotta osaavasta työvoimasta saatettiin pitää kiinni. Toisaalta taas esimerkiksi vaneri- ja sahateollisuus oli epävakaampaa, minkä vuoksi tätä teollisuutta harjoittavien paikkakuntien muuttoliike oli voimakkaan aaltomaista. Vakailla tehdaspaikkakunnilla oli perinteisesti myös sukupolvet ylittänyttä jatkuvuutta työvoimassa.[151] Näin oli myös Vihtavuoressa.

Vuonna 1964 käytiin kunnallisvaalit. Vihtavuoressa SDP ja Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto TPSL saivat selvästi suurimman äänisaaliin. Koko Keski-Suomen lääni erottui muusta Suomesta hyvin vasemmistolaisena. Laukaassa sosialistit saivat 56,9 % äänistä. Tämä oli noin 10 prosenttiyksikköä enemmän kuin maalaiskunnissa keskimäärin. 31 valtuutetusta vain kolme oli Laukaan kirkonkylältä. Seitsemän kymmenestä sosialistisesta valtuutetusta oli Vihtavuoresta tai Lievestuoreelta. Sipilän[152] mukaan Vihtavuoren tehtaiden ja Lievestuoreella toimivan Haarlan sellutehtaan vaikutus näkyi vaaleissa selvästi sosialistien kannattamisena. Vihtavuoressa tosin kokoomuksen, Suomen Kansanpuolueen ja Puolueettomien yrittäjien vaaliliitto sai myös merkittävästi ääniä.[153] Vihtavuoressa SDP sai eniten ääniä, yhteensä 312 kappaletta. Vihtavuoressa sosialistit olivat vaalien selkeä voittaja saaden 405 ääntä porvarien 225:ttä vastaan

---

[149] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1964.
[150] Torikka 1992, 201.
[151] Kortelainen 1992, 67—69.
[152] Sipilä 2001, 9.
[153] Sipilä 2001, 9—11.

[154]. Vihtavuorelaisista ehdokkaista läpi meni kuusi: neljä sosialidemokraattia, yksi SKDL:n edustaja ja yksi kokoomuslainen[155].

Vuonna 1964 useat laukaalaiset urheiluseurat hakivat avustusta toimintaansa Laukaan urheilulautakunnalta. Pamaus ei kuitenkaan ollut anojien joukossa.[156] Vuonna 1965 Laukaan urheilulautakunta päätti esittää kunnanhallitukselle kokoaikaisen urheiluohjaajan viran perustamista. Perusteena tälle oli se, että kunnalla oli jo nuorisoraittiusohjaaja, jonka toimenkuvaan kuului ennen kaikkea ”*henkisten harrastusten*” kehittäminen kunnassa. Tavoitteena oli saada myös fyysinen harrastuneisuus kunnassa päteviin käsiin. Perusteina viran tarpeellisuudelle oli muun muassa elintason nousu ja vapaa-ajan lisääntyminen, jolloin kuntourheilulla on suuri merkitys fyysisen kunnon säilyttämisen kannalta.[157] Kunnanvaltuusto olikin yhtä mieltä urheiluohjaajan tarpeellisuudesta, mutta määräraha ohjaajan palkkaamiseen myönnettiin vain kesäajalle.[158]

Tavoitteessa nostaa Pamauksen seuranluokitus 1-luokkaan ei onnistuttu vuonna 1965. Kuitenkin vuosikertomuksessa mainitaan vuoden olleen yksi kaikkien aikojen parhaista toimintavuosista. Syynä pidettiin hyvää taloudellista tilannetta, jonka mahdollistivat Rikkihappo Oy:n ja Laukaan kunnan myöntämät avustukset sekä naistoimikunnan ansiokas varainkeruu. Toiminta oli vilkasta useimmissa jaostoissa. Seura järjesti suuren määrän kilpailuja eri lajeissa ja jäsenet ottivat osaa kilpailutoimintaan aina kansalliselle tasolle saakka. Seuran jäsenet menestyivät myös, jälleen kerran, erittäin hyvin Rikkihappo Oy:n lukuisissa kilpailuissa sekä joukkue- että yksilölajeissa. Myös nuorisotoiminta oli vilkasta, ja suurin osa seuran luokitelluista urheilijoista olikin poikaurheilijoita. Esimerkiksi koripallossa kaksi seuran poikaa kuului nuorten maajoukkueen Keski-Suomen valmennusryhmään. Vuosikertomuksessa kuitenkin mainitaan, että valitetta-

---

[154] Sipilä 2001, liite 4.
[155] Sipilä 2001, liite 7.
[156] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1964.
[157] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1965.
[158] Laukaan kunnan kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1966.

vasti toinen pojista ei päässyt valmennusrenkaan harjoituksiin tarpeeksi usein. Vuonna 1965 painonnostajat löysivät harjoittelutilat tehtaan kattilahuoneesta, minkä seurauksena toiminta lähti nousuun[159]. Kilpailumenestyksessä jäi kyseisenä vuonna kuitenkin parantamisen varaa. Kuntourheilu alkoi saavuttaa tehtaan piirissä vakiintuneen aseman: ”*Ne, jotka sitä ovat alkaneet harrastaa, eivät voi sen piiristä jäädä pois*”. Kuntoliikuntajaosto asetti haasteekseen kohdentaa valistustyötä etenkin tehtaan niukasti liikkuviin työntekijöihin.[160]

Vuonna 1966 hiihtäjä ja juoksija Aulis Viitala valittiin Laukaan kunnan parhaaksi nuorisourheilijaksi.[161] Vuosi ei ollut kilpailullisesti yhtä menestyksekäs kuin mihin seura oli tottunut, ja johtokunta piti syynä tähän yleisesti noussutta tulostasoa. Raha-asiat olivat kunnossa jälleen, ja tilikauden talousarviota oli noudatettu ehdottoman tarkasti. Jaostojen omissa toimintakertomuksissa valiteltiin hieman toiminnan vähyyttä ja pieleen mennyttä kilpailukautta. Myös seura-aktiivien ja valmentajien vähyys vaivasi, sillä *”—30—40* [jalkapalloa pelaavan] *pojan käsitteleminen yhdelle käy liian suureksi urakaksi*”. Painonnostajat olivat saaneet vireyttä toimintaansa ja toiminta oli vilkasta. Johtokunta totesi vuosikertomuksessa, että *”—hikeä on virrannut vallan paljon Pamauksenkin piirissä vuoden mittaan ja paljon on ruumiin kuntoa kohennettu*”.[162] Vihtavuoreen oli myös saatu tehtaan avustuksella uusi uimapaikka Pienen Kuhajärven rantaan, ja paikka oli kaikkien vihtavuorelaisten vapaassa käytössä[163]. Seuraavana vuonna Aulis Viitala valittiin koko Laukaan parhaaksi urheilijaksi[164].

Vuonna 1968 Laukaan kunnallispoliittinen asetelma kääntyi, ja kuntaan tuli porvarienemmistöinen valtuusto paikoin 16-15. Laukaan tilanne heijasteli koko Suomen tilannetta, sillä yli 80 prosenttia valtuustoista oli tällä kaudella porvarienemmistöisiä.

---

[159] Vihtavuoren Pamaus 2004, 23.
[160] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1965.
[161] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1967.
[162] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1966.
[163] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1966.
[164] Laukaan kunnan urheilulautakunnan kirjeenvaihto 1968.

Vaikka kokonaistulos heijastelikin koko Suomen ja Keski-Suomen maakunnan tilannetta, Laukaata saattoi edelleen pitää huomattavan sosialistisena, sillä etenkin Suomen maalaismaisilla paikkakunnilla sosialistien suosio oli romahtanut. Vihtavuoressakin sosialistien äänet putosivat huomattavasti.[165] Kuitenkin Vihtavuoressa SDP sai tälläkin kertaa eniten ääniä, 178 kappaletta. Kokoomuksen ja liberaalien vaaliliittokin sai huomattavasti ääniä, 154 kappaletta. Yhteensä sosialistit voittivat porvarit Vihtavuoressa äänin 334-268.[166] Vihtavuoresta valtuustoon pääsi kaksi SDP:n edustajaa.[167]

Vuonna 1969 Pamauksella oli aktiivista kilpailutoimintaa etenkin palloilulajeissa: lentopallossa, jääkiekossa ja koripalloilussa järjestettiin paljon otteluita[168]. Pamauksen lentopallojaosto perustettiin juuri samana vuonna[169]. Pamaus oli innokas kilpailujen järjestäjä 1950—1960-luvuilla. Seuran päälajeissa hiihdossa, yleisurheilussa ja suunnistuksessa järjestettiin kilpailuja laajimmalla tasolla. Suurimpia kilpailuja olivat hiihdon ja mäkihypyn sekä yleisurheilussa nuorten aluemestaruuskilpailut. Suunnistuksessa järjestettiin vuosittain kansalliset kilpailut.[170] 1960-luvusta voidaan kuitenkin todeta Pamauksen 70-vuotis juhlajulkaisun[171] perusteella, että useimpien lajien harrastus hiipui. Ainoastaan jalkapallon ja koripallon harrastussuosio kasvoi[172]. Jäsenmääriä esittävästä kuviosta 1 huomaa, että 1950-luvun puolestavälistä lähtien seuran jäsenmäärä lähti laskuun, joka jatkui 1970-luvun puoleenväliin saakka[173]. 1960-luvulla Vihtavuoren asukasluku laski tilapäisesti, mutta taajama kääntyi jälleen muuttovoittoiseksi 1970-luvun vaihteessa tehtaan laajenemisen myötä. 1970-luvun alusta lähtien Vihtavuoren asukasluku on

---

[165] Sipilä 2001, 14—19.
[166] Sipilä 2001, liite 9.
[167] Sipilä 2001, liite 10.
[168] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1969.
[169] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1969.
[170] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1959; Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomukset 1961—1966
[171] Vihtavuoren Pamaus 2004, 13; 18; 25—28; 45—46.
[172] Vihtavuoren Pamaus 2004, 15; 45.
[173] Käppi 1988, 48.

ollut pysyvässä nousussa.[174] 1970-luvulla myös Pamauksen jäsenmäärät alkoivat jälleen nousta.

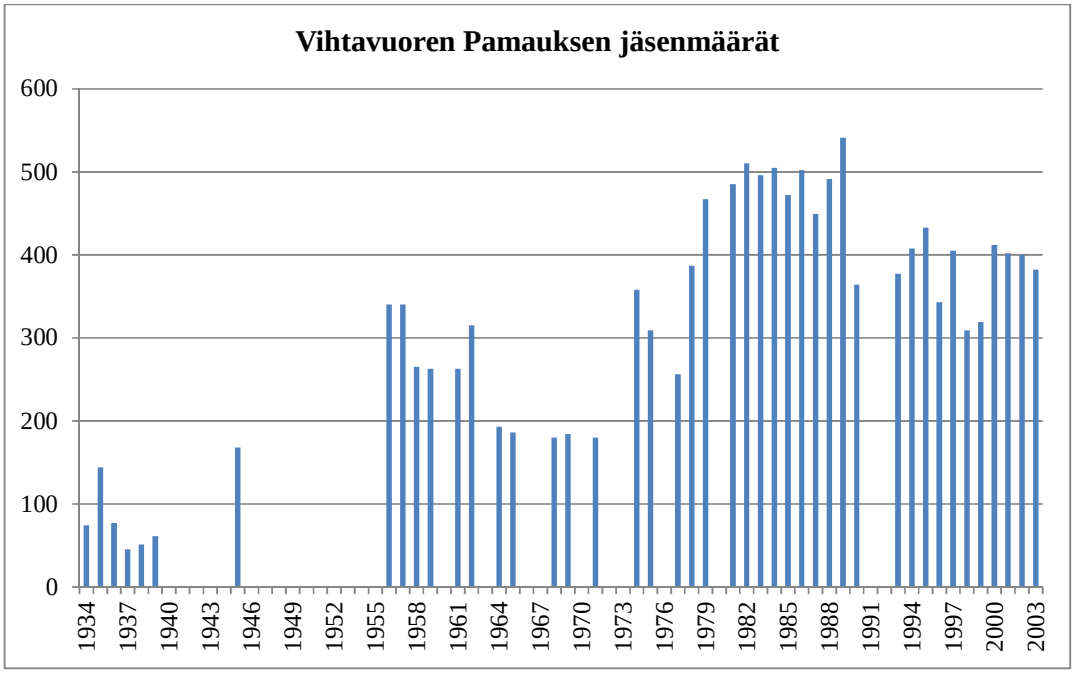

Kuvio 1. Vihtavuoren Pamauksen jäsenmäärät vuosina 1934—2003[175].

Kuntien rooli suomalaisessa yhteiskunnassa alkoi laajeta sotien jälkeen. Keskimäärin teollisuuspaikkakunnat kasvoivat väkimäärällisesti aina 1950-luvulle saakka, jonka jälkeen kasvu pysähtyi. 1960-luvulla rakennemuutos oli nopeaa. Tuolloin kunta saattoi olla jopa alueen suurin työnantaja, jolloin julkisen ja yksityisen talouden suhde keskenään muuttui.[176] Suomi kehittyi 1950- ja 1960-lukujen aikana voimakkaasti maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnaksi. Vaikka tämä aiheutti suuria muutoksia esimerkiksi koulutusjärjestelmän ja lainsäädännön suhteen, se ei murentanut kaikkia sosiaali-

[174] Torikka 1992, 213.
[175] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomukset 1934—2003; Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1934—2003.
[176] Soikkanen 1966, 71; 75.

sia ja kulttuurisia rakenteita. Teollistumisen myötä kansalaisyhteiskunta muuttui, jolloin Suomeen nousi suuri määrä erilaisia kansalaisaktiivisuusliikkeitä.[177] Ilmasen ja Itkosen mukaan 1930—1960-luvuilla julkinen hallinto alkoi ottaa yhä enemmän vastuuta liikuntatoiminnan puitteiden järjestämisestä[178]. Harrastuksellis-kilpailulliseksi luonnehditulla kaudella lajivalikoima maassamme lisääntyi, ja toiminta erikoistui. Myös erikoisliittojen määrä SVUL:ssa ja TUL:ssa kasvoi. Seurakartalla tämä näkyi siten, että yleisseurojen määrä suhteessa erikoisseuroihin supistui.[179] Tämä tyypittely vastaa Pamauksen osalta kunnallisen liikuntahallinnon merkityksen vähittäistä kasvua sekä lajivalikoiman vaihtelevuutta ja monipuolistumista.

Vuonna 1969 Kuopion ammuslataamo siirtyi Vihtavuoreen, ja 1970-luvun alkuvuosina työntekijämäärä tehtaalla kasvoi 210 hengellä. 1970-luvulla suoritettiin myös pohjanallitehtaan laajennus. Vuonna 1971 Vihtavuoren tehtailla työskenteli yhteensä noin 700 henkilöä.[180] Yritysostojen ja fuusioiden kautta koko Rikkihappo-yhtiö laajeni 1960-luvulta lähtien. Fuusioihin liittyen Rikkihappo Oy nimi muutettiin vuonna 1972 Kemira Oy:ksi[181]. 1970-luvun työntekijämäärän kasvu aiheutti jälleen asuntopulan Vihtavuoressa. Kylällä siirryttiin väliaikaisasumusten kautta voimakkaaseen rakentamiseen, jolloin taajamaan syntyi uusia asuinalueita ja kerrostaloja.[182] Vepsäläisen[183] mukaan Vihtavuori muuttui 1970-luvun väestömuutosten, kunnallisen kehityksen ja tehtaan kasvun myötä paikallisyhteisöstä taajamaksi, jossa suurin osa asukkaista jäi vieraiksi toisilleen.

Vuonna 1970 Pamaus ei saanut toimintaansa avustusta kunnalta.[184] Arkistoista ei selviä, hakiko Pamaus avustusta lainkaan. Vuonna 1971 Pamaukselle myönnettiin 400 markkaa avustusta (495 euroa). Lisäksi Laukaan urheilulautakunta oli saanut tehtailta avus-

---

[177] Ilmonen 2004, 2.
[178] Ilmanen & Itkonen 2000, Salmikankaan 2004, 218 mukaan.
[179] Itkonen 1996, 220—223.
[180] Käppi 1988, 32—34.
[181] Kemira Oy 2011.
[182] Käppi 1988, 32—34.
[183] Vepsäläinen 1992, 252—255.
[184] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1970.

tusanomuksen koskien urheilukenttää. Pöytäkirjassa ei mainita, millaiseen hankkeeseen avustusta haettiin, mutta lautakunta vei anomuksen edelleen kunnanhallitukselle suhtautuen siihen myötämielisesti. Myötämielisyyden perusteena oli, että kenttä oli kuntalaisten ja koululaisten vapaasti käytettävissä.[185] Kaura-ahon[186] tutkimuksessa vihtavuorelaiset olivat aktiivisimpia laukaalaisia ottamaan osaa järjestettyihin kuntoliikuntatilaisuuksiin vuonna 1971. Samaten työpaikkojen vertailussa Rikkihapon työntekijät erottuivat positiivisesti liikunnallisuutta mitattaessa.

Vuonna 1971 ei enää harrastettu mäkihyppyä, sillä pitäjässä ei enää ollut hyppyrimäkeä. Koripallokin oli lamassa: ei yhtään joukkuetta piirisarjoissa. ”—*olihan meillä parhaimmillaan kolmekin joukkuetta piirin sarjoissa ja yksi liiton tasollakin*”. Kuitenkin osalla jaostoista toiminta pyöri hyvin, esimerkiksi painonnostajille tärkeä punttisali kunnostettiin ja lentopallotoiminta oli vireämpää kuin vuosiin. Jalkapallon osalta seurassa harjoittelivat Vihtavuoren, Laukaan ja Pernasaaren alueiden palloilijat. Jääkiekkokaukalo oli saavuttanut suurta suosiota sekä ohjattujen harjoitusten puitteissa että kylän lasten vapaa-ajalla. Jääkiekossa osallistuttiin jo neljään juniorisarjaan. Kuitenkin kaukalon kunnossapito huolestutti jaostoa. Seuralla oli kiistaa Laukaan kunnan kanssa myös Vihtavuoren koulun salimaksuista.[187]

Hiihdossa katseet oli siirretty kuntourheilun puolelle. Seuran toimintaa rahoittavan Rikkihappoyhtymän osalta oli havaittavissa toiveita tämän suuntaiseen kehitykseen. Työpaikkaurheilun todettiin olevan voimissaan. Kuitenkin tehtaiden välisessä koko vuoden kestävässä kuntokilvassa, johon Pamauksen tehtaalaiset olivat ottaneet osaa vuosikausia, Vihtavuori menetti sijoituksia. Kuntourheilujaoston toimintakertomuksessa mainitaan, että hiihto-olosuhteet olivat parhaat vuosikausiin. Lentopallotoiminta oli menestyksekästä, ja alle 17-vuotiaat voittivatkin piirin mestaruuden. Jalkapallossa osallistut-

---

[185] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1971.
[186] Kaura-aho 1972, 18.
[187] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1971; Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1971.

tiin ensimmäistä kertaa Suomen Palloliiton sarjoihin, kun miehet pelasivat IV divisioonassa. Painonnostossa saavutettiin useita piirinmestaruuksia. Toiminta vaikutti olevan pienen piirin käsissä, mutta sitäkin laadukkaampaa. Jaostosta osallistuttiin esimerkiksi piirileirille ja koulutuksiin.[188] Yleisurheilussa oltiin huolestuneita urheilukentän kunnosta. Kunnostusta suunniteltiin toteutettavan vaikka seuran varoilla, jos asiaa ei muilla keinoin saataisi järjestykseen.[189]

Kunnallisvaaleissa vuonna 1972 edellisten kunnallisvaalien paikkajako, 16 porvareiden paikkaa ja 15 sosialistien paikkaa, säilyi seuraavalle valtuustokaudelle[190]. Vihtavuoressa sosialistit voittivat porvaripuolueet niukasti äänin 318-358. Suurin puolue Vihtavuoressa oli jälleen SDP.[191] Vihtavuoresta valtuustoon pääsi yksi sosialidemokraatti, yksi SKDL:n edustaja ja yksi kokoomuksen edustaja[192].

3.2.2. Liikuntapaikat ristiriitojen sijaiskärsijänä

Laukaan kunnassa oli erimielisyyksiä avustusrahojen jaosta vuonna 1973. Urheilulautakunnan puheenjohtaja ehdotti Pamaukselle 2.000 markan (2.067 euron) avustusta ja pitäjän alueen suurimmalle seuralle Laukaan Urheilijoille 5.950 markan (6.149 euron) avustusta, mutta ehdotus ei saanut kannatusta. Pamaus sai 1.000 markkaa (1.033 euroa) avustusta ja Laukaan Urheilijat 6.950 markkaa (7.182 euroa).[193] Seuraavana vuonna Pamaus sai avustusta 2.000 markkaa (1.760 euroa)[194]. Avustussumma oli kaksinkertainen edellisvuoteen verrattuna. Avustusmäärärahaa oli 3.000 markkaa (2.640 euroa) enemmän käytössä ja kolme laukaalaisseuraa ei ollut hakenut avustusta lainkaan.

---

[188] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1972.
[189] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1972.
[190] Sipilä 2001, 17.
[191] Sipilä 2001, liite 12.
[192] Sipilä 2001, liite 13.
[193] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1973.
[194] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1974.

Vuonna 1973 Vihtavuoren Pamaus ja Laukaan Urheilijat sopivat kilpaurheilun lajijaosta. Pamauksen toimintaan kuuluisi tulevina kausina lentopallo, jalkapallo, painonnosto, suunnistus sekä jääkiekko ja kaukalopallo. Yleisurheilu, hiihto ja koripallo kilpailumielessä siirtyivät pois Pamauksen vastuulta.[195] Vaikka Pamaus toimi jalkapallon organisoijana, ainakin harjoitusottelut pelattiin Laukaan kirkonkylällä[196]. Päätös lajijaosta on vaikuttanut tähän päivään saakka, sillä samantyylinen jako on edelleen osittain voimassa kunnassa.

Vuonna 1973 Vihtavuoren urheilukenttä ei ollut vielä kunnan omistuksessa[197]. Vuonna 1974 kunnassa todettiin, että kentän hoidosta oli sovittava kiinteät kustannukset. Urheilulautakunta järjesti kokouksen urheiluseurojen edustajille, jonka tarkoituksena oli kertoilla seurojen tulevaisuudensuunnitelmista.[198] Vuonna 1975 Laukaan urheilulautakunta päätti lähettää Kemiralle lausunnon, jossa toivottiin yleisurheiluun liittyvien suorituspaikkojen säilyttämistä. Seuraavassa kokouksessa lautakunta päätti esittää Kemiralta tulleen kirjeen pohjalta kunnanhallitukselle, että Vihtavuoren urheilukentän hoitoon ja kunnostukseen olisi varattava vuodelle 1976 15.000 markkaa (9.799 euroa). Määrärahaa myönnettiin lopulta 12.000 markkaa (7.839 euroa).[199] Vuonna 1978 Kemira ja Laukaan kunta kävivät neuvotteluja Vihtavuoren urheilukentästä. Kunnan kanta oli, että mikäli vastuu kentän hoidosta siirtyy kunnalle, myös kenttien omistussuhteiden on siirryttävä. Lautakunta esitti, että kentän hoito jäisi Kemiralle, mutta kunta pyrkii lisäämään avustusta kenttien hoitoon. Pitkän tähtäimen tavoitteena kuitenkin oli saada Vihtavuoren liikuntapaikat kunnan omistukseen.

Laukaassa pidettiin syksyllä 1975 valtakunnallinen kuntosuunnistusviikko. Tapahtuman järjesti Laukaan urheilulautakunta yhdessä Pamauksen kanssa. Kuntosuunnistusviikolla

---

[195] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1973.
[196] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1975.
[197] Laukaan kunnan urheilulautakunnan kirjeenvaihto 1973.
[198] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1974.
[199] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1975.

oli yli 4500 osanottajaa. Suurin osa osallistujista oli koululaisia. Syyskuussa urheilulautakunta päätti jälleen koota urheiluseurat yhteen keskustelemaan laukaalaisen liikuntakulttuurin kehittämisestä.[200] Peurungassa pidetyssä kokouksessa liikuntasihteeri kertoi Laukaan liikuntapolitiikan hoitamisesta ja osallistujat keskustelivat yleisesti kunnan liikuntakulttuurin nykytilasta ja tulevaisuudesta. Pöytäkirjassa todetaan, että ”*Keskustelun lopputoteamuksena voitaneen sanoa, että Laukaan liikuntapalvelujen tarjonta on jätetty huonoon asemaan*”. Kokoukseen osallistujat päättivät myös mennä kunnanhallituksen kokoukseen valittamaan negatiivisesta suhtautumisesta liikuntapolitiikkaan.[201]

Vuoteen 1976 mennessä seuran taloudellinen tilanne oli jälleen kääntynyt huolestuttavaksi. Suurimpana syynä pidettiin kustannusten nousua. Suunniteltua budjettia jouduttiin supistamaan tuhansilla markoilla (1.000 markkaa = 653 euroa), joista suurin osa osui suunnistusjaoston kontolle. Jaoston valituksen jälkeen supistukset jaettiin tasaisemmin, eikä menestyksekäs suunnistusjaosto joutunut ahtaalle. Johtokunnassa pohdittiin seuran tarkoitusta: olisiko syytä keskittyä enemmän kuntoliikuntaan? Tuon hetkistä kilpailupanostusta pidettiin seuran kapasiteettiin nähden maksimaalisena, sillä juuri kilpaurheilu oli taloudelle kuluttavinta. Lisäksi tasa-arvon nimissä todettiin, että rahankäytön tulisi kohdistua mahdollisimman suuren joukon liikuttamiseen[202]. Kemira Oy:n avustussumma ei tulisi tulevina vuosina kasvamaan, joten jaostoja pyydettiin ideoimaan ja toteuttamaan omaehtoisia ratkaisuja taloustilanteen parantamiseksi tulevien kausien varalle[203]. Lisäksi seura oli myöhästynyt kunnan myöntämän avustuksen hakemisessa. Aiempina vuosina kunnasta oli ilmoitettu hakuaika kirjallisesti, mutta tänä vuonna Pamaukselle ei ollut saapunut kirjettä[204], tai ainakaan sitä ei ollut huomattu.

---

[200] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1975; Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1975.
[201] Laukaan kunnan urheilulautakunnan muistiot 1978.
[202] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1975.
[203] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1976.
[204] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1976.

Vuoden 1976 kunnallisvaaleissa Laukaan valtuustopaikkojen määrää lisättiin neljällä, 35 valtuutettuun. Kahdeksan vuoden jälkeen myös valta vaihtui, ja kuntaan tuli vasemmistoenemmistöinen valtuusto paikoin 18-17. 18 vuotta täyttäneet saivat äänestää ensimmäistä kertaa näissä vaaleissa. Äänestysinto nousikin 81,4 prosenttiin, mikä oli huomattavasti enemmän kuin aiemmissa kuntavaaleissa. Vihtavuoressa SDP sai perinteisellä tavalla suurimman äänisaaliin. Jälleen verrattuna Keski-Suomen maakunnan keskiarvoihin Laukaa erottui erityisen sosialistisena. Koko Suomen äänestyskäyttäytymiseen verrattuna taas Keski-Suomi oli erityisen sosialistinen, joten Laukaan tulos poikkesi huomattavasti koko maan keskiarvosta.[205] Vihtavuoressa vasemmisto sai jälleen enemmistön äänistä, 471 ääntä keskustan ja porvariston 367 ääntä vastaan[206]. Vihtavuoresta valtuustoon valittiin kaksi SDP:n edustajaa ja yksi kokoomuksen edustaja[207].

Suunnistuksessa oli tarkoitus järjestää taas vuonna 1977 kansalliset kilpailut. Huolia niiden suhteen kuitenkin riitti. Tiukan taloustilanteen vuoksi seura ei ollut pystynyt myöntämään suunnistusjaostolle rahaa karttoja varten. Kunnaltakin anottiin erikseen rahoitusta painokuluja varten, laihoin tuloksin. Kunnasta kehotettiin anomaan määrärahaa vasta seuraavan vuoden puolella.[208] Pamauksen toimintasuunnitelmassa todettiin yksiselitteisesti, että uudet kansainväliset normit täyttävät kartat olivat kilpailujen järjestämisen ehto[209]. Kaikkien jaosten kokouspöytäkirjoista huomaa taloustilanteen kireyden. Lähes kaikki jaostot tekivät suunnitelmallista työtä sen eteen, että annetuissa budjeteissa pysyttäisiin. Monet jaostot joutuivat supistamaan toimintaansa kauden aikana. Vuonna 1977 Pamaus luopui Suomen Jääkiekkoliiton jäsenyydestä, ja oman jaoston nimi muutettiin kaukalopallojaostoksi.[210] Miesten jääkiekkotoiminta oli lopetettu jo vuonna 1973, jolloin siirryttiin kaukalopalloon[211]. Huolestuttava taloustilanne jatkui seuraavanakin vuonna. Johtokunta totesi, että talousvaliokunnan perustaminen seuraan

---

[205] Sipilä 2001, 20—24.
[206] Sipilä 2001, liite 14.
[207] Sipilä 2001, liite 15.
[208] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1976; Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1976.
[209] Vihtavuoren Pamauksen toimintasuunnitelma 1976; Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1976.
[210] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1977.
[211] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1973.

olisi välttämätöntä[212]. Vuonna 1978 Pamaus poti vetäjäpulaa. Osalla jaostoista tilanne oli hyvä, mutta lisävoimaa kaivattiin. Esimerkiksi hiihdossa oli nuorilla oma valmentaja, Tapio Valkonen.[213]

Pamauksen jaostojen jäsenistöä kokoontui toukokuussa 1978 yhdessä kunnan liikuntasihteeri Eeva Åkermanin, SVUL:n Keski-Suomen piirin koulutusohjaaja Matti Haapojan ja Vihtavuoren tehtaiden lääkäri Juhani Rouhunkosken kanssa pohtimaan seuran kehittämistyötä. Tavoitteina oli ”*saada laajat kansanjoukot liikkumaan – terveyden parantaminen – liikunta elämäntavaksi*.” Esteinä pidettiin esimerkiksi tiedon puutetta. Rouhunkoski totesi yksiselitteisesti, että Vihtavuoren tehtailla fyysisesti aktiivisemmat käyttivät vähemmän työterveysaseman palveluja.[214] Muistion perusteella seurassa osattiin tehdä osuvia analyysejä seuratoiminnan kompastuskivistä. Seurat painivat samanlaisten ongelmien kanssa tänäkin päivänä. Pohdinnan kohteina kokouksessa oli mm. miten palkita ja kannustaa vetäjiä, suunnitelmallisen seuratyön ja hallinnon vaikeus sekä ihmisten vähäinen liikunnan harrastaminen. Kuntoliikuntaa käsiteltäessä muistiossa käytetyt termit olivat samoja kuin nykyään käytetyt. Vähäisesti liikkuvat eivät enää nykyään tosin voi vedota tiedon puutteeseen.

Laukaan kunnan kanta Vihtavuoren liikuntapaikoista oli vielä vuonna 1978, että kenttien hoidon siirtäminen kunnan vastuulle ei ole perusteltua, sillä Kemiralla oli valmiina tarvittava kalusto ja henkilökunta. Kunta oli kuitenkin valmis harkitsemaan korvausta kenttien hoitoa vastaan Kemiralle.[215] Kunnan hoitovastuulle kuuluivat jo 10 km:n ja 5 km:n kuntoladut. Vuoden 1979 urheilulautakunnan pöytäkirjoista selviää, että kunta loppujen lopuksi aikoi ottaa vastuulleen myös urheilukentän hoidon.[216]

---

[212] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1978.
[213] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1978.
[214] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1978; Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1978.
[215] Laukaan kunnanvaltuuston esityslistat 1978.
[216] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1979.

1970—1980-luvuilla Suomessa rakennettiin runsaasti liikuntapaikkoja. Myös niiden rakentamisen perusteet muuttuivat aiemmasta kilpaurheilullisesta painotuksesta mahdollisimman suurten joukkojen liikuttamiseen.[217] Pamauksen hiihto- ja kuntourheilujaostossa oli aloitettu työ pururadan saamiseksi Vihtavuoreen. Suunnitelma oli ”*periaatteessa hyväksytty*” vuoteen 1978 mennessä, ja paperit olivat oikeusministeriössä ennakkotarkastettavina. Kuntoradan paikka oli tarkkaan suunniteltu ja piirustukset laadittu. Radan rakentamisen oli tarkoitus alkaa maan kuivuttua keväällä 1980, mutta projekti venähti syksyyn, jotta rakentamiseen voitaisiin käyttää sille myönnettyjä veikkausvoittovaroja. Kunta oli vastuussa projektin viemisestä eteenpäin. Kuntoradan kustannusarvio oli 100.000 markkaa (53.913 euroa), josta oman rahoituksen osuudeksi oli merkitty 70 prosenttia.[218] Kokouspöytäkirjoissa paikaksi kaavailtiin samaa aluetta, jolta pururata nykypäivänäkin löytyy. Kuntoradan paikka[219] oli aikanaan varmasti keskeinen tehtaan työntekijöiden liikuttamisen kannalta, sillä rata sijaitsee kerhotalon ja urheilukentän läheisyydessä. Nykyään esimerkiksi suurin osa Vihtavuoren koululiikunnasta on keskittynyt liikuntapuiston alueelle, vaikka Vihtavuoren taajama onkin laajennut tehtaan rakennuttamilta alueilta koillisen, idän ja kaakon suuntiin. Kuntoradan rakentamisen lisäksi Vihtavuoreen oli kaavailtu myös uimarannan perusparannus[220].

Euroopan mestari Mikko Hietasen mukaan nimetty Mikon Hölkkä -tapahtuma järjestettiin ensimmäistä kertaa keväällä 1979[221]. Pamauksen kuntoliikuntajaosto järjesti siitä lähtien tapahtuman vuosittain kymmenkunta kertaa[222]. Vuoden 1979 Laukaan kunnan urheiluseuroille tarkoitettujen avustusten jakoperusteissa mainitaan, että Vihtavuoren Pamauksen tukemisessa huomioidaan kunnan avustusta vähentävästi tehtailta saatu avustus. Kyseisenä vuonna Pamaus sai avustusta 5.070 markkaa (2.548 euroa).[223]

---

[217] Ilmanen 1996, 230.
[218] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1978—1980; Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1976—1978.
[219] Katso liite 3.
[220] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1979.
[221] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1979.
[222] Vihtavuoren Pamaus 2004, 44.
[223] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1979.

Tehdasyhdyskunnat ovat olleet Suomessa hyvin heterogeenisiä toisiinsa nähden. Kunkin yhdyskunnan ominaispiirteet olivat riippuvaisia tuotannosta ja paikallisista työmarkkinoista[224]. Mikäli tehdaspaikkakunnalla tarvittiin ammattitaitoista työvoimaa, yhtiöiden täytyi maksaa korkeaa palkkaa tai ainakin tuottaa palveluita, joiden avulla paikkakunnalle pystyttiin luomaan hyvinvointia ja siten väestön pysyvyyttä[225]. Etenkin paperitehdasyhdyskunnille on ollut luonteenomaista rakennetun ympäristön suunnitelmallisuus ja yhtiön hallitseva rooli. Esimerkiksi Tervakosken paperitehtaan läheisyyteen rakennettu asuinympäristö oli arkkitehtien suunnittelema kokonaisuus, joka ulottui koko yhdyskunnan alueelle. Tämä kokonaisuus alkoi rikkoutua vasta 1970-luvulla.[226] Vihtavuoressa tehtaan voimakas vaikutus ilmeni rakentamisen ja kattavien palveluiden kautta.

1960-luvun ajan Pamaus oli usein pienimpien avustussummien saajien joukossa noin kymmenestä laukaalaisseurasta, vaikka sen jäsenmäärät olivat suurimpien joukossa. Vihtavuorta koskevia asioita on asialistoilla huomattavasti vähemmän kuin muiden taajamien, kuten kirkonkylän, Leppäveden ja Lievestuoreen.[227] Vihtavuorta koskevien asioiden määrä alkoi lisääntyä urheilulautakunnan kokouksissa 1970-luvun puolestavälistä lähtien. Samaten Pamauksen saamat toiminta-avustukset alkoivat kohota suhteessa muihin seuroihin. Pamaus oli usein keskivaiheilla seurojen kesken jaettujen avustusten suuruudessa. Ylipäätään laukaalaisten urheiluseurojen saamat avustussummat vaihtelivat suuresti eri vuosina. Avustukset olivat riippuvaisia sekä kunnan yleisestä rahatilanteesta että urheilulautakunnan keskinäisistä voimasuhteista.

---

[224] Kortelainen 1992, 70.
[225] Kortelainen 1992, 70.
[226] Kortelainen 1992, 66.
[227] Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1959—1964.

Käpin (1988, 48) mukaan Pamauksen omatoiminen rahoitus alkoi kasvaa 1970-luvulta lähtien. Voidaan sanoa, että vaikka tehtaan tuki väheni ainakin suhteessa omatoimiseen rahoitukseen, tehtaan laajentuminen ja uudet työpaikat paikkakunnalla mahdollistivat toiminnan säilymisen. Kun Pamauksen toiminta laski monella sektorilla mitattuna 1960-luvulla, 1970-luvulla ajoittaisista talousvaikeuksista huolimatta jäsenmäärät kääntyivät jälleen nousuun ja lajikirjoon tehdyt periaatepäätökset selkeyttivät toimintaa. Suurimmat selittävät tekijät nousulle olivat tehtaiden muutokset ja niistä aiheutuneet muutokset väestörakenteessa. Koko 1970-luvun ajan Pamauksen vireintä toimintaa järjesti suunnistusjaosto. Se järjesti lukuisimmat kilpailut vuosittain, mukaan lukien kansalliset kilpailut. On merkillepantavaa, että Pamauksessa suunnistuksen osalta toimintasuunnitelmatkin yleensä olivat jaostojen vertailussa kaikkein kunnianhimoisimpia ja analyyttisimpia esimerkiksi tavoitteiden osalta.

3.2.3. Suuria muutoksia liikuntalain hengessä

Historiansa aikana liikunta-asioita on kunnissa hoidettu eri toimielimien alla. Tyypillisesti liikuntaa ja urheilua käsiteltiin omana alueenaan 1970-luvulle saakka urheilulautakuntien alaisuudessa. Tämän jälkeen nimitykset vaihtuivat liikuntalautakunniksi.[228] Laukaassa urheilulautakunnan nimi vaihtui vuonna 1980 liikuntalautakunnaksi. Vuoden 1980 alusta Laukaan kunta vuokrasi tehtaan omistuksessa olevat liikuntapaikat: nurmikentän, urheilukentän, jalkapallokentän, jääkiekkokaukalon ja huoltorakennuksen. Sopimukseen kuului, että kunta vastaa alueiden käytöstä ja kunnossapidosta. Lisäksi kunta vuokrasi Kemiralta moottorikelkan, jolla pystyttiin pitämään kunnossa kansanhiihtolatuja. Pamaus vastasi moottorikelkan käytöstä ja latujen auraamisesta.[229] Laukaan vuosien 1982—1989 liikuntasuunnitelman mukaan kunnan liikuntapaikat olivat pääsääntöisesti melko huonossa kunnossa[230]. Myös Pamauksen valitukset kunnalle vahvistavat tämän.

---

[228] Ilmanen 1996, 23.
[229] Laukaan kunnan urheilulautakunnan muistiot 1978; Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1980; Laukaan kunnan ja Kemira Oy:n välisen vuokrasopimuksen esisopimus 1980.
[230] Laukaan kunnan liikuntasuunnittelutyöryhmän muistio 1982.

Huonoa tilannetta kuvaa se, että liikuntalautakunnalle tulleet valitukset kirjattiin tiedoksi ja kenties välitettiin eteenpäin tekniselle lautakunnalle[231].

Vaikka Laukaan kunta ja Vihtavuoren tehdas olivat päässeet liikuntalain hengen mukaiseen sopimukseen Vihtavuoren liikuntapaikkojen hoidosta, kunta ei hoitanut velvollisuuksiaan moitteettomasti. Vuoden 1980 aikana huoli Vihtavuoren liikuntapaikoista alkoi olla hälyttävää, vaikka osasta paikoista oltiin oltu huolissaan jo 1970-luvulla, kun niiden hoitovastuu oli ollut tehtailla. Nyt paikat suorastaan repsottivat. Sekä Pamauksesta että tehtailta oli oltu useasti yhteydessä kuntaan.[232] Eräässä johtokunnan pöytäkirjassa mainitaan, että ”*Kiekkokaukalon kunto on hengenvaarallinen*”[233].

Alkuvuonna 1980 perustettiin hiihdon Laukaa Cup. Cupia oli perustamassa neljä laukaalaista seuraa: Vihtavuoren Pamaus, YU-2000, Vehniän Visa ja Leppäveden Leppä. Seurojen tehtävänä oli vuorollaan järjestää koko kunnan kattavat hiihtokilpailut. Kauden lopuksi cupin parhaat sarjoittain palkittiin.[234] Laukaa Cupia järjestetään edelleen[235] ja osakilpailuja on 4—6 vuosittain.

Syksyllä 1980 Laukaan kunnanvaltuusto muuttui jälleen porvarienemmistöiseksi paikoin 19-16. Vihtavuoresta valtuustoon valittiin neljä henkilöä. Vihtavuoressa sosialistisia puolueita äänestettiin enemmän kuin porvarillisia, ja puoleista suosituin oli SDP.[236] Äänet menivät Vihtavuoressa sosialistien hyväksi äänin 387-505[237]. Kokonaisuudessaan Vihtavuoressa äänestettiin sosiaalidemokraatteja kunnallisvaaleissa kerta kerralta

---

[231] Esim. Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1983.
[232] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1980.
[233] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1981.
[234] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1990.
[235] Laukaan Urheilijat 2013.
[236] Sipilä 2001, 26—28.
[237] Sipilä 2001, liite 16.

enemmän vuosien 1964—1980 välillä.[238] Laukaan vasemmistolaisuuteen vaikuttivat ennen kaikkea Lievestuoreen sellutehdas ja Vihtavuoren tehtaat. Vihtavuoressa ja Lievestuoreella sosiaalidemokraatit saivat lähes poikkeuksetta suurimmat äänisaaliit 1960—1980-luvuilla.[239] Vuodesta 1980 lähtien keskusta on ollut Laukaan kunnallisvaaleissa selkeä ykkönen ja sen kannatus on vaihdellut vuoden 1984 27,7 %:n ja vuoden 2004 42,5 %:n välillä. Vasemmiston asema alkoi sortua vuodesta 1980 eteenpäin. Esimerkiksi SDP on saanut vaali vaalilta pienemmän osan äänistä, vaihdellen 26,7 %:n ja 20,1 %:n välillä. Suurista puolueista kokoomus on menestynyt Laukaan kunnallisvaaleissa aina heikoiten ja sen kannatus on vaihdellut vuosina 1980—2012 11,2 %:n ja 16,8 %:n välillä.[240] Laukaalaisten äänestyskäyttäytyminen oli muusta Suomesta poikkeavaa kaikissa kunnallisvaaleissa vuosina 1964—1980. Vasemmiston kannatuksen lasku 1980-luvun loppupuolelta lähtien kielii siitä, kuinka Laukaan työläispaikkakunnan asema alkoi menettää merkitystään.

Pamauksessa lasten ja nuorten valmennusta ei juurikaan järjestetty muiden kuin joukkuelajien osalta. Tästäkin löytyy poikkeus, sillä suunnistajat järjestivät satunnaisesti lapsille ja nuorille koulutusta ja harjoitusiltoja, joihin myös varttuneempi väki oli tervetullutta. Tilaisuudet olivat erittäin suosittuja, ja niiden ansiosta toimintaan saatiin vuonna 1981 mukaan paljon uusia kasvoja. Myös hiihdossa järjestettiin syksyllä 1982 valmennusiltoja aktiiveille.[241] Vuoden 1981 valtakunnallinen hitti oli LUK eli liikunta- ja urheilukoulu. Vihtavuoren Pamauksessakin oli tarkoitus aloittaa LUK-toiminta lapsille. Ideaa pidettiin hyvänä, mutta suunnitelmat kaatuivat vetäjien puutteeseen. Urheilukoulun aloittamisaikeita merkittiin pöytäkirjoihin myöhemminkin, vuonna 1984.[242] Kenties kimmokkeena LUK-innostukselle olikin tarjonnan lisääminen taajaman lapsille ja nuorille. Hanke kuitenkin kaatui perinteiseen ongelmaan, vapaaehtoisten ohjaajien puutteeseen.

---

[238] Sipilä 2001, 14—19.
[239] Sipilä 2001, 120.
[240] Suomen virallinen tilasto 2013.
[241] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomukset 1981—1982.
[242] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomukset 1981—1982; Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1984.

Vuonna 1981 Laukaan kunta alkoi valmistella tenniskentän rakentamista Vihtavuoreen[243]. Samana vuonna Laukaan Urheilijat ja Vihtavuoren Pamaus pyrkivät kehittämään yleisurheilun keskittämistä kunnan alueella. Tarkoituksena oli, että Laukaan Urheilijat hoitaisivat jatkossa yleisurheilun Peurungassa sekä Laukaan kirkonkylän keskusurheilukentällä[244]. Ottaen huomioon aiemman kritiikin Vihtavuoren suorituspaikoista, ehdotukseen varmasti suhtauduttiin myönteisesti. Vuonna 1973 oli jo alustavasti sovittu lajien periaatteellisesta jaosta kunnan alueella, mutta kenties vanha sopimus ei ollut enää voimassa, tai sopimuksessa oli alun perinkin kyse yleisurheilun kohdalla vain kilpailujen järjestämispaikasta.

Vuonna 1980 suunnistusjaosto alkoi järjestää iltarasteja joka tiistai[245]. Vuonna 1981 Pamaus lähestyi kunnan liikuntalautakuntaa tiedustellen mahdollista vuosittaista määrärahaa suunnistuskartoille, joiden ensimmäiseksi kohteeksi oli suunniteltu laukaalaisen Kärkkään kyläkoulun ympäristö. Lautakunta suhtautui asiaan myönteisesti ja kehotti seuraa tekemään koko Laukaan kunnan alueesta kartoitussuunnitelman ja kustannusarvion. Kartoituskohteiden toivottiin sijoittuvan koulujen läheisyyteen. Pamaus sai läpi liikuntalautakunnassa myös ehdotuksen latu-urien levennyksestä ja hiihtäjistä varoittavista liikennemerkeistä, sekä korvausanomuksen moottorikelkan käytöstä hiihtolatujen kunnossapidossa.[246] Suunnistajilla oli myös kansainvälistä toimintaa, kun Ruotsista kummikunnasta Östra Göingesta saapui vierailijoita Laukaaseen. He kävivät esimerkiksi tiistairasteilla tutustumassa vihtavuorelaiseen suunnistukseen.[247] Pamaus järjestää tiistairastit edelleen joka viikko keväästä syksyyn ympäri Laukaata.

---

[243] Laukaan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1981.
[244] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1981.
[245] Vihtavuoren Pamauksen toimintasuunnitelma 1985.
[246] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1981.
[247] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1981; Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1980.

Laukaan kunnassa pohdittiin syvällisesti liikuntapaikkojen ja -harrastamisen tilaa keväällä 1982. Kunnan liikuntatoimesta oli tehty vuosilta 1970—1982 selvitys, jonka pääsanomana oli, että liikuntapaikat kunnan kaikissa taajamissa olivat alimitoitettuja ja pääosin huonokuntoisia. Vaikka liikuntapaikkoja oli runsaasti, niiden kunto ei vastannut nykyisiä tarpeita. Yhtenä syynä paikkojen huonoon kuntoon pidettiin liikuntalautakunnan ja teknisen lautakunnan huonoa yhteistyötä.[248] Ilmeisestikin selvityksen seurauksena lautakunnat sopivat selvät pelisäännöt tulevaisuuden varalle, ja liikuntatoimi määritteli tarkasti tulevien vuosien kunnostus-, ylläpito- ja rakennushankkeet[249]. 1980-luvun aikana Laukaaseen rakennettiin huomattava määrä liikuntapaikkoja, esimerkiksi liikuntahallit Leppävedelle ja Lievestuoreelle ja yleisurheilukenttä kirkonkylälle, sekä kunnostettu ja rakennettu ulkoliikuntapaikkoja sekä taajamissa että haja-asutusalueilla. Liikuntasuunnitelman kohteiden kustannusarvio vuosille 1983—1987 oli 12.091.000 markkaa (noin 4.098.000 euroa)[250] Liikuntasuunnitelma kuului kuntasuunnitelmaan joka tuli toimittaa myös läänin urheilulautakunnalle ja opetusministeriöön. Kuntien suunnitelmien pohjalta koostettiin läänin ja valtakunnan tason suunnitelmat.[251] Yhtenä selkeänä ponteena liikuntasuunnitelmalle oli liikuntalaki ja -asetus, jotka mainitaan useassa muistiossa ja esimerkiksi laukaalaisille seuroille järjestetyn keskustelutilaisuuden ohjelmassa.

Vuonna 1983 Pamaus sai kunnalta avustusta 16.500 markkaa (5.592 euroa). Laukaan kunnan liikuntalautakunnan mukaan Pamauksen toiminnan taso laski vuonna 1984 edellisvuoteen verrattuna[252]. Vuonna 1985 Laukaan kunta otti käyttöön SM-, PM-, EM-, ja MM-tasolla menestyneiden urheilijoiden stipendijärjestelmän. Tästä pääsivät osallisiksi myös Pamauksen urheilijat, sillä heti ensimmäisenä vuonna 17-vuotiaiden sarjan painonnostajapojat Marko Noronen, Göran Poikolainen ja Harri Aivio sekä heidän valmen-

---

[248] Laukaan kunnan liikuntasuunnittelutyöryhmän muistio 1982.
[249] Laukaan kunnan liikuntasuunnittelutyöryhmän muistio 1982, Laukaan kunnan liikunta- ja teknisen lautakunnan pöytäkirjat 1982, Laukaan kunnan talousarviotyönryhmän pöytäkirjat 1982, Laukaan kunnan vapaa-aikatoimiston pöytäkirjat 1982.
[250] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan kokouskutsut 1982.
[251] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1981.
[252] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1984.

tajansa Pentti Noronen palkittiin. Myös Mikko Hietanen palkittiin. Seuraavana vuonna stipendiin olivat oikeutettuja uudelleen Noronen ja Hietanen.[253]

Laukaan kunta oli avustanut vuonna 1984 läänissään urheiluseuroja asukasta kohden suurimmalla summalla. Avustus oli yli 15 markkaa (4,75 euroa) henkilöä kohden, kun läänissä vain yhdeksän kuntaa avusti yli 10 markalla (3,16 eurolla). Kunnan suoraan käyttämä summa liikuntaan asukasta kohden tosin ei ollut yhtä mairitteleva, 95 markkaa (30,09 euroa) per asukas, ja summa oli sijalla 16 läänin 32 kunnasta. Kärjessä olleeseen Muurameen oli melko huima ero, sillä se käytti liikuntaan 421 markkaa (133,35 euroa) per kuntalainen.[254] Sijoitukset avustusten jakamisessa olivat samansuuntaiset myös kahtena seuraavana vuonna[255]. Kuitenkin käyttökustannusten keskiarvot asukasta kohden karkasivat vuosi vuodelta kauemmas[256]. 1980-luvun alkupuolelta lähtien Laukaan kunta avusti myös urheiluseuroja ohjaajien palkkaamisessa[257].

Vihtavuoren Pamaus täytti 50 vuotta vuonna 1984. Sitä juhlittiin lokakuussa. Juhlavuoden kunniaksi seura tilasi historiikin ja päätettiin, että seuran historiallinen aineisto kootaan ajantasaiseksi historioitsijoita varten.[258] Pamaus järjesti myös runsaasti kilpailuja juhlavuoden kunniaksi, joista suurimmat olivat suunnistuksen tarkkailukilpailut. Niihin otti osaa noin tuhat kilpailijaa ja järjestelyissä tarvittiin seuraväkeä muualtakin kuin suunnistusjaostosta.[259] Suunnistusjaosto ahkeroi myös karttojen tekemisen parissa. ”*Tänäpäivänä tehdään lajin parissa valtava määrä talkootyötunteja uusien karttojen tekemisen merkeissä*”, kerrotaan Pamauksen 50-vuotisjuhlajulkaisussa[260]. Vuonna 1985 Pamaus julkaisi ensimmäisen seuralehden. Lehden nimeksi tuli Pamaus Rasti, ja suun-

---

[253] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1984—1986.
[254] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1985.
[255] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1986—1987.
[256] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1988.
[257] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1983—1985.
[258] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1984.
[259] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1984.
[260] Vepsäläinen 1984, 12.

nistusjaosto oli vastuussa sen toimittamisesta[261]. Pamaus Rasti ilmestyy yhä pari kertaa vuodessa, ja sen sisältö on suunnattu suunnistajille.

Helmikuussa 1986 Pamaus aloitti Vihtavuoren K-kaupan mainosten jakamisen kerran viikossa. Syyskuussa toiminta laajeni kahteen kertaan viikossa, ja mainoksia alkoi tulla myös T-kaupalta. Toiminnasta saatiin varoja seuran kassaan. Talvella Pamaus hoiti talkootyönä myös lumenpudotusta tehtaalla.[262] Samana vuonna vihtavuorelaiset järjestöt, Vihtavuoren Pamaus, Vihtavuoren Tekniset ja Suomen teollisuustoimihenkilöiden liiton Kemira Vihtavuoren tehtaiden työpaikkaosasto, lähettivät kunnalle vetoomuksen yläasteen rakentamisesta paikkakunnalle. Järjestöjen mielestä kunta laiminlöi velvollisuuksiaan palveluiden luomisessa, ja sälytti kaiken vastuun tehtaille. Järjestöt pitivät kunnan tarjoamia palveluja surkeina tai olemattomina.[263] Oma yläaste paikkakunnalle saatiin muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1993.

Vuonna 1987 Vihtavuoreen tehtiin rakennuskaavan muutos ja laajennus. Muutokset koskivat Kemiran vanhoja alueita, joihin myös Vihtavuoren urheilupuisto kuului. Tavoitteena oli luoda edellytykset urheilualueiden kehittämiselle ja rakentamiselle. Taajamaan ennusteltiin myös lisääntyvää rakennustuotantoa, sillä Kemiran uusi katalysaattoritehdas oli rakenteilla.[264] Laukaan ja Jyväskylän välille rakennettiin uusi maantie, joka kulki Vihtavuoren tehtaiden ja taajama-alueen välistä[265]. Kuntaan oltiin yhteydessä tämänkin asian tiimoilta, sillä maantien yhteyteen haluttiin alikulkutunneli.[266] Syynä oli todennäköisesti sekä liikuntapaikkojen saavutettavuuteen, turvallisiin kevyenliikenteenväyliin että työssäkäynnin esteettömyyteen liittyvä seikat. Toive toteutui, sillä tehtaille kuljettaessa ei tarvitse ylittää Jyväskyläntietä.

---

[261] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1985.
[262] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1986.
[263] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1986.
[264] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1987.
[265] Paikallisten edelleen ”uudeksi tieksi” kutsuma Jyväskyläntie näkyy kartassa liitteessä 3
[266] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1986.

Vuonna 1987 Pamauksen kaukalopallojaoston nimi muutettiin takaisin jääkiekkojaostoksi. Syynä oli se, että seura järjesti yhä enemmän jääkiekkotoimintaa junioreille. Seuralla oli ollut vahvaa kaukalopallotoimintaa jo lähes kaksi vuosikymmentä, ja sitä jatkettiin aikuisten keskuudessa edelleen.[267] Vuosina 1988—1989 seuralla oli Laukaan kunnan kanssa jälleen kiistaa liikuntapaikkojen kunnossapidosta. Vuonna 1988 liikuntalautakunta käsitteli kenttäasioita lautakunnan jäsenen ja Pamauksen entisen puheenjohtajan Seppo Heinonkosken aloitteesta. Heinonkoski oli tuonut jo aiemmin vuosien aikana useaan otteeseen lautakunnan esityslistalle Vihtavuoren suorituspaikkoja koskevia asioita.[268] Pamaus lähetti kesällä 1988 ja 1989 kunnalle anomukset, joissa toivottiin parannuksia Vihtavuoren liikuntapuistoon. Laukaan kunta myötäili molempia anomuksia ainakin osittain. Kaikkia luvattuja toimenpiteitä ei kuitenkaan ollut suoritettu, vaan esimerkiksi saman ojan kaivamista anottiin molemmissa kirjeissä. Vuoden 1989 anomuksen mukaan liikuntapuisto oli ylipäätään epäsiistissä kunnossa, sillä sinne oli jätetty edellisvuotisen kunnostuksen jälkeen paljon romua.[269] Junioritoiminnassa C-tyttöjen jalkapallojoukkue niitti menestystä 1980-luvun lopulla. Joukkue voitti vuonna 1988 Keski-Suomen piirinmestaruuden. Seuraavana vuonna joukkue selvisi SM-karsintojen kautta lopputurnaukseen, jossa se saavutti 14. sijan ja palkinnon siisteimpänä ja parhainta käytöstä osoittavana joukkueena.[270] Vuonna 1989 kolme vihtavuorelaista painonnostajaa palkittiin Laukaan kunnan stipendeillä kilpailumenestyksen johdosta[271].

1980-luvun alkupuolella seurassa pääpaino oli kuntoliikunnalla. Syy tähän oli yhteys Vihtavuoren tehtaisiin. Seuran tärkein tehtävä oli pitää huolta Kemira Oy:n henkilöstön liikunnallisesta hyvinvoinnista. Myös Laukaan kunnan suunnalta tuli paineita ohjata toimintaa kuntoliikuntavoittoiseksi[272]. Pamauksessa luonnollisesti haluttiin kunnioittaa

---

[267] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1987.
[268] Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1985—1988.
[269] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1988—1989.
[270] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1989.
[271] Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1990.
[272] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1983.

näitä toiveita, sillä kunnan ja etenkin tehtaan vuosittaiset avustukset rahoittivat koko seuran toiminnan. Esimerkiksi vuonna 1981 Kemiran erillinen avustus kustansi jalkapallo- ja lentopallojoukkueiden sekä suunnistajien edustusasut[273]. Tuonkaltainen taloudellinen avustaminen on poikkeuksellisen merkittävää suomalaisessa urheiluseurakulttuurissa. Hiihto- ja kuntoliikuntajaostot pitivät yllä Vihtavuoren alueen latuverkkoa läpi 1980-luvun[274], mikä oli myös suuri tulonlähde seuralle.

Pamaus järjesti paljon kilpailuja kylän lapsille ja nuorille, vaikka valmennusta ei juurikaan ollut. Tehtaan työpaikkaliikunta ja vuosittaiset talvikisat Kemira Oy:n tehtaiden välillä näyttelivät isoa roolia esimerkiksi hiihtojaoston toiminnassa. Ongelmaksi seurassa tiedostettiin valmennuksen resurssipula, mutta siihen ei saatu ratkaisua 1980-luvulla. Muutamia valmennusiltoja saatettiin pitää vuosittain, mutta esimerkiksi lasten tai nuorten systemaattisesta valmennuksesta seuran toimesta ei voida puhua. Valmennuksen ongelmista voi päätellä, että mikäli Pamaus sai Laukaan kunnalta erillistä avustusta ohjaajapalkkioihin, sen määrä ei ollut yksistään riittävä innostamaan valmentajia.

1980-luku oli seurassa aktiivista aikaa myös naisjaoston osalta. Jaosto järjesti yhteisten tapahtumien kahvitukset, puffetti-myynnin ja ensiavun. Lisäksi naisjaosto hoiti Pamauksen ensiapukoulutukset. Naisjaosto oli myös Suomen voimisteluliitto SVoLi:n jäsen.[275] Pamauksen tavoitteena on liikuttaa mahdollisimman suuria massoja[276]. Kuntoliikuntajaostossa pohdittiinkin, että hyvin kunnostaan huolehtivia tulisi palkita esimerkillisestä toiminnasta[277]. Kuntoliikuntajaostoa huoletti kuitenkin alinomaa se, että 1980-luvun kampanjat eivät innostaneet tehtaan työntekijöitä liikkumaan, seuran panostuksesta huolimatta.

---

[273] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1981.
[274] Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1980; Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1983.
[275] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1979—2000.
[276] Vihtavuoren Pamauksen toimintasuunnitelma 1984.
[277] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1986.

1980-lukua Pamauksessa leimasi Vihtavuoren liikuntapaikkojen huono kunto. Liikuntalain astuessa voimaan liikuntapaikkojen ylläpito siirtyi Vihtavuoren tehtailta Laukaan kunnalle. Seuratoiminnassa oli kuntoliikuntapainotteisempi ote, mutta sekään ei miellyttänyt kaikkia. Seuran dokumenteissa pahoitellaan sitä, että ”*kilpailijat eivät ole menestyneet seuran ja itsensä kunniaksi*”[278]. Kilpailu oli kiristynyt ja seurat erikoistuneet. Pienen paikkakunnan vapaaehtoistyöhön nojaavalla seuralla ei ollut mahdollisuuksia loistaa kiintotähtenä kansallisessa kilpailussa. Se oli omiaan viemään toimintaa entistä painokkaammin kuntoliikunnan suuntaan.

Suomalaisen teollisuusyhteiskunnan rakenteet alkoivat murentua viimeistään 1980-luvun lopulla[279]. Teollisen alan työpaikat olivat vähentyneet jo 1970-luvulta lähtien, mikä tarkoitti myös tehdasyhdyskuntien perustan hajoamista. Yksittäisten yhdyskuntien välillä tosin on huomattavia eroja. Pienet ja syrjäiset yhdyskunnat menettivät lähes poikkeuksetta väestöään. Toisaalta kuntakeskukset tai sellaiset taajamat, jotka sijaitsevat suuremman keskuksen tuntumassa, saattoivat kasvaa teollisten työpaikkojen vähentymisen jälkeenkin.[280] Teollisuusyhteiskunnan rakennemuutos alkoi näkyä Vihtavuoressa 1980-luvulla. Kemiran aikana Vihtavuoreen tehtiin suuria investointeja, ja vielä 1980-luvun lopussakin Vihtavuoren tehtaita laajennettiin. Vihtavuoreen valmistui kokonaan uusia tehtaita, joissa valmistettiin autojen pakokaasuja puhdistavia katalysaattoreita sekä kuulosuojaimia. 1980-luvun puolivälistä lähtien tehtaan työntekijämäärät kääntyivät kuitenkin selvään laskuun. Ruudin vientilupakäytäntö vuodelta 1987 vaikeutti toimintaa merkittävästi, kun sotilastarvikkeiden viennistä alettiin vaatia todistusta tuotteen loppusijoituksesta. Tämän jälkeen Vihtavuoren vienti laski oleellisesti.[281] Kansainvälisen asekaupan rikkomusten tutkimukset ulottuivat myös Suomeen vuonna 1987. Tämän seurauksena selvisi rikkeitä myös Vihtavuoressa. Vientiosaston henkilökuntaa tuomittiin päiväsakkoihin jatketuista maastavientirikoksista, salakuljetuksista ja tullirikkomuk-

---

[278] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1983.
[279] Ilmonen, 15.
[280] Kortelainen 1992, 69—70.
[281] Torikka 1992; 156, 163—165, 176—177, 195.

sista vuonna 1991.[282] 1980-luvulla Vihtavuoren tehtaiden työntekijämäärän keskiarvo oli 800 henkilöä[283]. Teollisuusyhteiskunnan rakennemuutos näkyi Vihtavuoressa jatkuvana muutoksena. Tehtaan henkilöstömäärän vähentymisestä huolimatta Vihtavuoren asukasmäärä jatkoi nousuaan[284]. Vihtavuoren sijainti puolen tunnin ajomatkan päässä Jyväskylän kasvukeskuksesta auttoi siinä, ettei Vihtavuori muuttunut teollisuuden työpaikkojen vähenemisen myötä tyhjäksi maaseuduksi.

Kuvaava esimerkki tehdasyhdyskuntien urheiluseuratoiminnan muutoksesta on Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueen tarina. Valkeakosken Hakan perustettiin kahta vuotta aiemmin kuin Vihtavuoren Pamaus, vuonna 1932. Perustamista edelsi pitkään jatkunut pohdinta valkeakoskelaisesta SVUL-seurasta, sillä paikkakunnalla oli jo TUL:oon kuuluva seura, Valkeakosken Jyry.[285] Seuran perustamisen tarkoituksena oli ikään kuin osoittaa vastavoima jo olemassa olevalle seuralle Valkeakosken tehtaiden ja yleisemmän oikeistolaisen mielialan puolelta. Vuosikymmenten ajan Hakan jalkapallojoukkue oli viihteentekijä ja yhteisöllisyyden luoja pienellä paikkakunnalla, mikä oli myös jalkapallojoukkueen taustatahon, Yhtyneet Paperitehtaat Oy:n, kannalta hyödyllistä. Menestys tehdasotteluissa ja sarjapeleissä oli omiaan nostattamaan yhtiön työntekijöiden yhteishenkeä.[286] Haka oli siis vuosikymmenet tehtaiden me-hengen lähde ja tehtaiden sosiaalisen kontrollin väline. Kuitenkin 1970-luvulla Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueen toiminta eriytyi tehdasurheilusta, minkä jälkeen joukkueesta tuli enemmän kaupungin kuin tehtaan yhteisöllisyyttä symbolisoiva entiteetti[287].

---

[282] Parpola 2010, 86; Seppälä 1999, 68—69.
[283] Käppi 1988, 32—34.
[284] Torikka 1992, 213.
[285] Okkonen 2008, 32—33.
[286] Okkonen 2008, 83.
[287] Okkonen 2008, 86

3.3.Paikallisyhteisön purkautumisen aika 1990-luvulta lähtien

1990-luvulta lähtien kunnallinen liikuntahallinto etääntyi Pamauksen toiminnan ytimestä. Pamauksessa koettiin uusi kilpaurheilullinen menestyskausi samaan aikaan kun tehtaiden painostus kuntoliikunnan kehittämiseen oli voimakasta. Vuosikymmenen loppupuolella siteet Vihtavuoren tehtaisiin alkoivat hiljalleen löyhentyä. Sekä kunnallinen liikuntahallinto että paikallisuudesta etääntyneet tehtaat menettivät hiljalleen merkitystään seuran toiminnan kannalta. 2000-luvulta lähtien Pamauksen toiminta oli tehtaiden ja kunnan kannalta itsenäisempää kuin koskaan aikaisemmin. Seuraan kehittyikin uudenlaista alueellista yhteistyötä muiden osapuolien kanssa.

3.3.1. Kilpailumenestyksen uusi nousu ja toimintojen eriytyminen

1990-luvun alussa Kemiran tehtaat Vihtavuoressa yhtiöitettiin uudelleen tuotannon myönteisen kehityksen ja myynnin heiketessä. Katalysaattoritehdas jäi Kemiran omistukseen, kuulosuojaintehdas Silenta myytiin Ruotsiin ja vanha ruuti- ja ammustehdas muutettiin Kemiran tytäryhtiöksi Vihtavuori Oy:ksi.[288] Katalysaattoritehdas yhtiöitettiin Kemira Metalkat Oy:ksi[289]. Yhtiöittämisen suuret muutokset kertovat siitä, kuinka globaali kapitalismi ja sen lieveilmiö, epävarmuus, alkoi vallata alaa myös Vihtavuoren tehdasyhdyskunnassa.

1990-luvun vaihteesta lähtien useimmat liikuntalautakunnat yhdistettiin jonkin laajemman hallintokokonaisuuden alle, kuten vapaa-aikalautakuntiin.[290] Myös Laukaassa liikuntalautakunta liitettiin vapaa-ajan lautakuntaan vuonna 1989. Tuolloin lautakunta totesi, että kunnassa ollaan muita samankokoisia kuntia jäljessä liikunnan edistämisessä.[291] Vuonna 1990 Vihtavuoren Pamauksella ja kunnalla oli kiistaa lentopallon harjoitusvuoroista. Pamauksen mukaan heidän joukkuettaan ei kohdeltu oikein, sillä Pamaus

---

[288] Torikka 1992, 164—166.
[289] Seppälä 1999, 69.
[290] Ilmanen 1996, 23.
[291] Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1989.

sai Leppäveden liikuntahallista vain yhden 1,5 tunnin mittaisen vuoron, kun taas Laukaan Urheilijat saivat kolme samanlaista vuoroa.[292]

Vuonna 1990 Pamaus päätti osallistua seuratoiminnan kehittämissuunnitelmaprojektiin, jonka kustannusten arveltiin olevan noin 10.000 markkaa (2.349 euroa). Projektin tarkoituksena oli toiminnan vauhdittaminen ja nykyaikaistaminen.[293] Arkistoista ei käy ilmi, pitivätkö seuratoimijat hanketta hyödyllisenä ja hintansa arvoisena. Vuonna 1990 vuosikokous päätti, että hiihto- ja yleisurheilujaostot yhdistetään kuntourheilujaostoon. Naisjaosto ohjasi tyttöjen voimistelua, jonka tiimoilta lähdettiin Suurkisoihin kesäkuussa 1990 yli 20 hengen voimin. Seuraavien vuosien aikana Kemiran suunnalta tuli jälleen jatkuvaa painetta sen suhteen, että Pamauksen pitäisi panostaa enemmän yhtiön henkilöstön kuntoliikuntaan.[294]

Vuonna 1991 kunnan vapaa-ajan lautakunta joutui kiristämään menoarviotaan. Liikuntatoimen osalta säästöä piti kertyä lähes 113.000 markkaa (25.490 euroa). Vihtavuoren nuorisotalon tiloihin rakennettavan kuntosalin rakentamiseen varattiin 35.000 markkaa (7.895 euroa), ja uusi kuntosali otettiin käyttöön vuoden 1991 aikana.[295] Yleisesti ottaen 1990-luvulle tultaessa lama synkisti kunnallisen liikuntahallinnon loiston. Kuntien liikuntatoimien menot laskivat ja palveluja karsittiin. Laman myötä myös kuntien ja kaupunkien liikuntapalveluiden tarjonta erilaistui, mikä tarkoitti eriarvoistumista kaupunkilaisten ja maalaisten välille.[296] Tämä näkyi selvästi Laukaan kunnan vapaa-aikatoimessa.

---

[292] Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1990.
[293] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1990.
[294] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1990.
[295] Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1991.
[296] Ilmanen 1996, 231.

Pamauksen painonnostojaoston toiminta on ollut kautta historian pikkuseuraksi erityisen menestynyttä. Vuonna 1992 painonnostajat pärjäsivät sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Suomenmestaruusmitaleja saavutettiin 11, ja piirinmestaruuksia ja -ennätyksiä niin paljon, että *”ei pysy laskuissa mukana!”*[297]. Myös vuonna 1993 painonnostajat olivat menestyksekkäitä. Esimerkiksi Toni Puurunen edusti Suomea junioreiden EM-kilpailuissa[298]. Lentopallojaoston budjetti oli vuoden 1993 marraskuun loppuun mennessä ylitetty reilulla 20.000 markalla (4.307 eurolla). Saatavia oli vielä perimättä, mutta budjetti jäi silti alijäämäiseksi. Jaosto ei ollut osannut varautua isoihin menoihin, kuten lisenssimaksujen korotuksiin ja yhden pelaajan karanteenimaksun suuruuteen.[299] Vuonna 1993 Pamaus järjesti ensimmäisen kerran vuosittaisen Peurunkasoututapahtuman yhteistyössä Peurungan kunto- ja hyvinvointikeskuksen kanssa[300].

Jalkapallon pelaaminen lopetettiin kauden 1993 jälkeen edustustasolla, mutta junioritoimintaa jatkettiin. Syynä päätökseen oli fuusio, jonka johdosta Laukaan kunnan alueelle perustettiin jalkapallon erikoisseura FC Laukaa, joka pyrki ottamaan miesten edustusjalkapallon hoidettavakseen. Jääkiekkokaukalon laidat saatiin viimein korjattua talkootyönä kunnan avustamana. Pamaus alkoi myös hoitaa kylän tenniskenttää. Seuraavan vuoden taloutta ennustettiin tiukaksi. Laukaan kunnan vapaa-aikatoimen menoja oli kolmessa vuodessa karsittu yli 30 %, mikä näkyi esimerkiksi seuroille jaettavissa tukipoteissa. Myöskään sponsorit eivät tukeneet seuraa aiempien vuosien tavoin. Lähes kaikkien jaostojen toimintasuunnitelmissa hankala taloustilanne oli huomioitu.[301] Seuran talouteen tehtiin uusi yleissuunnitelma, jonka mukaan jokaiselle jaostolle jaettiin vuoden alusta rahapotti. Jokaisen jaoston täytyi toimia kyseisen rahamäärän puitteissa.[302]

---

[297] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1992.
[298] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1993
[299] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirja 1993.
[300] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 2002.
[301] Vihtavuoren Pamauksen toimintasuunnitelma 1993.
[302] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1993.

Vuoden 1994 suunnitelmissa lentopalloilijat halusivat lajistaan seuran lippulaivan, sillä jaoston käsityksen mukaan he kilpailivat lajissaan huipulla. Seuran johtokunta kuitenkin vastusti sitä, että yhdestä lajista muodostettaisiin johtotähti seuralle. Seura halusi panostaa ”*suurten massojen*” liikuntaharrastuksiin, sillä se oli suurimman rahoittajan, Kemira Metalkat Oy:n päämäärä. Myöhemmin samana vuonna lentopallojaosto möhläsi jälleen talousasioissa ja seuralle tuli luovutuksen takia 7.000 markan (1.507 euron) sakko.[303] Paikallislehden suhtautumista urheilutapahtumiin pidettiin penseänä. SLU-yhteisön luomisen jälkeen Pamaus ei enää kuulunut mihinkään keskusjärjestöön.[304]

Kaukalopallossa miehet nousivat II-divisioonaan seuraavalle kaudelle. Painonnostossa saavutettiin seuran historian paras kilpailumenestys, muun muassa neljä SM-kultaa ja kaksi mitalia Pohjoismaiden mestaruuskilpailuista. Vuonna 1995 Toni Puurunen valittiin Laukaan kunnan parhaaksi urheilijaksi. Vuonna 1996 Pamauksen kuntourheilujaoston ainoassa kilpalajissa, soudussa, saavutettiin ensimmäistä kertaa SM-pronssia Sulkavalla 65 km:n matkalla.[305]

Vuonna 1996 seura lopetti paikallisten kauppojen mainosten jakamisen kymmenen vuoden jälkeen, mutta painonnostojaosto ilmoitti halukkuutensa jatkaa talkootyötä omin voimin. Paikallisten kauppojen mainosten jakaminen oli aiempina vuosina ollut seuralle tuottoisaa talkootyötä, sillä esimerkiksi vuoden 1996 budjettiin sen oli merkitty tuottavan lähes 22.000 markkaa (4.613 euroa). Mainostenjaon hyödyt kuitenkin vähenivät vuoden mittaan, sillä mainoksia alkoi olla liian vähän. Lisäksi osa jaostoista oli lyönyt laimin omien vuorojensa jakovelvollisuuksia.[306] Vuoden 1996 jälkeen seuran naisjaosto päätti lopettaa toimintansa. Naisjaoston jäsenet totesivat, ettei heidän palveluitaan enää

---

[303] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1994.
[304] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1994.
[305] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomukset 1994—1996.
[306] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1996.

tarvittu seurassa. Naisjaosto oli usein vienyt seuran tyttöjä SVUL:n Suurkisoihin perustehtäviensä, kuten kilpailujen puffetin ja ensiapukoulutusten pitämisen lisäksi.[307]

Kemira oli lopettanut yhtiön kilpailuihin osallistuvien rahallisen tukemisen, ja Pamauksessa pohdittiinkin, oliko kisoihin ylipäätään enää mieltä ottaa osaa. Vielä vuonna 1997 Kemiran yleisavustus seuralle oli huomattava, yhteensä 50.000 markkaa (10.357 euroa). Silti avustus oli pienentynyt edelliseltä vuodelta 30.000 markalla (6.291 eurolla).[308] Kuviossa 2 näkyvät Laukaan kunnan ja Vihtavuoren tehtaiden myöntämät euromääräiset perusavustukset Pamaukselle vuosilta 1958—2000 niiltä osin kun ne on pystytty selvittämään. Kyseisellä aikajänteellä elinkustannusindeksi on noussut noin 11,3-kertaiseksi[309]. 1990-luvun lamat vaikutukset näkyivät Laukaan kunnan myöntämissä avustuksissa: 1980-luvun ja 1990-luvun puolivälin aikana avustukset putosivat jopa puolella.

---

[307] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomukset 1990—1997.
[308] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1996.
[309] Selvitetty Rahamuseon Arvo-rahanarvolaskurin avulla.

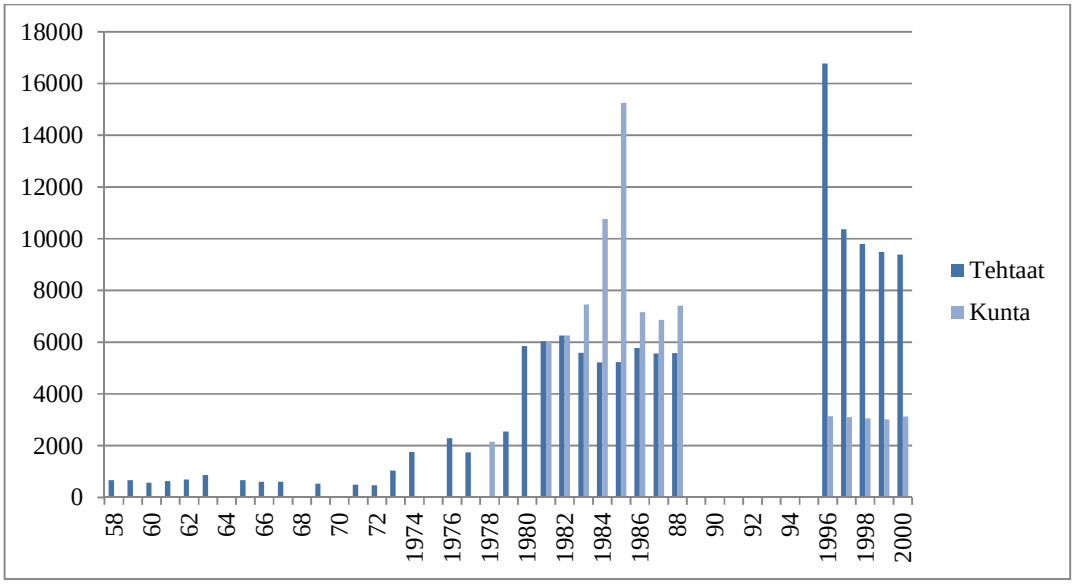

Kuvio 2. Vihtavuoren Pamauksen saamat toiminta-avustukset 1958—2000[310].

Vuonna 1997 seuralla oli huolia jäsenhankinnasta. Pamaus järjesti kesäkuussa kirkkovenesoudun 10 km:n SM-kilpailut jälleen yhdessä Peurungan kanssa.[311] Johtokunta oli sitä mieltä, että jaostojen ymmärrys seuran tasapainoisen talouden tärkeydestä oli lisääntynyt vuosien mittaan. Yhtenä tärkeänä syynä tähän pidettiin jaostokohtaista budjetointia, mikä myös helpotti talouden seuraamista huomattavasti.[312]

Seuran pitkäaikainen aktiivi Tapio Valkonen valittiin SDP:n riveistä Laukaan kunnanvaltuustoon vuonna 1996.[313] Vuodet 1998—2000 Valkonen vaikutti liikuntalautakunnassa ja vuonna 2001 hänestä tuli kunnan vapaa-ajan lautakunnan puheenjohtaja.[314] Vuonna 1998 Valkoselle myönnettiin Suomen Palloliiton Keski-Suomen piirin kultai-

[310] Laukaan kunnan urheilulautakunnan ja liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1958—1996; Vihtavuoren Pamauksen talousarviot ja tilinpäätökset 1968—2000.
[311] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1997.
[312] Vihtavuoren Pamauksen toimintakertomus 1997.
[313] Suomen virallinen tilasto 2013b.
[314] Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1996—2001.

nen ansiomerkki[315]. Valkonen on edustanut kunnanvaltuustossa kaikkina kausina vuodesta 1996 lähtien, ja hänet valittiin valtuustoon myös syksyllä 2012[316].

Vuonna 1998 monilla jaostoilla oli vetäjäpulaa. Kaikilla jaostoilla ei ollut junioritoimintaa lainkaan, ja ainoastaan jalkapallossa juniorit olivat toiminnan keskiössä.[317] Painonnostaja Leena Halttunen menestyi vuonna 1998 erinomaisesti. Hän saavutti nuorten PM-kisoissa kultaa sekä tyttöjen EM-kilpailuissa pronssia. Hänet valittiin Laukaan parhaaksi urheilijaksi ja Painonnostoliiton vuoden tyttönostajaksi.[318] Pamauksen painonnostajien kilpailumenestys oli koko 1990-luvun ajan huikaisevaa. Joka vuosi Pamauksen painonnostajista löytyi vähintään SM-tason painonnostajia.[319]

1990-luvun alussa suunnistusjaoston toiminta oli esimerkillistä seuratyötä. Oravapolkukouluissa kävi 30 lasta ja nuorta. Kuitenkin toiminta alkoi hiipua vuosikymmenen kuluessa. 1990-luvun lopun toimintasuunnitelmissa nuorisotoiminnan osalta kirjoitettiin sangen vähän. Jaosto myös jätti useasti jakamatta nuoren suunnistajalupauksen palkinnon.[320] Siitä on tulkittavissa, että junioritoiminta ei ollut yhtä menestyksekästä kuin 1990-luvun alussa.

1990-luvun aikana Laukaan kunnan vaikutus Pamauksen toimintaan alkoi heikentyä. Ensimmäinen merkki kunnallishallinnon etääntymisestä oli liikunta-asioiden kokoaminen vapaa-ajan lautakunnan alle vuonna 1989. Tästä lähtien lautakunnassa käsiteltiin lähinnä avustustenjakoon ja liikuntapaikkojen kunnostamiseen liittyviä asioita. Samanlaista liikuntapaikkarakentamisen buumia ei enää nähty kuin 1970—1980-luvuilla oli koettu. Myöskään 1970—1980-luvuilta tuttuja kokoontumisia koko kunnan alueen ur-

---

[315] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1998.
[316] Suomen virallinen tilasto 2013c.
[317] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1998.
[318] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 1998, Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1998.
[319] Laukaan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1988—1999.
[320] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomukset ja toimintasuunnitelmat 1990—1999.

heiluseurojen kesken ei enää pidetty. Pamauksen ja varmasti muunkin Vihtavuoren kannalta positiivista oli Tapio Valkosen vaikutus kunnallisen päätöksenteon ytimessä.

Tehtaan johto toivoi etenkin 1990-luvun lopussa, että tehtaalaiset otettaisiin paremmin huomioon seuran toiminnassa[321]. Tämä loi painetta seuralle toiminnan suuntauksesta. Asiakirjoista huomaa selkeästi, että tähän paineeseen pyrittiin vastaamaan, sillä seuran perustoiminta oli riippuvainen tehtaan avustuksista. Kuitenkin seuralla oli myös omatoimista varainhankintaa talkoiden muodossa. Jatkuva paine tehtaalaisten liikuttamiseen ei tuottanut toivottavaa tulosta tehtaan johdon näkökulmasta. Seuran dokumenteista on hankala arvioida, kuinka paineeseen yritettiin vastata, sillä suurimmilta osin esimerkiksi vuosikertomusten pääpaino oli kilpailutulosten kertaamisessa.

1990-luvun lamalla on ollut suomalaisiin työmarkkinoihin kauaskantoiset vaikutukset. Laman jälkeen Suomeen vakiintui uusi pätkätyöläisyyden ilmiö. Tästä seurasi epävarmuuden myötä monenlaisia heijastusvaikutuksia.[322] Laman jälkeen etenkin urheilu- ja harrastusyhdistykset lisäsivät suosiotaan. Myös niiden merkitykset muuttuivat. Erilaisissa yhdistyksissä harrastaminen saattoi toimia esimerkiksi vastapainona työlle, keinona kehittää itseään vastaamaan paremmin työelämän vaatimuksia tai keinona löytää elämään mielekästä sisältöä.[323] Vihtavuoren Pamauksen jäsenmäärät[324] sahasivat 1990-luvulla hienoista aaltoliikettä. Mikäli urheiluseurojen suosio lisääntyi laman aikana, uudet jäsenet hajaantuivat muualle kuin Vihtavuoreen. Myös tämä on merkki paikallisyhteisön sosiaalisen merkityksen purkautumisesta.

Kuvaavaa suomalaiselle liikuntakulttuurille 1980—2000-luvuilla oli toimintojen eriytyminen ja pirstaloituminen, mutta myös monipuolistuminen. Ihmisillä oli hyvin erilai-

---

[321] Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1998—2000.
[322] Ilmonen 2004, 2.
[323] Ilmonen 2004, 17.
[324] Katso kuvio 1, s. 45.

sia odotuksia liikunta- ja urheilutoimintaa kohtaan sekä aatteellisella että käytännön tasolla. Myös toimintaryhmät ja organisoitumisen tavat erilaistuivat.[325] Esimerkiksi työaikojen muutokset heijastuivat siihen, millaisina aikoina urheiluseurojen toiminnan odotettiin tapahtuvan. Vihtavuoren Pamauksessa erilaistuneet odotukset näkyivät erityisesti seuran sisäisessä kuntoliikunnan ja kilpaurheilun mittelössä. 1980—1990-lukujen aikana Pamauksessa toteutettiin runsaasti erilaisia varainhankintakeinoja, mikä kertoo toimijakentän hajaantumisen tuomasta epävakaudesta.

3.3.2. Kohti itsenäistä seuratoimintaa

Vihtavuori Oy:ssä tapahtui vuonna 1998 muutoksia, jotka vaikuttivat myös Pamauksen toimintaan. Tehtaat jakautuivat eri yhtiöiksi, joilla olisi jatkossa valta päättää itsenäisesti, missä määrin ne avustaisivat seuran toimintaa. Seuraavana vuonna Kemira Metalkat Oy lopettikin seuran tukemisen, mutta Vihtavuoren tehtailta Nexplo Oy jatkoi avustuksen jakamista.[326]

Vuonna 2000 Pamauksen toiminta oli vireää. Kuntoliikuntajaosto järjesti jälleen yhdessä Peurungan kanssa Peurunka-soudun ja kirkkovenesoudun SM-kilpailut 30 km:n matkalla. Pamaus otti miesten lentopallon 40-vuotiaiden sarjassa Suomen mestaruuden. Pamauksen toinen, sarjan M35, joukkue karsiutui ennen loppuotteluita, joten pelaajamateriaalista saatiin hyödynnettyä molempien joukkueiden parhaat pelaajat. Suunnistusjaosto oli saanut talouteensa uutta pontta talkootoiminnan ja sponsoritulojen kautta. Perinteisten kuntorastien saldo oli myös myönteinen: tiistairasteilla kävi kaikkien aikojen suurin määrä osallistujia. Syinä pidettiin tehokasta markkinointia ja kunnan alueen seurayhteistyötä.[327]

---

[325] Itkonen 1996, 226—230.
[326] EURENCO 2004; Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 2000.
[327] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 2000.

Vuonna 2001 Pamaus voitti taas 40-vuotiaiden miesten SM-kultaa lentopallossa, mitä pidettiin hienona suorituksena varsinkin sen vuoksi, että lentopallotoiminta oli ollut hiljaista 1990-luvulla. Painonnostojaoston toiminta hiipui; useat aktiivit siirtyivät harjoittelemaan muille paikkakunnille. Suunnistuksessa junioritoiminta oli nollissa. Muuten oltiin aktiivisia; Pamaukselta oli esimerkiksi edustajia Keski-Suomen alueella luottamustoimissa.[328]

Peurunkasoutu järjestettiin 10. kerran vuonna 2002. Lentopallossa saavutettiin M40- ja M45-sarjoissa SM-hopeat ja myös nuorten ryhmä aloitti harjoittelun. Painonnostojaoston kausi oli kilpailullisesti menestyksekäs, mutta taloudellisesti lähes katastrofaalinen. Jaosto saavutti kuusi SM-mitalia, mutta järjestettyjen SM-kilpailujen taloudellinen tulos jäi noin 1.500 euroa miinuksen puolelle. Kuntorasteilla kävijöiden määrä jatkoi positiivista nousua. 15 kuntorastikerralla suorituksia kertyi yhteensä 994 kappaletta.[329]

Seuraavana vuonna jalkapallojaoston toiminnan piiriin tuli myös miesten joukkue. Vuosien 1993—2002 välisenä aikana toimintaa oli ollut vain junioritasolla. Lentopallossa mitaliputki jatkui, kun M45-joukkue saavutti jälleen SM-hopeaa. Suunnistuksessa seuran edustaja Hannu Väätäinen saavutti veteraanien MM-kilpailussa neljännen sijan. Myös aluemestaruusmitalien määrä kasvoi, ja niitä kerääntyi seuralle 20 kappaletta. Huomattavaa oli myös se, että entistä suurempi osa mitaleista tuli henkilökohtaisista kilpailuista. Jukolassa seuran miesten ykkösjoukkue pääsi sijalle 102, joka oli paras saavutus aikoihin.[330] Vuonna 2003 noin 17 % vihtavuorelaisista mainitsi viettävänsä vapaa-aikaansa Vihtavuoren Pamauksen harrastustoiminnassa[331]. Vihtavuoren väkilukuun suhteutettuna tämä tarkoittaa noin 340 vihtavuorelaisen osallistuneen Pamauksen toimintaan. Vuonna 2003 Pamauksen jäsenmäärä oli 382 jäsentä, mikä tarkoittaa, että Pamauksen toimintaan osallistui jonkin verran myös ulkopaikkakuntalaisia.

---

[328] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 2001.
[329] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 2002.
[330] Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomus 2003.
[331] Vihtavuoren kyläyhdistys 2004, 10.

2000-luvun alussa Pamauksen asiakirjojen perusteella toiminta palautui jälleen kilpaurheilupainotteisempaan suuntaan. Ainakin kilpailumenestys arvotettiin vuosikertomuksissa korkealle. Suunnistus nousi viimeistään nyt harrastussuosion ja kilpailumenestyksen perusteella selkeäksi ykköslajiksi seurassa. Tehtaan vaikutuksen hiipuminen näkyi siinä, että kuntoliikunnan järjestämisen suhteen ei ollut yhtä kovia paineita kuin aiemmin.

Sunnari kuvaa Itkosta mukaillen, että tämänhetkisessä informaatioyhteiskunnassa yhteistyö ja verkostoituminen eri toimijoiden välillä on yleistä ja yhä tärkeämpää[332]. Urheiluseurojen tavoitteet ja tehtävät ovat yhä erilaisempia, ja vähäiset resurssit ja julkinen liikuntapolitiikka edistävät paikallista urheiluseurayhteistyötä. 2000-luvun vaihteen liikunnan kansalaistoiminnan organisoitumistapaa on kuvaavaa nimittää verkostokaudeksi[333]. Tämän päivän liikunnan kansalaistoiminnassa oleellista on lisäksi esimerkiksi toimijakentän erilaistuminen vapaaehtoisiin ja palkattuihin seuratyöntekijöihin. Enää ei myöskään voida puhua pelkästään kolmannesta sektorista liikuntatoiminnan järjestäjänä. Kenttää muovaa myös yksityinen sektori, joka tarjoaa liikuntaa ostettavana palveluna. Lisäksi nuorison liikuntakulttuuria ohjaa yhä enemmän sitoutumattomuus ja organisoimattomuus. Tästä toimijaryhmästä voi käyttää nimeä neljäs sektori[334]. Vaikkapa boarding-kulttuuri, johon kuuluu esimerkiksi rulla- ja lumilautailu sekä surffaus, perustuu idealle toiminnan luovasta organisoimattomuudesta.

Yhdistykset toimivat ihmisiä yhdistävänä tekijänä, mikä lisää luottamusta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta niissä, jotka kuuluvat toiminnan piiriin. Yhteiskunnan sosiaalisen toimivuuden kannalta tämä on hyvä asia. Kuitenkin nykyiselle yhdistystoiminnalle on ominaista, että ihmisten siteet yhdistyksiin ovat keveitä. Yhdistyksissä toimivia ihmisiä

---

[332] Sunnari 2009, 42—43.
[333] Itkonen 2007, Sunnarin 2009, 42—43, mukaan.
[334] Heikkala 2009

ei useinkaan enää yhdistä tietty poliittinen tai yhteiskunnallinen vakaumus, vaan kevyemmät mielenkiinnonkohteet.[335]

3.3.3. Tulevaisuus herrain hallussa

Vaikka seuran toiminta on edelleen voimissaan, Vihtavuoressa puhaltavat valtakunnan mediassakin esillä olleet muutoksen tuulet. Vuonna 2010 Patria ja Saab myivät yhteensä noin 40 %:n osuutensa Vihtavuoren ruutitehtaasta, jolloin yhtiö siirtyi kokonaan EURENCO-konsernille[336]. Vuonna 2013 Vihtavuoressa toimii kolme räjähdysalan yritystä. Nammo Lapua Oy valmistaa ampuma- ja puolustustarvikkeita, Oy Forcit Ab valmistaa räjähdystarvikkeita ja ranskalaiseen EURENCO-konserniin kuuluva tehdas edelleen ruutia.[337] Vihtavuoren tehdas onkin ainoa kotimainen ruudintuottaja.

Kevättalvella 2012 EURENCO aloitti yt-neuvottelut, joissa vähennystarpeeksi arvioitiin 25 henkilöä[338]. Neuvottelut kuitenkin päättyivät toukokuussa ilman irtisanomisia tai lomautuksia[339]. Kesäkuussa koko tehdas meni myyntiin[340], eikä sille ollut vielä tammikuun lopulla 2013 löytynyt ostajaa[341]. Mikäli ostajaa ei löydy, EURENCO on uhannut sulkea tehtaan. 22. tammikuuta 2013 tehtaan koko henkilöstö marssi ulos vedoten siihen, että valtio ottaisi vastuun kotimaisen ruudintuotannon jatkumisesta.[342] Puolustusministeriön kanta on, että kotimainen ruudintuotanto tulee säilyttää[343]. Myös työministeri Lauri Ihalainen kertoi hallituksen pyrkivän löytämään kaikin keinoin ratkaisun uudenlaisiin omistajajärjestelyihin, jotta Vihtavuoren tehdas pystytään pitämään toiminnas-

---

[335] Ilmonen 2004, 20.
[336] YLE uutiset 2010.
[337] Keskisuomalainen 2012a.
[338] Keskisuomalainen 2012b.
[339] Keskisuomalainen 2012c.
[340] Keskisuomalainen 2012d.
[341] Keskisuomalainen 2013a.
[342] STT 2013.
[343] YLE 2013a.

sa[344]. Kuitenkaan esimerkiksi Patria ei ole näillä näkymin kiinnostunut tappiollisten tehtaiden omistajuudesta[345].

Tehdas on aiheuttanut Vihtavuoressa historiansa ajan myös paljon ympäristöhaittoja, kuten vesistöjen pilaantumista sekä happo- ja typpivuotoja, mutta Torikan[346] mukaan 1990-lukuun mennessä suurin osa vahingoista oli korjattu ja tapaturmat ja onnettomuudet vähentyneet. Maaperä Vihtavuoressa on kuitenkin edelleen saastunutta. Yksityisen henkilön neuvottelut EURENCOn toimintojen ostamisesta Vihtavuoressa päättyivät siihen, ettei valtio ole valmis myöntämään ostajalle vastuuvapautta jo tapahtuneista ympäristöhaitoista.[347]

Vihtavuoren Pamauksen toiminta on edelleen vireää – juuri ennen seuran 80-vuotisjuhlavuotta. Kesällä 2012 perinteisten iltarastien kävijäennätys rikkoontui. 20 iltarasteilla oli yhteensä 2044 kävijää.[348] Tämänhetkisiä lajeja seurassa ovat jalkapallo, jääkiekko, kuntoliikunta, lentopallo, painonnosto, soutu ja suunnistus[349].

---

[344] YLE 2013b.
[345] YLE 2013c.
[346] Torikka 1992, 178—187.
[347] YLE 2013d; YLE 2013e.
[348] Vihtavuoren Pamaus 2012, 5.
[349] Vihtavuoren Pamaus 2013.

4. POHDINTA

Tässä luvussa pohditaan Vihtavuoren Pamauksen toiminnan muutoksia ja toimijakentän muutosta. Esitän selitykset ja johtopäätökset edellisissä luvuissa tutkittujen asioiden ja ilmiöiden pohjalta pyrkien jatkuvaan keskusteluun sekä lähdeaineiston ja tutkimuksen viitekehyksen muodostavan kirjallisuuden kanssa. Lisäksi arvioin tutkimuksen luotettavuutta ja esittelen jatkotutkimusehdotuksia.

4.1. Toimijakentän muutos Vihtavuoren Pamauksessa

Tehdas oli Vihtavuoressa vuosikymmenten ajan kaiken toiminnan virittäjänä ja sen merkitys Vihtavuoren Pamaukselle oli mittava. Tehdas otti Pamauksen toiminnan siipiensä suojaan alusta saakka. Seuran toiminta oli avointa kaikille kyläläisille. Tämä symbolisoi hyvin tehtaan vaikutusta paikkakunnalla. Tehtaan paternaaliseen rooliin kuului ulottaa vaikutuspintansa paikkakunnan kaikkeen toimintaan. Vihtavuoren Pamaus perustettiin kylän suojeluskuntatoiminnan jatkeeksi. Jonkin toisen aatteen nojalla perustetut yhdistykset olivatkin 1900-luvun alussa yleisiä [350]. Suojeluskuntatausta, tehtaan voimakas vaikutus sekä esimerkiksi Mäntsälän kapinan myötä jälleen pinnalle noussut punaisten ja valkoisten vastakkainasettelu vaikutti Pamauksen taustajärjestön valintaan, kun Pamaus liittyi SVUL:oon. Sotatarviketehtaan työntekijöiksi oli valikoitu paikallisesta ja ulkopaikkakuntalaisesta väestöstä suojeluskuntalaisia tai muuten oikeistolaista elämänkatsomusta tunnustavia, mikä vaikutti Vihtavuoren poliittiseen ilmapiiriin ylipäätään.

[350] Itkonen 1996, 215.

Pamauksen ja tehtaan tiiviin yhteistyön kaudella vuosina 1934—1959 tehdas toimi paikkakunnalla julkisen hallinnon tavoin tuottaen palveluita ja rahoittaen seuran toimintaa yhä vain enemmän. Tehtaan rakennuttamat urheilupaikat loivat perustan vihtavuorelaiselle liikuntakulttuurille. 1930—1940-luvuilla Laukaan kunta ei vaikuttanut Pamauksen toimintaan. Vihtavuoren tehdasyhdyskuntaa luonnehti tiiviys, minkä johdosta myös Pamaus halusi erottautua muusta laukaalaisesta urheiluseuratoiminnasta edukseen. 1950-luvulla Laukaan kunnan roolinmuutos osoitti orastavia muutoksen merkkejä, kun Pamaus alkoi hakea avustuksia raittiuslautakunnan ja myöhemmin urheilulautakunnan kautta. Kunta otti osaa myös Vihtavuoren urheilukentän rakentamiseen, vaikkakaan sen osuus projektissa ei ollut huomattava.

1950-luku oli myös Pamauksen kilpaurheilullisen menestyksen rikkainta aikaa. Menestystä oli nimenomaan yksilölajeissa, joissa kilpailijat oletettavasti valmensivat itse itseään. Tehdas avusti tiettävästi myös yksittäisiä urheilijoita. Olisivatko lahjakkaat urheilijat Sirkka Vilander ja Mikko Hietanen yltäneet huimiin saavutuksiinsa ilmaan tehtaan avustuksia? 1950-luvulla seuran jäsenmäärät kasvoivat hurjasti, mihin vaikutti varmasti menestyksekkäiden urheilijoiden asema esikuvina.

Usein tehdaspaikkakunnista käytetään vertauskuvaa ”*tehtaan varjossa*”, jolla tarkoitetaan negatiivisessa mielessä tehtaan varjon eli vaikutusvallan ulottumista kaikkialle. Vihtavuoressakin tehtaalla oli merkittävä rooli ja se ulotti lonkeronsa kaikille elämänalueille vapaa-aikaa myöten. Kuitenkaan ilmaisu, että tehtaan mahti olisi varjostanut Pamauksen toimintaa, ei anna oikeellista kuvaa tilanteesta. Pamauksen ja tehtaan tiiviin yhteistyön kaudella tehdas pikemminkin loisti auringon lailla taaten oivan kasvuperustan ja raviten seuraa. Vaikka yhteistyön taustalla olivat todennäköisesti pyrkimykset sosiaaliseen kontrolliin, Pamauksen oman toiminnan kannalta yhteistyön tulokset olivat ainoastaan positiivisia.

Vihtavuoren Pamauksen toimijakentän muutoskautta vuosina 1960—1989 kuvaa jääminen tehtaiden ja kunnan intressien puristuksiin. 1950-luvun jälkeen kuntien rooli yhteiskunnassa alkoi vallata alaa. Vaikutus ulottui 1960-lukuun mennessä Vihtavuoreen saakka siitä huolimatta, että tehdas oli käytännössä toimittanut julkisen vallan roolia vuosikymmenten ajan. 1960-luvulta lähtien Laukaan kunta nosti merkitystään Vihtavuoren Pamauksen toiminnassa. Kyky uusiutua ja muokkautua yhteiskunnan oloihin on urheiluseuran elinehto[351]. Pamaus mukautui muuttuvaan yhteiskuntaan käyttämällä hyväkseen oikeutta hakea taloudellista tukea myös Laukaan kunnalta. Pamaus kuitenkin sai heikosti avustusta verrattuna muihin laukaalaisiin seuroihin 1970-luvun puoliväliin saakka. Tämä oli merkki siitä, että urheilulautakunta kompensoi tehtailta saatavaa avustusta jakamalla Pamaukselle muihin laukaalaisseuroihin nähden huonompaa avustusta. Vähäisen avustamisen voi tulkita myös taisteluksi taajaman symbolisesta vallasta kunnan ja tehtaiden välillä.

Liikuntakulttuurin laajeneminen kilpaurheilullisesta kuntoliikuntapainotteisempaan suuntaan näkyi Pamauksessa selvästi. 1960-luvun alussa seuraan perustettiin kuntoliikuntajaosto, osittain varmasti tehtaiden painostuksesta. Myös Laukaan kunta oli heränyt kuntoliikuntavillitykseen ja vuonna 1965 kuntaan perustettiin osa-aikainen urheiluohjaajan virka. Kuntoliikuntapainotteisuudella saatiin aikaan myös tuloksia. Monet tehtaan työntekijät harrastivat liikuntaa Pamauksen kuntoliikuntajaoston riveissä, mistä koitui säästöjä työterveyspuolella. Myös laukaalaisten seurojen välinen kilpaurheilun lajijako oli osoitus kuntoliikuntapainotuksesta. Kiivaammalla kilpaurheilukaudella ajatus oman kylän urheilijoiden kilpailemisesta toisen seuran nimissä olisi ollut mahdoton.

Suomalaisen teollisuusyhteiskunnan murroksen mukaisesti myös Vihtavuoressa tehtaan vaikutus väheni hiljalleen ja kunnan rooli palveluiden tuottamisessa ja ylläpitämisessä kasvoi toimijakentän ristiriitojen kaudella. Tehtaan muutosten myötä, ja myöhemmin toiminnan supistuessa myös muutoksista huolimatta, Vihtavuoren asukasluku kasvoi

---

[351] Koski & Heikkala 1998.

jatkuvasti. Tämän johdosta kylän sosiaaliset suhteet muuttuivat ja yhä suurempi osa ihmisistä jäi väistämättä vieraiksi toisilleen. Teollisuusyhteiskunnan mureneminen alkoi johtaa Vihtavuoressa hiljalleen aiemman tiiviin tehdasyhdyskunnan sosiaalisten rakenteiden purkautumiseen.

Vihtavuoressa on ollut pieneksi taajamaksi paljon liikuntapaikkoja. 1950—1980-lukujen aikana Vihtavuoreen rakennettiin ainakin kaksi hyppyrimäkeä, urheilukenttä, useita uimarantoja, jääkiekkokaukalo, jalkapallokenttiä, pururata, kuntosali ja tenniskenttä. Lisäksi koulun liikuntasali oli luonnollisesti kyläläisille iltakäytössä. Liikuntapaikkojen runsauden taustalla olivat sekä tehtaiden suosiollinen avustaminen että yleinen liikuntapaikkarakentamisen aktiivinen kausi kunnallisen liikuntahallinnon kukoistuksessa 1970—1980-luvuilla. Vihtavuoren Pamauksen toimijakentän muutoksen ydin vuosina 1960—1989 kiteytyy juuri liikuntapaikkoihin. Sekä tehtaat että kunta olivat merkittäviä kumppaneita Pamaukselle, mutta niiden kiinnostuksena seuraa kohtaan oli lähinnä kerätä rusinat pullasta ja sysätä vastuut toistensa harteille. 1970-luvun aikana tehtaat ja kunta kävivät keskinäistä valtataisteluaan pompottelemalla vastuuta Vihtavuoren liikuntapaikkojen hoidosta toinen toiselleen. Tämä näkyi käytännössä liikuntapaikkojen olemattomana huoltona, ja sekä seura että vihtavuorelaiset joutuivat asiassa sijaiskärsijöiksi. 1980-luvulla liikuntalain ja keskinäisen sopimisen myötä laillinen vastuu liikuntapaikkojen hoidosta siirtyi Laukaan kunnalle. Siten tehdas pääsi pesemään kätensä vastuusta. Muutos ei kuitenkaan tarkoittanut ongelman ratkeamista, sillä Laukaan kunnalla ei ollut riittäviä huoltoresursseja ja liikuntapaikat jäivät hoitamattomiksi. Liikuntapaikkojen runsaalla määrällä oli siis myös negatiivisia seurauksia. Ristiriidat toimijakentässä kertovat osapuolten erilaistuneista odotuksista.

Pamauksen toimijakentän muutoksen kolmas kausi on paikallisyhteisön purkautumisen aika. Sysäys toiminnan itsenäistymiselle alkoi jo 1980-luvun lopulla, kun teollisuusyhteiskunnan rakenteiden purkautuminen alkoi näkyä myös Vihtavuoressa. Pamauksen kannalta kunnallisen liikuntahallinnon muutos kulminoitui vapaa-ajan lautakunnan perustamiseen, jonka jälkeen liikunta-asioilla ei ollut enää omaa päätöksentekoyksikköä

kunnallishallinnossa. 1990-luvulta alkaen Laukaan kunta oli Pamauksen toiminnan kannalta lähes näkymätön toimija vuosittaisia avustushakuja ja satunnaisia liikuntapaikkakiistoja lukuun ottamatta. 1990-luvun mittaan myös tehtaiden vaikutus seuratoimintaan heikentyi. Tehtaiden toiveesta Pamauksessa oli panostettu kuntoliikuntaan 1960-luvun alusta saakka, mutta 1990-luvun loppua kohden Pamauksessa palattiin jälleen avoimesti myönteiseen suhtautumiseen kilpaurheilua kohtaan. Myös seuran kuntoliikuntajaosto toimi aktiivisesti, mikä lienee pitänyt tehtaiden rahahanat auki 2000-luvun vaihteeseen saakka. Sekä kilpaurheilullinen että kuntoliikunnallinen toiminnan laajuus auttoi Pamausta saamaan seuratoiminnan organisoinnin tasapainoon, ja seuratoimijat pystyivät keskittymään intohimojen kohteena olevien jaostojen toiminnan kehittämiseen sen sijaan, että toiminnan keskipisteenä olisi ollut tehtaanjohdon toivomusten pakonomainen toteuttaminen. Myös taloudelliselta kannalta seuratoiminnan pyörittäminen kehittyi, kun budjetteja alettiin seurata tiukemmin jaostokohtaisesti. Tämä muutos auttoi tuomaan esiin epäkohtia ja kitkemään pois huonoja toimintamalleja.

Tehtaan toiminnan vaikutuksen heiketessä Pamaus pyrki kehittämään omatoimista rahoitusta. Koko seuran kattavien tilaisuuksien ja talkoiden järjestäminen oli kuitenkin vaikeaa, mikä myös johti jaostojen itsenäisempään talouteen. 2000-luvulle tultaessa seuran suurimpia ongelmia olivat omatoimisen rahoituksen kehittäminen ja jäsenmäärän kasvattaminen. Tehtaan ja kunnan myöntämät avustukset olivat pienentyneet merkittävästi 1990-luvun aikana, ja seuran perustoiminnan organisoiminen oli pienen joukon harteilla. Kunnan alueella kehittyi uudenlaista seurayhteistyötä, mikä edesauttoi tiistairastien kävijämäärien nousua. Myös jalkapallotoiminnassa Pamauksessa oli paikkakuntarajat ylittävää toimintaa, sillä kunnan menestyneintä miesten edustusjoukkuetta valmennettiin Vihtavuoressa.

Vihtavuoren Pamaus on onnistunut säilymään Vihtavuoressa urheilutoiminnan tuottajana jo lähes 80 vuotta. Se kertoo seuran kyvystä uusiutua ja muokkautua vallitseviin yh-

teiskunnallisiin oloihin. Koski[352] nosti liikuntaseuran toimivuuden keskeisiksi elementeiksi ympäristön, rakenteen, johtamisen ja inhimilliset resurssit. Hänen mukaansa näistä ympäristön vaikutus on kaikkein vähäisin. Vihtavuoren Pamauksessa ympäristön vaikutusta ei ole koskaan voinut pitää vähäisenä. Sen sijaan ympäristö on vaikuttanut poikkeuksellisen vahvasti, sillä tehtaiden toiminta oli lähes koko 1900-luvun ajan kylän toiminnan keskiössä. Tehtaat toivat kyläläisille elannon ja turvallisuudentunteen tulevaisuuteen.

Pamauksen selviytymistä paikallisyhteisön rakenteiden purkautumisesta huolimatta voi selittää tapuliteorialla. Tapuliteoria on perifeeristen seutujen taloudellista kehittymistä selittävä malli, jossa tietyn alueen talous on tiukasti sidoksissa tiettyyn luonnonvaraan tai siitä valmistettuihin tuotteisiin. Viennin kehitys heijastuu alueen talouteen, mutta talouden heikkous on sen yksipuolisuus. Mikäli investoinnit ja kysyntä ehtyvät, alue voi joutua ahdinkoon.[353] Yhteiskuntarakenteen muuttuessa ahdingon välttäminen tai sen seurausten lieveneminen on kiinni useista asioista. Näitä ovat esimerkiksi tehdaspaikkakunnan roolista irrottautuminen, edullinen sijainti muihin keskuksiin nähden ja julkisen vallan toiminta.[354] Vihtavuoressa tehtaan tuotanto ja siten työvoiman tarve ovat vaihdelleet suuresti sen 90-vuotisen historian aikana. Esimerkiksi talvi- ja jatkosotien jälkeinen toiminnan hiipuminen, ammuslataamon perustaminen vuonna 1969, ruudin vientilupakäytäntö ja katalysaattoritehtaan perustaminen aiheuttivat suuria muutoksia Vihtavuoressa. Nyt uhkaava tehtaan sulkeminen oli kylän suurin katastrofi. Vihtavuoressa on kuitenkin aina selvitty ympäristön ja yhteiskunnan muutoksista. Tärkein selittävä tekijä on taajaman edullinen sijainti. Vihtavuori sijaitsee alle 20 kilometrin päässä Jyväskylästä, joten kaupungin nousu kasvukeskukseksi oli Vihtavuorelle teollisuuden hiipumisen myötä elinehto.

---

[352] Koski 1994, 137.
[353] Kortelainen 1992, 25—27; 36.
[354] Kortelainen 1992, 37—38.

Vihtavuoren Pamauksen tarinasta yhteiskunnallisesti merkittävän tekee sen avulla ilmennyt tehdasyhdyskunnan lähes vuosisatainen muutos. Paikallisyhteisön sosiaalisen merkityksen muutos on myös Pamauksen historian merkittävin muutoslinja. Omilla erityispiirteillään höystettynä Vihtavuoren Pamauksen toimijakentän muutoskaudet heijastavat suomalaista yhteiskuntaa. Urheiluseuran perustamista voi pitää paikallisyhteisön merkityksellisyyden symbolina. Pamauksen toiminta tehdasyhdyskunnan ytimessä kertoo urheiluseuran olleen yhteisöllisyyden lähde. Sen toimintaan kiinnittymisen kautta haettiin kosketuspintaa kotipitäjään ja sen ihmisiin. Tämän tutkimuksen avulla selvisi, että Vihtavuoren taajama oli tehtaiden ja Laukaan kunnan vallan ja vastuiden taistelutanner 1960-luvulta lähtien. Molemmat osapuolet pyrkivät vaikutusvaltaisuuteen, mutta taloudellista panostusta vaativia taajaman kehitysvastuita pyrittiin sysäämään juuri toiselle osapuolelle. Tehtaan kaiken kattava, isällinen rooli kesti kuitenkin Vihtavuoressa pitkään. Tehdasyhdyskunnasta lähitaajamaksi muuttunut Vihtavuori on kokenut globaalin kapitalismin varjopuolet. 1980-luvulta alkanut paikallisyhteisön merkityksellisyyden purkautuminen on nyt saavuttanut lakipisteensä. Tehdas, jonka johdosta Ahlbackan tila muuttui pieneksi Vihtavuoren kyläksi, saattaa sulkea ovensa lopullisesti.

4.2.Tutkimuksen luotettavuus

Tieteessä kuuluu aina arvioida tehdyn työn luotettavuutta. Tutkimuksessa esitettävät tulkinnat päätyvät tiedeyhteisön arvioitaviksi, jolloin yksi keskeinen hyväksymiskriteeri on juuri niiden luotettavuus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi ei ole aivan yksiselitteistä. Kuva luotettavuudesta rakentuu aika-, kulttuuri- ja yksilösidonnaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi liitetään koko tutkimusprosessiin, ei pelkästään tuloksiin ja analysointiin. Siinä on ennen kaikkea kyse tutkijan tekemien ratkaisujen oikeellisuuden arvioinnista.[355] Laadullinen tutkimus perustuu tutkijan ja tutkittavien tiedostettuihin sekä tiedostamattomiin ratkaisuihin, jolloin tutkimuksen arviointi ei voi olla pelkkien muotoseikkojen tarkastelemista.

---

[355] Eskola & Suoranta 1998, 208–211.

Tieteellisen tiedon perusluonteeseen kuuluu, että tiedon hankinnan tulee olla objektiivista, puolueetonta ja toistettavaa. Tieteen tekemisen arvovapaus on kuitenkin hankalaa, sillä tutkijan omat käsitykset luotettavasta tiedosta ja todellisuudesta vaikuttavat aina tuloksiin.[356] Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt kertomaan Vihtavuoren Pamauksen historiasta ja seuratoiminnasta parhaani mukaan ja mahdollisimman arvovapaasti. Paikkakuntalaisena omat kokemukseni kylästä ja Vihtavuoren Pamauksesta vaikuttavat varmasti jossain määrin siihen, millaisena Pamaus tässä tutkimuksessa näyttäytyy. Kuitenkin omat juureni vihtavuorelaisena tuovat tutkielmaan syvyyttä, jollaista ulkopaikkakuntalaisen olisi kenties hankala liittää Pamauksen seuratoiminnan tutkimiseen.

Historiantutkimuksessa on myös aina ollut eriäviä mielipiteitä menneisyyden tutkimisen filosofisista lähtökohdista ja historian ontologisista ominaisuuksista. Von Ranke kiteytti 1820-luvulla historiantutkimuksen periaatteen ilmaisuun ”wie es eigentlich gewesen”, eli miten asiat oikein olivat. Kalela[357] kysyy, onko tämä ohje nykyään jo vääristynyt, kun tutkija ei voi välttää olemassa olevaa tietoa ja sen vaikutusta omaan näkemykseen. Hän esittääkin Ricoeuriin pohjaten, että tutkijan peruslähtökohta on eettinen, ja hänen tulee pyrkiä oikeudenmukaisen kuvauksen esittämiseen argumentoinnin ja rekonstruoinnin avulla[358]. Historiantutkijalla on velvollisuus vastata aikalaistensa historiaa koskeviin kysymyksiin, tehden samalla oikeutta tutkimiensa ilmiöiden ihmisille. Oikeutuksen tekeminen käy vaikeaksi, mikäli tutkija lähtee työssään jonkin prosessin lopputuloksesta eli sortuu determinismiin. Tällä tarkoitetaan jälkiviisautta ja voittajien historiaa, jolloin asioiden kulku esitetään kuin lopputulos olisi ollut vääjäämätön.[359] Inhimillisesti ajatellen tuollaisessa tilanteessa tutkija tuomitsee tutkimansa aikakauden ihmiset sellaisten tekijöiden pohjalta, jotka ovat ilmenneet vasta myöhemmin. Alaluvussa 2.1. ja

---

[356] Metsämuuronen 2005, 25, Rautio-Sipilän 2009, 143 mukaan.
[357] Kalela 2000, 13.
[358] Kalela 2000, 55.
[359] Kalela 2000, 64; 112—113.

2.2.[360] esitettyjen metodologisten valintojen ja käytäntöjen perusteella lienen pystynyt oikeudenmukaiseen tulkintaan Pamauksen historiasta.

Eskola ja Suoranta[361] kirjoittavat, että *”Aineistojen lukeminen kulttuurituotteina edellyttää myös tieteenfilosofisesti uudenlaista asennoitumista tietoon ja todellisuuteen. Keskeistä uusissa analyysi- ja tulkintatavoissa on ’todellisen’ unohtaminen ja siirtyminen ’mahdolliseen’. Intressi yhteen totuuteen unohdetaan ja sen sijaan etsitään episodien erilaisia totuuksia ja mahdollisia merkityksiä. Näiden etsiminen ja löytäminen edellyttää tietenkin vaikeasti sanoiksi puettavaa ajatusta tutkimuksellisesta mielikuvituksesta.*” Vihtavuoren Pamausta tutkiessani koin epävarmuutta omien tulkintojeni virheettömyydestä ja kyvystä heijastaa todellisuutta sellaisena kuin se oli ollut. Eskolan ja Suorannan mukaan tutkimus kulttuurituotteena tuo kuitenkin väistämättä tekijän aineiston tuottamisen ja tiedon näkökulman. Tässä kehyksessä myöskään kieli ei ole sosiaalisen todellisuuden neutraali heijaste[362].

Reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet liitetään tavallisesti määrälliseen tutkimukseen, mutta oikein käytettyinä niiden kautta voidaan tarkastella myös kvalitatiivista tutkimusta. Aineisto on reliaabeli silloin, kun se ei sisällä ristiriitaisuuksia, eivätkä havainnot ole sattumanvaraisia. Validiteetti eli luotettavuus voidaan taas jakaa sisäiseen ja ulkoiseen osaan. Ulkoinen validiteetti arvioi aineiston ja siitä tehtyjen tulkintojen välistä sopusuhtaisuutta ja loogisuutta. Sisäinen validiteetti vaatii sitä, että tutkimuksen teoreettiset ja käsitteelliset määrittelyt sekä menetelmälliset ratkaisut ovat linjassa keskenään.[363] Tämän aineistolähtöisen tutkielman peruspilarit olivat Vihtavuoren Pamauksen ja Laukaan kunnan arkistot. Kahden erillisen aineiston käyttäminen vahvistaa tässä tapauksessa reliabiliteettia. Olen tehnyt tutkimukseni johtopäätökset aineistolähtöisesti, mutta viitekehykseen tukeutuen. Tutkijan tekemien ratkaisujen täytyy olla loogisia ja eettisesti

---

[360] Katso s. 3—6.
[361] Eskola & Suoranta 1998, 140.
[362] Eskola & Suoranta 1998, 140.
[363] Eskola & Suoranta 1998, 212–213.

korkealla tasolla sekä suuntauduttava tutkimusongelmaan. Tutkimukseni validiteettia parantaa ennen kaikkea eri ratkaisuja edeltänyt teoreettinen pohdinta ja sitä kautta löytyneet perustelut. Nämä on esitetty alaluvuissa 2.3. ja 2.4.[364]. Huolimatta siitä, että pidän tutkimusta oikeudenmukaisena tulkintana, nykyisen kokemukseni perusteella olisin koonnut seuran aineistosta havainnot systemaattisemmin. Joka tapauksessa voin todeta tutkimukseni antavan kattavan ja oikeellisen kuvan Vihtavuoren Pamauksen toiminnasta ja toimijakentän muutoksesta vuosien 1934—2013 välillä.

4.3. Ehdotuksia jatkotutkimuksille

Tämän tutkimuksen avulla olen pystynyt selvittämään pääpiirteittäin Vihtavuoren Pamauksen historian murroskohdat ja toimijakentän muutoskaudet. Mitä syvemmälle olen aiheeseen paneutunut, sitä enemmän aiheesta on kuitenkin alkanut kehkeytyä uusia kysymyksiä ja herkullisia jatkotutkimuksen lähtökohtia. Suurin ongelma pro gradu -tutkielman viitekehyksen muodostamisen kannalta oli relevantin tutkimustiedon vähyys tai vanhuus. Olisin kaivannut lisää kirjallisuutta etenkin tehdasyhdyskunnista. Siksi esimerkiksi 1900-luvun sotatarvikkeita tuottavien tehdasyhdyskuntien sosiaalisten rakenteiden tutkiminen olisi tarpeen suomalaisessa historiantutkimuksessa. Tutkimuksen voisi rajata myös liikuntatieteiden näkökulmasta hedelmälliseksi.

Vihtavuoren Pamauksen tapauksessa uusille pelinavauksille olisi useita vaihtoehtoja. Tärkeimpänä pidän seuran omien toimijoiden päästämistä ääneen. Tästä tutkimuksesta puuttuu kokonaan urheiluseuran inhimillisen puolen näkökulma. Siihen olisi mahdollista päästä käsiksi haastatteluiden kautta. Lisäksi tästä tutkimuksesta puuttuu toimijakentän kolmannen osapuolen, tehtaiden, aineistolähtöinen näkökulma. Yrityksistä huolimatta en kyennyt paikantamaan Vihtavuoren tehtaiden arkistomateriaaleja. Mikäli arkisto on olemassa, jatkotutkimuksessa olisi mahdollista syventää tehtaiden näkökulmaa Vihtavuoren Pamauksen toimintaan. Pamauksessa on ollut historiansa aikana useita menes-

[364] Katso s. 6—21.

tyneitä urheilijoita. Olisi kiinnostavaa selvittää paremmin etenkin 1940—1950-lukujen kilpaurheilun kukoistuskauden sekä 1990-luvun painonnosto- ja lentopallomenestyksen mahdollistaneita tekijöitä.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Laukaan kunta

Laukaan kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1964—1966.
Laukaan kunnan liikuntalautakunnan pöytäkirjat 1981—1988.
Laukaan kunnan liikuntasuunnittelutyöryhmän muistio 1982
Laukaan kunnan liikunta- ja teknisen lautakunnan pöytäkirjat 1982
Laukaan kunnan talousarviotyönryhmän pöytäkirjat 1982
Laukaan kunnan urheilulautakunnan pöytäkirjat 1958—1980.
Laukaan kunnan urheilulautakunnan muistiot 1978.
Laukaan kunnan urheilulautakunnan kirjeenvaihto 1968.
Laukaan kunnan vapaa-aikatoimiston pöytäkirjat 1982.
Laukaan kunnan vapaa-ajan lautakunnan pöytäkirjat 1989—2001.

Vihtavuoren Pamaus ry.

Vihtavuoren Pamauksen vuosikertomukset 1934—2003.
Vihtavuoren Pamauksen toimintasuunnitelmat 1934—2003.
Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 1934—2003.
Vihtavuoren Pamauksen kirjeenvaihto 1934—2003.
Vihtavuoren yleisurheilukenttä Oy:n asiakirjat 1951.

Media

Keskisuomalainen 2013a. *Valtio kaataa ruutitehdasta*. Julkaistu 13.1.2013. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.ksml.fi/mielipide/paakirjoitukset/valtio-kaataa-ruutitehdasta/1287344> Luettu 24.1.2013.

Keskisuomalainen 2012a. *Valtion on otettava vastuu tuuritehtaan tulevaisuudesta*. Julkaistu 20.9.2012. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.ksml.fi/mielipide/paakirjoitukset/valtion-otettava-vastuu-ruutitehtaan-tulevaisuudesta/1249083> Luettu 23.1.2013.

Keskisuomalainen 2012b. *Eurenco aloittaa yt-neuvottelut*. 22.2.2012. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.ksml.fi/uutiset/keski-suomi/eurenco-aloittaa-yt-neuvottelut-vihtavuoressa/1162598> Luettu 24.1.2013.

Keskisuomalainen 2012c. *Vakava onnettomuus ruutitehtaalla – kaksi loukkaantunutta*. Julkaistu 21.5.2012. Saatavilla www-muodossa <URL:

http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/vihtavuoren-ruutitehtaalla-rajahti-ainakin-kahdelle-palovammoja/1197605> Luettu 24.1.2013.

Keskisuomalainen 2012d. *Eurenco Vihtavuori Laukaassa menee myyntiin*. Julkaistu 18.6.2012. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.ksml.fi/uutiset/talous/eurenco-vihtavuori-laukaassa-menee-myyntiin/1219036> Luettu 24.1.2013.

STT 2013. *Työntekijät marssivat ulos Vihtavuoren ruutitehtaalta.* Julkaistu 22.1.2013 Keskisuomalaisen verkkosivuilla. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.ksml.fi/uutiset/talous/tyontekijat-marssivat-ulos-vihtavuoren-ruutitehtaalta/1290523> Luettu 24.1.2013

YLE 2013a. *Puolustusministeriö: Ruutitehdas pitää säilyttää*. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://yle.fi/uutiset/puolustusministerio_ruutitehdas_pitaa_sailyttaa/6462080> Luettu 4.2.2013.

YLE 2013b. *Ihalainen: Hallitus tekee kaikkensa ruutitehtaan eteen*. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://yle.fi/uutiset/ihalainen_hallitus_tekee_kaikkensa_ruutitehtaan_eteen/6462027> Luettu 4.2.2013.

YLE 2013c. *Vihtavuoren ruutitehdas ei edelleenkään kiinnosta Patriaa*. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://yle.fi/uutiset/vihtavuoren_ruutitehdas_ei_edelleenkaan_kiinnosta_patriaa/6479179> Luettu 4.2.2013.

YLE 2013d. *Eurenco tarjoaa Vihtavuorta Patrialle*. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://yle.fi/uutiset/eurenco_tarjoaa_vihtavuorta_patrialle/6461407> Luettu 6.2.2013.

YLE 2013e. *Vihtavuoren ruutitehtaan myynti karahti kiville*. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://yle.fi/uutiset/vihtavuoren_ruutitehtaan_myynti_karahti_kiville/6444062> Luettu 6.2.2013.

YLE uutiset 2010. *Patria myi Vihtavuoren ranskalaisille*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://yle.fi/uutiset/patria_myi_vihtavuoren_ranskalaisille/1885817> Luettu 24.1.2013.

Kirjallisuus

Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Hannus, M., Laitinen, E., Martiskainen S. 2002. *Kalevan kisat, Kalevan malja: vuosisata yleisurheilun Suomen mestaruuksia*. Jyväskylä: Gummerus.

Heinilä, K. 1986. *Liikuntaseura sosiaalisena organisaationa*. Studies in Sport, Physical Education and Health 35. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Hietala, M. 2001. *Mitä tutkia ja miten?* Teoksessa Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Ilmanen, K. 1996. *Kunnat liikkeellä. Kunnallinen liikuntahallinto suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa 1919—1994*. Studies in Sport, Physical Education and Health 43. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ilmanen,K. & Itkonen, H. 2000. *Kansalaisten liikuttajat. Kansalaistoimijat ja kunnat liikuntapalvelujen tuottajina Pohjois-Karjalassa*. Joensuu, Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.

Itkonen, H. 1996. *Kenttien kutsu*. Tampere: Gaudeamus.

Juva, E. W., 1945. *Paikallishistoriallinen tutkimus, sen tehtävät ja lähteet*. Teoksessa Paikallishistoriallinen toimisto (toim.) Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas. Forssa: WSOY.

Kalela, J. 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. *Tulkinnan kerrokset – tutkimuksen kohteena antiikin ja keskiajan pehe*. Teoksessa Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino.

Kaura-aho, M. 1972. *Laukaan kunnan liikuntasuunnitelma 1972—1980*. Jyväskylä. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma.

Kortelainen, J. 1992. *Metsäsektorin yhdyskuntajärjestelmä*. Teoksessa Rannikko, P. & Kortelainen, J. 1992. *Yhdyskunnat ja restrukturaatio. Tutkimuksia tehdasyhdyskuntien ja kuntakeskusten rakenteellisesta uusiutumisesta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Koski, P. 1994. *Liikuntaseura toimintaympäristössään*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. Väitöskirjatyö.

Koski, P. & Heikkala, J. 1998. *Suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutos: lajiliitot professionaalistumisen prosessissa*. Studies in Sport, Physical Education and Health 63. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kulha, K.K. 1967. *SVUL Keski-Suomen piiri 1907—1967*. Jyväskylä: Keskisuomalainen.

Käppi, J. 1988. *Vihtavuoren teollisuusyhteisö 1926—1960 (1980). Tutkielma alueellisista ryhmistä ja alueellisesta identiteetistä yhteisössä*. Jyväskylä. Pro gradu -työ.

Nieminen, H. 2007. *Tehtaan kupeilla. Tehdas rytmittämässä yhteisön elämää Rautpohjan – ja Valimonmäen asuinalueilla*. Jyväskylä: Kopijyvä.

Nummela, I. 1996. *Väestö- ja sosiaalihistoria*. Teoksessa Jokipii, M. (toim.) 1996. *Paikallishistoria*. Jyväskylä: Gummerus.

Okkonen, J. 2008. *Urheilu metsäteollisuusyhtiössä 1935-2007. Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkue muutoksen ilmentäjänä*. Jyväskylä. Liikuntasosiologian pro gradu -työ.

Paikallishistoriallinen toimisto (toim.) 1945. *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*. Porvoo: WSOY.

Parpola, A. 2010. *Muodonmuutos. Kertomus Kemirasta ja Suomesta 1975—2010*. Keuruu: Kemira Oyj.

Raevuori, A., Arponen A. ja Hannus, M. 1994. *Urheilu 2000. 2*. Porvoo: WSOY.

Rannikko, P. 1992a. *Tehdasyhdyskunnan murros ja asuntomarkkinat*. Teoksessa Rannikko, P. & Kortelainen, J. 1992. *Yhdyskunnat ja restrukturaatio. Tutkimuksia tehdasyhdyskuntien ja kuntakeskusten rakenteellisesta uusiutumisesta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Rannikko, P. 1992b. *Yhteisötutkimuksesta yhdyskuntatutkimuksen: sosiologisen paikallistutkimuksen tutkimusotteen tarkastelua*. Teoksessa Rannikko, P. & Kortelainen, J. 1992. *Yhdyskunnat ja restrukturaatio. Tutkimuksia tehdasyhdyskuntien ja kuntakeskusten rakenteellisesta uusiutumisesta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Rantatupa, H. 1996. *Poliittinen historia paikallishistorioissa*. Teoksessa Jokipii, M. (toim.) 1996. *Paikallishistoria*. Jyväskylä: Gummerus.

Rautio-Sipilä, M. 2011. *Urheiluseuratoimijoiden poikkeavat näkemykset Nuori Suomi ry:stä*. Jyväskylä. Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -työ.

Renvall, P. 1983. *Nykyajan historiantutkimus*. Juva: WSOY.

Salmikangas, A-K. 2004. *Nakertamisesta hanketoimintaan. Tapaustutkimus Nakertaja-Hetteenmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteis-*

suunnittelussa. Studies in Sport, Physical Education and Health 95. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Seppälä, E. 1999. *Lujalla maalla. Kemira Oy 1945—1980*. Kemira Oy.

Seppälä, E. 1995. *Leipää ja ruutia. Kemira Oy 1920—1945*. Forssa: Kemira Oy.

Sipilä, S. 2001. *Vakavia asioita huumorin merkeissä. Laukaan kunnallispolitiikka ja paikallislehti 1964—1980*. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Soikkanen, H. 1966. *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta: maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Helsinki: Maalaiskuntien liitto.

Sunnari, E. 2009. *Towards More Professioanl Management of Non-profit Sport Clubs. Case Study on Challenges and Solutions in Figure Skating*. Jyväskylä. Liikuntahallinnon ja -suunnittelun pro gradu -työ.

Torikka, P. 1992. *Vihtavuoren seitsemän vuosikymmentä*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Vepsäläinen, R. 1984. *V.P. 50 vuotta (1934—1984)*. Vihtavuoren Pamauksen 50-vuotisjuhlajulkaisu.

Vihtavuoren kyläyhdistys 2004. *Vihtavuoren kyläsuunnitelma*.

Vihtavuoren Pamaus. 2004. V.P. 70 1934—2004. *Vihtavuoren Pamauksen 70-vuotisjuhlajulkaisu.*

Internetlähteet

Arkistolaitos 2012. *Arkistolaitos*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.arkisto.fi/fi/arkistolaitos/> Luettu 31.7.2012.

EURENCO 2004. *About*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.eurenco.com/en/about/index.html> Luettu 8.9.2011.

Finlex 2013. *Liikuntalaki 1998/1054 1. luku, 2 §*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19981054> Luettu 25.1.2013.

Ilmonen, K. 2004. *Suomalainen kansalaisyhteiskunta ja yhteiskunnalliset muutostrendit 1990-luvun lopulla*. Teoksessa *Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra 2004. Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.sitra.fi/julkaisut/Heiskala.pdf> Luettu 24.1.2013.

Kemira Oy 2011. *Historia*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.kemira.com/fi/aboutus/history/pages/default.aspx> Luettu 6.9.2011.

Laukaan kunta 2012. *Kuntaesite*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.laukaa.fi/upload/docs/kanslia/suppea_kuntaesite_maaliskuu_2012.pdf> Luettu 23.1.2013.

Laukaan kunta 2013. *Laukaan kunnan Internet-kartta*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.karttatiimi.com/laukaa/map.html>. Luettu 30.1.2013.

Laukaan Urheilijat 2013. *Hiihtokilpailut*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.laukaanurheilijat.com/hiihtojaosto/hiihtokilpailut/> Luettu 31.1.2013.

Museovirasto 2009. *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Jyväskylä Laukaa. Sotatarviketeollisuuden alueet*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=190> Luettu 24.1.2013.

Nammo Lapua Oy 2011. *Nammo Lapua / Vihtavuori*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.nammo.com/Locations/Finland1/LapuaVihtavuori/> Luettu 8.9.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. *Pro Urheilu tunnuspalkinnot 2000—2*012. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Liikunta/palkinnot_ja_ansiomerkit/myoennetyt_ansiomerkit/prourheilu.pdf> Luettu 31.1.2013.

Oy Forcit Ab 2011. *Tietoa yrityksestä*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.forcit.fi/tietoa-yrityksesta>. Luettu 8.9.2011.

Partia Industries oyj 2011. *Liiketoiminnat*. Saatavilla www-muodossa <URL:http://www.patria.fi/Patria_WWW_FI_Sisalto/Patria_WWW_FI/Konserni/KonserniSub/index.html> Luettu 8.9.2011.

Suomen Hiihtoliitto 2011. *Hiihtolajien suomalaiset MM- ja olympiamitalistit*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.hiihtoliitto.fi/mitali-ym_tilastoja/olympia-ja_mm-mitalistit/> Luettu 25.3.2011.

Suomen Pankin rahamuseo 2013. *Arvo-rahanarvolaskuri*. Multimedia-työkalu saatavilla www-muodossa <URL: http://www.rahamuseo.fi/arvo_laskuri/laskuri_web.html> Luettu 14.1.2013.

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2013. *Kunnallisvaalit*. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla www-muodossa <URL: http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/vaa/kvaa/kvaa_as/kvaa_as_fi.asp> Luettu 28.1.2013.

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2013b. *Tilastotietokannat*. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla www-muodossa. <URL: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/databasetree_fi.asp> Luettu 6.2.2013.

Tiainen, P. 2012. *Miten huoltosuhde ja ei-työllisten suhde työllisiin muuttuu suurten ikäluokkien ollessa eläkkeellä?* Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2012. Artikkeleita. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.tem.fi/files/35139/tiainen.pdf> Luettu 24.1.2013.

Vihtavuoren kyläyhdistys 2009. *Valtion Ruutitehdas*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.vihtavuori.net/ruutitehdas.htm> Luettu 24.11.2009.

Vihtavuoren Pamaus 2013. *Seurainfo*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.vihtavuorenpamaus.net/> Luettu 31.1.2013.

Vihtavuoren Pamaus 2012. *Pamausrasti 2/2012*. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.vihtavuorenpamaus.net/sites/default/files/suunnistus/pamausrastilehti/Pamausrasti%20212.pdf> Luettu 18.1.2013.

Muut lähteet

Heikkala, J. 2009. *Luento Suomen liikunta ja urheilu ry:n syyskokouspäivi*llä. Tampere.

LIITTEET

LIITE 1. Vihtavuoren Pamauksen arkistomateriaalien kattavuus. 2000-luvulta löytyy materiaaleja, mutta niiden tutkiminen päättyy pääasiassa vuoteen 2003.

Vuosi	Koko seuran vuosikertomus	Muita asiakirjoja	Ei arkistomateriaaleja
1934	X		
1935	X		
1936	X		
1937	X		
1938	X		
1939	X		
1940	X		
1941	X		
1942			X
1943	X		
1944	X		
1945	X		
1946			X
1947			X
1948			X
1949		X	
1950		X	
1951		X	
1952		X	
1953			X
1954			X
1955			X
1956		X	
1957	X		
1958	X		
1959	X		
1961	X		
1962	X		
1963			X
1964	X		
1965	X		
1966	X		
1967			X
1968		X	
1969	X		
1970			
1971	X		
1972	X		
1973		X	
1974			X

1980		X	
1981		X	
1982		X	
1983	X		
1984	X		
1985	X		
1986		X	
1987		X	
1988		X	
1989		X	
1990		X	
1991		X	
1992		X	
1993		X	
1994	X		
1995		X	
1996		X	
1997	X		
1998	X		
1999	X		
2000	X		
2001	X		
2002	X		
2003	X		
2004			X
2005			X
2006			X
2007			X
2008			X
2009			X
2010			X
2011			X
2012		X	
2013			X

LIITE 2. Vihtavuoren tehtaista käytetyt nimet ja tehtaan toiminnot 1923—. [365]

Vuodet	Tehtaan nimi	Toiminnot
1923—1945	Valtion Ruutitehdas	Ruudin tuotanto 1926→ Eetterituotanto 1930→ Valtion ammuslataamo 1928—1937. Patruunatuotanto 1931→ B-ruudin tuotanto 1932→ Nitroglyseriiniruudin tuotanto 1938→ Dynamiittitehdas 1939→
1945—1949	Vihtavuori Oy	Sotatarviketuotannon alasajo v. 1945. Tuotantona ruuti, dynamiitti, hauli-konpatruunat, aktiivihiili, kollo-diumit.
1950—1961	Rikkihappo- ja Superfosfaatti-tehtaat Oy	Uusi dynamiittitehdas v. 1957.
1961—1972	Rikkihappo Oy	Ammuslataamo v. 1970 Sotatarvikkeiden valmistus alkaa jälleen v. 1970.
1972—1990	Kemira Oy	Aniittitehdas v. 1975. Räjähdysnallitehtaan laajennus v. 1979. Uusi N-ruutitehdas v. 1980. Katalysaattoritehdas v. 1989. Nitroselluloosatehdas v. 1989.
1990—1998	Vihtavuori Oy	
1998—	Kemira Metalkat Oy Nammo Group Patria Industries oyj Nexplo Oy Oy Forcit Ab EURENCO	Alueella toiminut useita eri tuotanto-laitoksia. Yleisnimenä käytetään Vihtavuoren tehtaita. Kemiran omis-tajuus ruutitehtaasta loppui 2000-luvulla, jonka jälkeen valtionosuus siirtyi Patrialle. Patria myi osuutensa EURENCOlle v. 2010, jonka jäl-keen ruutitehdas on ollut kokonaan ranskalaisen EURENCOn omistuk-sessa.

[365] EURENCO 2004; Nammo Lapua Oy 2011; Oy Forcit Ab 2011; Patria Industries oyj 2011; Seppälä 1995, 185; Torikka 1992, 58, 84, 204—205; Seppälä 1999, 65; Vihtavuoren Pamauksen pöytäkirjat 2000.

LIITE 3. Vihtavuoren kartta vuodelta 2013. © Maanmittauslaitos.[366]

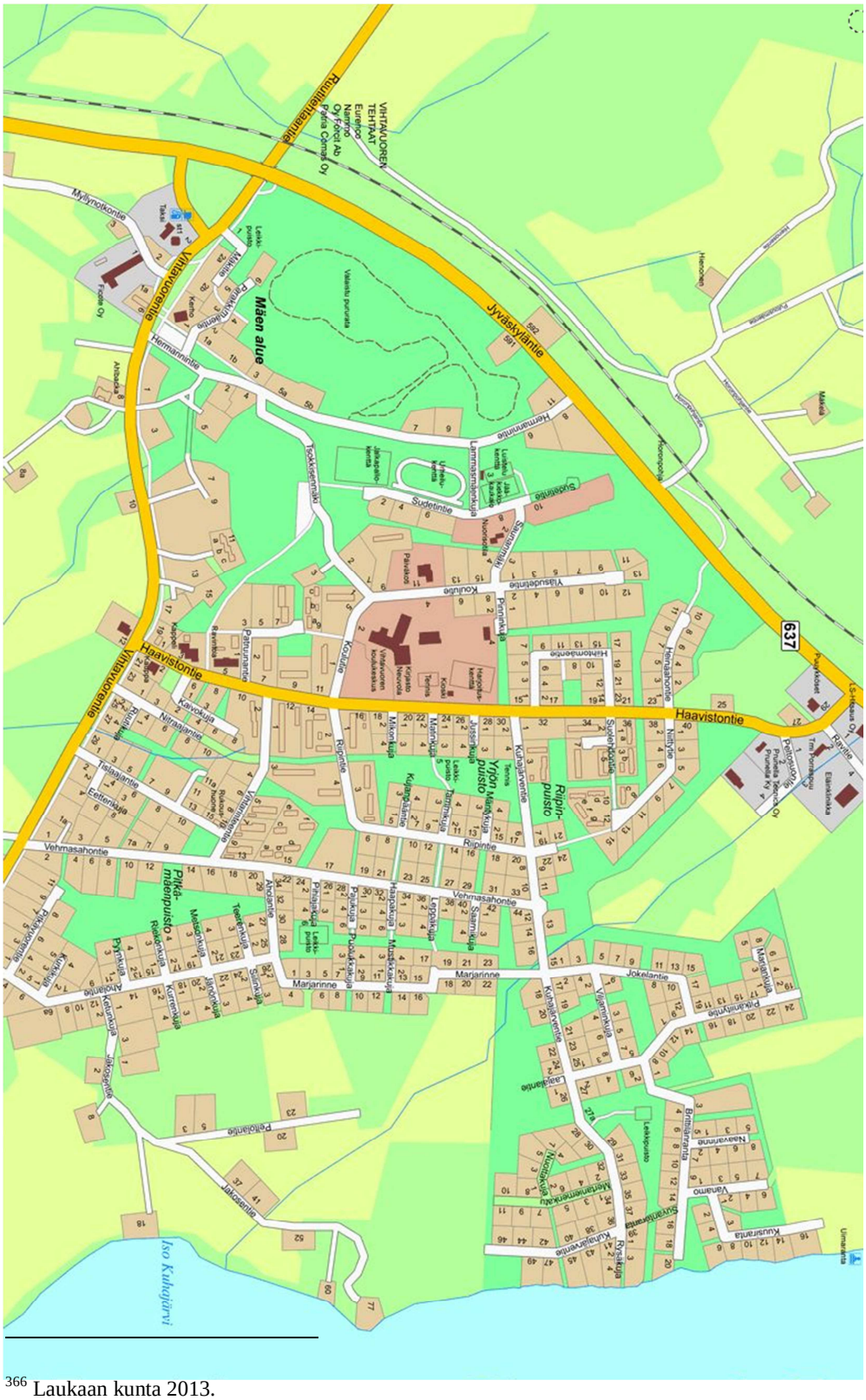

[366] Laukaan kunta 2013.

LIITE 4. Vihtavuoren Pamauksen puheenjohtajat

VUODET	PUHEENJOHTAJA
1934—1936	Holger Pihlström
1937	P. Salmela
1938—1956	Paavo Laitinen
1957—1958	Kullervo Vierto
1959—1963	Yrjö Rautavuoma
1964—1968	Rauni Silvanne
1969—1977	Seppo Heinonkoski
1978	Antero Kivimäki
1979	Matti Tsokkinen
1980—1982	Tuure Valkonen
1983—1987	Pentti Harjula
1989—1990	Tuure Valkonen
1991—1993	Ilkka Riikonen
1994	Pekka Honkonen
1995—	Tapio Valkonen